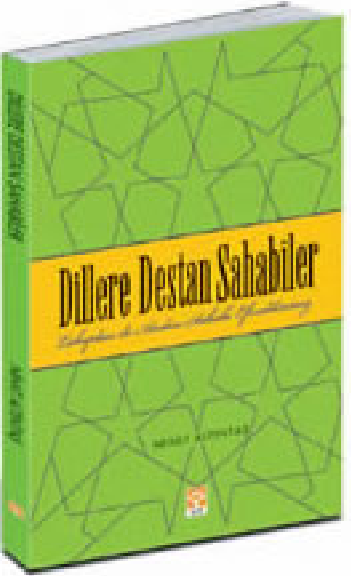

Dillere Destan Sahabiler

DİLLERE DESTAN SAHABÎLER

Nihat ALTINTAŞ

Dillere Destan Sahabîler

Lakapları ile Anılan Sahabe Efendilerimiz

NİHAT ALTINTAŞ

IŞIK
YAYINLARI

DİLLERE DESTAN SAHABÎLER

Editör
İsmail KAYAR-Ali BUDAK

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Sayfa Düzeni
Hüseyin KASIMOĞLU

ISBN
978-975-278-312-6

Yayın Numarası
494

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Şubat 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 00 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Sahabe-i Kiram'ı değişik vesileler ile günümüz insanına tanıtmak, her Müslüman'ın görevidir. Çünkü her biri birer yıldız ve ahirete giden yolda müminlerin yollarını aydınlatan birer kandil misali olan sahabe efendilerimiz, Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra dini en kâmil manada yaşayan ve Allah Resûlü'ne yakınlığın verdiği insibağla her Müslüman'a örnek olan mümtaz şahsiyetlerdir. Onlardan öğrenilecek o kadar çok değer bulunmaktadır ki bu çalışma da bu uğurda bir nebze faydalı olmayı gaye edinmektedir.

Sahabe efendilerimizin, peygamberlerden sonra, ittifakla, insanlığın en büyükleri olduğunu belirten Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi şöyle der: "Mutlak fazilet enbiyâya aittir ve onlara kesinlikle yetişilmez. Onlardan sonra sahabe gelir. Bununla birlikte, hususî bazı faziletlerde, -mutlak fazilette değil- Benî İsrail peygamberlerinden bazılarının seviyesine erişen sahabilerin varlığından söz edilebilir. Bu, sahabilerden bazılarının, bazı faziletlerde, bazı peygamberlere ulaşması demektir. Aynı şekilde, hususî bazı faziletlerde Şah-ı Geylânî, İmam Rabbânî ve Nakşibendi gibi zatlar, bir kısım hususî fazilette, sahabiyle omuz omu-

za olabilir. Ancak, dünden bugüne, her zaman din adına sözleri hüccet ve delil, akılları kalblerine, kalbleri de akıllarına yâr, sineleri dinî ilimler, akılları da medenî ilimler ile aydınlanmış, her asırda İmam Ebû Hanife ve İmam Şâfiî gibi büyük zatlardan oluşan bütün âlimlerin ittifakıyla, enbiyâdan sonra mutlak fazilet, sahabe-i kirama aittir.

O kadar ki, pek çok kimse tarafından ilk müceddit kabul edilen ve hususî bazı faziletlerde çok önde olan Ömer İbn Abdülaziz Hazretleri bile, bu hususta sahabenin en küçüğüne yetişemez. En büyük velilerden İmam Rabbânî de mutlak fazilette "Ömer İbn Abdülaziz, Vahşî'nin ancak atının burnundaki bir toz olabilir." hükmünü vermiştir."[1]

Sahabileri geçme bazı hususi fazilette söz konusu olabilir. Yoksa küllî (mutlak/genel/umumî) fazilette sahabileri geçmek mümkün değildir.

Bu çalışma bütün sahabe efendilerimizi içine almamakta, dillere destan olmuş, hayatında veya vefat ettikten sonra insanların kendilerini özel bir sıfat ile andıkları veya kitaplarda belli hususiyetleri ile yâd edilen, kendisine özel bir lakap verilmiş olan, adeta yâdı dillerde dolaşan sahabîleri, ilgili özellikleri ile anlatma gayreti içinde olan mütevazı bir gayrettir.

Bu kitap, "ümmehât-ı müminîn" ve "aşere-i mübeşşere" şeklinde sahabe efendilerimiz için yapılmış olan tavsiflerden daha çok, hususî fazilette kendilerine ya Peygamber Efendimiz tarafından verilmiş özel lakapları olan ya da daha sonraları insanlar arasında dillerde ve kitaplarda özel bir lakap ile yâd edilen, fazileti pek çok Müslüman'a örnek teşkil etmiş sahabe efendilerimize yer vermektedir. Ele aldığımız sahabi ile ilgili malumatın da genelde kendisine o lakabın veya hususi faziletin verilmesi ile ilgili olan muhteviyatta olmasına özen gösterdik. Bu açıdan bakıldığında

---

1 M.. Fethullah Gülen, Sonsuz Nur-2/528.

yapılan çalışmanın kendi içinde bir orjinalliğinin olduğunu söylemenin mümkün olduğunu düşünüyoruz.

Şu hususu da hatırlatmanın faydalı olacağını ümit ediyoruz. İslamî kaynaklarda sahabilerle ilgili pek çok bilgi, değerlendirme ve yorumlar bulunmaktadır. Bir sahabi için zikredilen bir hususiyet bazen başka sahabiler için de anlatılmaktadır. Bu durum bir tenakuz değil, sahabileri tanıtmaya yarayan birer değerlendirmeden ibarettir. Bir meziyetin sadece bir sahabide bulunduğunu iddia etmek mümkün değildir. Dolayısıyla aynı hususi özelliğe sahip başka sahabilerin de olabileceği gerçeğini göz önünden uzak tutmamak gerekir. Mesela Hz. Ebu Bekir'in doğruluğu dillere destandır. Fakat Ebu Zerr efendimiz için de Peygamberimizin ifadelerinde yerini bulan ve onun doğruluğunu anlatan hadisler var olduğundan bir meziyet hakkında tek sahabinin değil birkaç sahabinin yâd edilmiş olabileceğini de belirtmemiz gerekmektedir. Bir fazilet, her ne kadar bir sahabi ile birlikte diğer sahabilerin ortak bir özelliği olsa da bu vasıf sahabiye Efendimiz'in onu, kendisinde galib halde bulunan bu sıfatla bilhassa anmasından dolayı verilmiştir. Yani hususî fazilete sahip sahabi, bu anlamda başkalarına nisbetle sahip olduğu fazlalık bakımından özellikle o vasıfla anılmıştır.

Hz. Ebu Bekr'in "sıddîk", Hz. Ömer'in "adalet timsali", Hz. Osman'ın "hayâ âbidesi", Hz. Ali'nin de "ilmin kapısı" olduğunu bilmeyenimiz yoktur belki. Fakat haykırışı bin kişiden hayırlı olan, ümmetin hakîmi (bilgesi) olan, talebesinin elini öpen, Hz. Ömer'in "Kimse ben ondan daha hayırlıyım diyemez." ve "O'nun başını öpmek her Müslüman'a borçtur." dediği sahabe efendilerimiz kimlerdir acaba? Verdiği düğün yemeği dillerde dolaşan, yoksulların annesi denilen, vefatında bedenini arıların koruduğu, heybeti, kuvveti ve kılıcı dillere destan olmuş sahabe efendilerimiz kimlerdir? İşte çalışmamız bu örneklerde olduğu

gibi faziletleri çok fazla bilinmeyen sahabileri de tanıtmayı gaye edinmektedir.

Çalışmamızda, bütün yönleriyle Asr-ı saadeti anlatan temel eserlerden yararlandığımız gibi sadece sahabe efendilerimizi konu edinen kitaplardan da faydalandık. Dipnotlar sayfanın altında belirtilmiş olup genelde konu ile ilgili bilgilerin kaynağını ilgili konunun sonuna yazmak suretiyle belirtme yolunu tercih ettik.

Kitap, sahabe efendilerimizin faziletine ve lakap takmanın dindeki yerine dair bir girişten ve çalışmaya mevzu olan her sahabiyi yeni bir başlıkta ele alan tek bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın sonunda da yararlanılan kaynakların listesi verilmiştir.

Gâyemiz akademik bir çalışma ortaya koymaktan ziyade sahabe efendilerimizi daha yakından tanımaya vesile olmaktır. Bu yüzden kusurların bizden, güzelliklerin de tanıtmaya çalıştığımız sahabe-i kiramdan olduğunu özellikle beyan etmek istiyoruz.

"Hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz." nebevî müjdesine sahip sahabe efendilerimizi, hususi faziletleri ve özellikleri ile tanımaya, onların bu özelliklerini örnek almaya vesile olması niyazıyla…

Nihat Altıntaş

20.09.2008

GİRİŞ

LAKAP TAKMAK VE PEYGAMBERİMİZİN TAKTIĞI LAKAPLAR

Lakap, övmeyi veya kötülemeyi gösteren ve isimden sonra gelen isim veya sıfattır. Kötülemeyi gösteren lakaplar, Kur'ân'da belirtildiği üzere[2] çirkin lakaplardır ve kesinlikle tasvip edilmemiştir. Sözgelimi bir kimseye "fâsık" ve "münafık" diye hitap etmek; topal, âmâ ve tek gözlü olan özürlü kimselere isim takmak; bir kimseye kendisinde, anne, baba veya ailesinde bulunan bir ayıp ya da noksanlıktan dolayı lakap takmak vs.. gibileri tasvip edilmeyen lakap takmalardır. Ancak görünüşte güzel olmasa bile, kötülük kastedilmeksizin ifade edilen lakaplar, bundan müstesnadır. Çünkü bu tür lakaplar, genelde şahısları tanımak için kullanılmıştır.

Ancak yine de, bütün bunlarda, ferdin kişilik haklarına zarar vermeyecek derecede bir lakabın olması gerekir. Yine zâhiren bir kusura delalet ediyor görünüyorsa da lakap, muhabbet amacıyla takılmış ve lakap takılan kimse bundan rahatsızlık duymamış, benimsemişse, örneğin "Ebu Hureyre" (kedicik babası), Hz. Ali için söylenilen "Ebu Turâb (Toprağın Babası)" gibi, bunda da bir sa-

---

2 Hucurât Sûresi, 49/11.

kınca yoktur. Aynı şekilde muhatabın haliyle orantılı olarak, övme ve saygıyı ifade eden güzel lakaplar kötü görülmemiştir. Hz. Peygamber, bu konuda şöyle buyurmuştur: "Mü'minin, mü'min kardeşi üzerindeki haklarından birisi de onu sevdiği ismiyle çağırmasıdır." Onun için künye koymak, (güzel lakap takmak) sünnetten ve güzel âdâbtan sayılmıştır. Asr-ı Saadet döneminde sahâbîlerin çoğunluğu bu güzel vasıflarıyla meşhur olmuşlardır. Ancak insanı gücendiren ve ayıplayan lakaplarla çağırmak, İslam'da hoş karşılanmamaktadır. Bunu Kur'ân-ı Kerim, Hucurât Sûresi'nde "..birbirinizi kötü lakaplar takarak çağırmayın." ayetiyle yasaklamış ve buna benzer hareketleri de "imandan sonra fâsıklık" olarak nitelemiştir. Asr-ı Saadette lakaplar, tamamen insanları övme ve kendilerinin hoşuna gidecek şekilde, daha çok insanların iyiliklerinden dolayı verilmiştir. Fakat söz konusu durum, daha sonraları daha çok yerme ve aşağılama amacına yönelik olmuştur.[3]

Peygamber Efendimiz, hayatı boyunca pek çok sahâbîye hoşuna gidecekleri birtakım lakaplar vermiştir.[4] Burada -her ne kadar daha sonraları değişik münasebetlerle tekrar yâd edilecek olsalar da- Nebiler Serveri'nin dört halife efendimize verdiği lakapları[5] öncelikle ele alacak, ardından da Peygamberimizin verdiği özel lakabı olan sahabileri veya hususi bir faziletinden dolayı bir sıfatla anılan sahabe efendilerimizi çalışmamıza konu edineceğiz.

Hz. Ebu Bekir'in Lakabları

Sahabe efendilerimizin derece olarak en üstünü, muteber akaid kitaplarımızda da belirtildiği üzere, Hazreti Ebu Bekir'dir

---

3 Ali Aksu, "Asr-ı Saadet ve Emevîler Döneminde Lakap Takma ve Halifelerin Lakapları", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

4 Cemal Ağırman, "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu", CÜİFD., Sivas 1998, Sayı:2, s. 123-143.

5 Dört halifenin lakapları ile ilgili olarak Ali Aksu'nun adı geçen makalesinden yer yer iktibaslar yapılmış, yeri gelince özetleme yeri gelince de kısaltma yoluna gidilmiştir.

(radıyallâhu anh). Hadislerde de ifade edildiği üzere, "Ebu Bekir'in imanı terazinin bir kefesine konulsa, ümmetimin imanı diğer kefeye konsa, Ebu Bekir'in imanı daha ağır gelir." beyanı aslında hususiyet bağlamında bir genellik arzetmektedir.

Hz. Ebu Bekir'in pek çok lâkabı bulunmaktadır. Bunların en meşhuru, hiç şüphesiz "es-sıddîk" lakabıdır. "Çok samimi, çok sâdık, sözünü işiyle doğrulayan" anlamlarına gelen bu lakap, ona Resûlullah tarafından verilmiş ve o bununla şöhret kazanmıştır. Hatta bu lakabı, onun künyesiyle birlikte özdeşleşmiş ve beraberce "Ebu Bekir es-sıddîk" şeklinde söylenir ve yazılır hale gelmiştir. Hazreti Ebu Bekir, Hz. Peygamber'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk tasdik edenlerden biridir. Mi'râc olayını da müşriklerin inkârına rağmen, hiç tereddüt etmeden tasdik ettiği için kendisine Efendimiz tarafından bu lakap verilmiştir.[6] Onun bir başka lakabı da "atîk"tir. "Cömert, güzel, azad edilmiş" gibi anlamlara gelen bu lakabın, ona annesi tarafından verildiği gibi, çok hayır yaptığı, yüzü ve ahlâkı güzel olduğu için verildiği de söylenmektedir.[7] Bunların yanında, Allah Resûlü'nün, onun Cehennemden âzâd olunduğunu müjdelemesi dolayısıyla, kelimenin "âzâd edilmiş" manasına da uygun olarak, bu lakapla anıldığı rivayet edilmektedir.[8] Ayrıca servetini Allah yolunda harcadığı ve eski elbiseler giydiği için "zü'l-hilâl", çok merhametli olduğu ve Allah'a yakarışta nümûne olduğu için "evvâh"[9] ve ilk hac emirliğini gerçekleştirdiği için de "emîrü'l-hac"[10] lakaplarıyla da anılmıştır.

Hz. Ömer'in Lakabları

Hz. Ömer'in de (radıyallâhu anh) pek çok lakabı bulunmaktadır.

---

6 Mustafa Fayda, "Ebu Bekir", D.İ.A., İstanbul, 1994, X, 101-108.

7 Fuad Salih, Evâil, s. 287; Sarıçam, s. 6; Fayda, Agm, X, 101.

8 Sarıçam, s. 6

9 Sarıçam, s. 6.

10 Fuad Salih, Elkâb, s.42; Fuad Salih, Evâil, s. 288.

Bunların başında ise, "emîrü'l-mü'minîn" lakabı gelmektedir. Hz. Ömer, böyle bir lakap ile isimlendirilen ilk kimse olma özelliğini taşımaktadır. Onun bu şekilde isimlendirilmesi konusunda birtakım farklı yorumlar yapılmaktadır: Bunlardan birincisi, belirtildiğine göre, Hz. Ömer, hilafete geçtiğinde kendisine "halîfetü halîfeti Resûlillah" diye hitap edildi. Hz. Ömer, "bunun doğru bir isimlendirme olmadığını, çünkü kendisinden sonra iktidara geçenin de "Halîfetü halîfeti halîfeti Resûlillah" diye isimlendirilmesi gerekeceğini belirtti. "Doğrusu siz mü'minlersiniz, ben de sizin emîrinizim." dedi. Bunun üzerine bu lakapla lakaplandırıldığı belirtilmektedir. İkincisi ise, Hz. Ömer yazışmalarında kendisinden "Halîfetü halîfeti Resûlillah" diye zikrediyordu. Bir defasında Irak valisine böyle bir mektup yazdı. Validen orada bulunan Adiyy b. Hâtem ve Lebid b. Rebîa'yı kendisine göndermesini istedi. Bu iki sahâbî, Medine'ye geldiler. Mescidde bulunan Amr b. el-As'dan, Emîrü'l-Mü'minîn ile görüşmeleri için referans olmasını istediler. Amr, onların bu hitap şeklinden hoşlandı ve Hz. Ömer'in huzuruna girdiğinde "Selâmün Aleyküm! Ey Mü'minlerin Emîri!" dedi. Hz. Ömer, o günden itibaren bu lakap ile meşhur oldu.[11] Hz. Ömer'in, bundan başka bizzat Hz. Peygamber'in verdiği bir lakabı daha vardır ki o da, "ğalagü'l-fitne" (fitne kilidi) dir. Peygamberimiz onun için "Bu, fitnenin kilididir. Ömer aranızda yaşadığı sürece, fitne kapısı kapalı olacaktır." buyurdu.[12]

Hz. Ömer'in en meşhur lakabı ise, "*fâruk*"tur. İslam tarihinde "*fâruk*" lakabıyla tanınan tek sahâbî, Hz. Ömer'dir. Ancak kendisine bu lakabın kimin tarafından niçin verildiği hususunda kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır.

Hz. Peygamber, Allah Teâlâ hak ile batılı Hz. Ömer ile ayırdığı için onun "fâruk" olduğunu söylemiş; Hz. Aişe de bir soru

11 Ebû Hilal el-Askerî, Evâil, thk. Muhammed el-Mısrî vd., Dımaşk 1975, I, 222-223; Fuad Salih, Evâil, s. 288; Fuad Salih, Elkâb, s. 43

12 Fuad Salih, Elkâb, s.234.

üzerine Hz. Ömer'e "fâruk" lakabını Peygamber'in verdiğini ifade etmiştir.[13] Bazı kaynaklar da bu lakabın veriliş sebebini şuna bağlamaktadırlar: Ömer Müslüman olduktan sonra Resûlullah'a başvurarak "Eğer davamızda haklıysak dinimizi böyle gizli yaşamamıza gerek yoktur." demiş ve Ka'be'ye gidilmesini istemişti. Bunun üzerine müslümanlar, Hz. Peygamber'i aralarına alarak birinin başında Hz. Hamza, diğerinin başında Hz. Ömer'in bulunduğu iki saf halinde Ka'be'ye gitmişlerdi. Bu durum, Kureyş'e çok dokunmuştu. Bundan sonra Resûlullah, hak ile batılı birbirinden ayırdığı için Hz. Ömer'i "fâruk" diye isimlendirmiştir.[14]

Hz. Ömer için söylenen lakaplardan biri de vefatına sebep olan hançerleme olayında mihrabda bulunduğundan dolayı kendisine verilen "Şehîdü'l-Mihrâb (mihrabın şehidi)" ifadesidir.

Hz. Osman'ın Lakabı

Osman b. Affân'ın lakabı, "zi'n-nûreyn"'dir. Onun bu şekilde lakaplandırılmasının nedeni, Hazreti Peygamber'in kızlarından önce Hz. Rukiyye ile sonra da Hz. Ümmü Külsüm ile evlenmesidir. Hz. Ümmü Külsüm'ün vefatından sonra Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Hz. Osman için "Eğer üçüncü bir kızım olsaydı, onunla evlendirirdim." buyurmuştu.[15] Bundan dolayı da Hz. Osman "iki nur sahibi" anlamında bu lakapla meşhur olmuştur.

Hz. Ali'nin Lakabları

Hz. Ali'nin de diğer halifeler gibi pek çok lakabı bulunmak-

---

13 Fuad Salih, Elkâb, s.240.

14 M. Fayda, "Fâruk", DİA., İstanbul 1995, XII, 176. Ayrıca bu lakabın Hz. Ali'ye de verildiği belirtilmektedir. Aynı yer.

15 İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbü'z-Tehzîb, Haydarâbâd 1325, VII, 139, XII, 345; İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, Haydarâbâd 1355, I, 113; İbnü'l-Esir, Üsd, III, 481-482.

tadır. Bunlar arasında, *Ebu Turâb*[16], *Haydar*[17], *esedullah* veya *esedü Resûlillah, Allah'ın aslanı, şîr-i yezdân, şîr-i hudâ*[18], *seyyidü'l-arab*[19], *el-fâruku'l-ekber, el-murtazâ*[20], *el-fetâ ve kâsîmü'n-nâr*'ı[21] ve Efendimiz'in hicreti esnasında onun yatağına yatmak suretiyle kendini feda etmesinden dolayı kendisine verilen fedâiyyü'l-hicre'yi sayabiliriz. "Esedullah" veya "Esedü Resûlillah" lakabı, Ali'nin dışında Hz. Hamza ve el-Muğire b. el-Haris b. Abdülmuttalip için de kullanılmaktadır.[22]

"Sahabenin En Âlimi ve En Zekisi"

Sahabe efendilerimizin hepsi ilimde büyük bir tevazu içindeydiler. Abdurrahman b. Ebi Leyla bu hususu ifade sadedinde şöyle der: "Efendimiz Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından ensardan yüzyirmi kişiye ulaştım. Onlardan hiçbiri yoktu ki bir hadisi haber verince kardeşinin onun yerine haber vermesini, bir konuda fetva sorulsun da kardeşinin kendi yerine cevap vermesini istemesin."[23]

---

16 M. Yaşar Kandemir, "Ebu Turâb", DİA., İstanbul 1994, X, 243. Mescidde toprak üzerinde uyumuş, Peygamberimiz de kendisini bu haldeyken görmüş bunun üzerine ona "Toprak Babası" manasına gelen bu ifadeyle "Kalk!" diyerek seslenmiştir.

17 Haydar kelimesi, Arapça'da aslana, özellikle "diğer aslanlar arasında kralın insanlar arasında durduğu gibi duran" erkek aslana verilen isimdir. Bu anlamın veriliş sebebi ise, aslanın ensesinin kalınlığı ve pençelerinin güçlü oluşudur. (D.İ.A., "Haydar", DİA., İstanbul 1998, XVII, 24). Burada da görüldüğü gibi Araplarda kuvvet, cesaret ve kahramanlığın sembolü sayılan "aslan" anlamında "Haydar" kullanılmıştır. Hz. Ali'ye bu lakap, Hayber savaşında gösterdiği kahramanlıktan dolayı verilmiştir. D.İ.A., Age., XVII, 24.

18 Bunlar da Allah'ın aslanı anlamına gelmektedir.

19 Peygamber "Ben Adem oğullarının efendisiyim, Ali de Arapların efendisidir." buyurdu. Fuad Salih, s. 166.

20 Fığlalı, "Ali b. Ebi Talip" D.İ.A., İstanbul 1995, II, 374. Murtaza, kendisinden razı olunmuş manasına gelmektedir.

21 Fuad Salih, Elkâb, s. 26-27. el-Fetâ, "yiğit" demektir.

22 Ali Aksu, Asr-ı Saadet Ve Emevîler Döneminde Lakap Takma Ve Halifelerin Lakapları, CÜİFD.

23 İbn Sa'd, Tabakat, 7/110.

Bir rivayette geçtiğine göre onlardan birine bir şey soruluyor, o berikine havale ediyor ve derken mesele tekrar ilk sorulana dönüp geliyordu. Ebü'l-Minhâl'den rivayet edilen şu olay bunu ne güzel anlatır: "O, Zeyd b. Erkam'a sarfla (paranın parayla değişimi) ilgili bir soru sordu, Zeyd 'Berâ b. Âzib'e sor.' dedi, o Berâ'ya sordu, Berâ da 'Zeyd'e sor.' dedi."[24]

Bununla birlikte sahabe arasında en âlim ve en zeki olarak öne çıkarılanlar da bulunuyordu. *Hz. Ebu Bekir*, ashabın en âlimi ve en zekisi idi. Tarih boyunca İslam âlimlerinin pek çoğu Buhari ve Müslim'deki bir hadiste geçen Hz. Ebu Bekir'e ait şu sözünü onun ilminin büyüklüğüne delil göstermişlerdir: "Allah'a yemin olsun ki, namazla zekâtı birbirinden ayıranlarla savaşacağım. Vallahi eğer onlar Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) vermekte oldukları bir dişi oğlağı (veya hayvan bağladıkları bir ipi) benden esirgeyecek olurlarsa kendileriyle savaşırım."[25] Bu ve başka haberlerden hareketle Hz. Ebu Bekir'in ashabın en bilgilisi olduğu sonucuna varılmıştır.[26] Çünkü namaz ve zekât meselesini bir hükme bağlama hususunda ondan başka bütün sahabiler görüş belirtmekten çekinmişlerdir. Sonra konuyla ilgili olarak kendisiyle görüşünce onun görüşünün doğruluğunu anlamışlar ve bu görüşü benimsemişlerdir.

Kendisine, Hz. Peygamber zamanında halka kimlerin fetva verdiği sorulduğunda İbn Ömer, "Hazreti Ebu Bekir ve Ömer; onlardan başkasını bilmiyorum." diye karşılık vermiştir.[27] Ayrıca Allah Resûlü'nün huzurunda Hz. Ebu Bekir'den başka fetva veren bulunmamıştır. Onun Hz. Peygamber'in vefatından önce irad ettiği "Allah'ın dünya ve kendi katındaki arasında muhayyer kıldığı kul"a dair hutbesinde şu bilgi geçer: "Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ağladı, biz onun ağlamasına hayret ettik. Oysa 'mu-

---

24 Müslim, Musâkât 87

25 Buhari, Zekât 1, İ'tisâm 2; Müslim, İmân 32

26 Ebû Ishak eş-Şirâzî, Tabakât, s. 18-19

27 Kettani, Teratibu'l-İdariyye, 1/139

hayyer bırakılan' kimse Allah Resûlü idi. Ebu Bekir bizim en bilgilimizdi."[28] Hz. Ömer, "O, insanların en bilgilileri ve Allah'tan en çok korkanlarındandı" buyurmuştur.

İbn Kesir'den bu konu ile ilgili şöyle bir haber anlatılır: Hz. Sıddîk (Ebu Bekir) sahabe içinde Kur'ân'ı en iyi bilendi. Çünkü "Topluluğa, Kur'ân'ı en iyi bilenleri (okuyanları) imamlık yapar."[29] buyurmuş olan Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashaba namaz kıldırmak üzere onu imam yapmıştı.[30] Hz. Ebu Bekir aynı zamanda ashabın sünneti en iyi bileniydi de. Nitekim birçok konuda sahabe ona başvurmuş, Resûlullah'tan öğrendiği ve onların bilmedikleri sünnetleri kendilerine nakletmiş, ihtiyaç halinde bu sünnet bilgisini ortaya koymuştur. Nasıl böyle olmasın ki, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Peygamberliğin gelişinden vefatına dek onun sohbetine devam etmişti. O ayrıca Allah'ın en zeki ve akıllı kullarından biriydi. Kendisinden az miktarda hadis rivayet edilmesinin sebebi ise hilafet süresinin azlığı ve Resûlullah'ın vefatından sonra hayatta kalma süresinin az oluşudur. Eğer zamanı uzun olsaydı kendisinden gerçekten çok hadis nakledilir, nakledenler ondan hiçbir hadis bırakmaz, rivayet ederlerdi. Fakat onun zamanındaki sahabilerden hiçbiri, kendisinin de rivayetinde ortak olduğu bir hadisi ondan rivayete ihtiyaç duymuyordu. Onlar yalnız kendilerinin bilmedikleri hadisleri ondan naklediyorlardı. O, insanların ensâbı ve rüya tabirini en iyi bilenlerindendi de.[31] Hz. Ebu Bekir'den rivayet edilen hadislerin sayısı 104'tür.[32] O ayrıca sahabenin görüş bakımından en isabetlisi, kavrayış bakımından da en mükemmeli idi.[33]

---

28 Buhari, Fedâilu's-sahâbe 3; Müslim, Fedâilu's-sahâbe 2
29 Buhari, Ezan 54; Ebû Davud, Salât 60
30 İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-nihâye, 5/236
31 Suyuti, Târihu'l-hulefâ, s. 47
32 Suyuti, Târihu'l-hulefâ, s. 96-104
33 Suyuti, Târihu'l-hulefâ, s. 49

Aynı zamanda *Hz. Ali* de ilim yönünden ashabın en üstünü ve en şöhretlisi olarak anılırdı. Hz. Ali'nin ilmi, fetvaları, hikmetleri ve olaylarla ilgili çözümleri buna şahitlik eder.[34]

"İlim Şehrinin Kapısı"

İki cihan serveri Peygamber Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısı."[35] Bu hadisin sıhhat derecesi ile ilgili çeşitli görüşler belirtilmişse de doğru olan, bu hadisin, rivayet yolları bakımından hasen olduğu, sahih veya zayıf olmadığıdır. Hele mevzu (uydurma) hiç değildir.[36]

Şunu rahatlıkla söylememiz mümkündür ki bu rivayetin mihenk taşı *Hz. Ali* efendimizin sahip olduğu derin ilimdir. Temel kitaplarımızda görmekteyiz ki Hz. Ali, Hz. İbn Abbas'la birlikte besmeledeki "bâ" harfi ile ilgili olarak yatsı vaktinden sabah güneşin doğuşuna kadar müzakere ve mütalaada bulunmuşlardır. İbnu'l-Müseyyib hazretleri, Hz. Ali'den başka "Bana sorun!" diyen kimsenin bulunmadığını söyler.[37] İbn Abbas ise Hz. Ali'nin ilmi ile ilgili şu tespitte bulunur: "Hz. Ali'ye ilmin onda dokuzu verilmiştir. Allah'a yemin olsun ki o, geri kalan onda birde de onlara ortaktır." İbn Abbas yine şöyle der: "Bir şey (bilgi, hüküm) Ali'den naklen sabit olmuşsa, biz onu bırakıp başkasına başvurmazdık."[38] Ashabın büyüklerinin ona soru sordukları, birçok konuda onun fetva ve görüşleri doğrultusunda görüş birliğine vardıkları da bilinmektedir.

Tasavvuf ilimlerinin tarik ve silsileleri de Hz. Ali'ye uzanmaktadır. İlim şehrinin kapısı olarak, İslam'da hiçbir tarikat yok-

---

34 Kettani, Teratibu'l-İdariyye, 3/174

35 Tirmizi, Menâkıb 20. Burada "ilim" yerine "hikmet" kelimesi geçer.

36 Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, 187. Ayrıca bkz. Keşfü'l-hafâ, I, 235-237 (nr. 618); el-Mekâsıdü'l-hasene, s. 169-171 (nr. 189).

37 Suyûti, s. 188

38 Aynı yer

tur ki ona ulaşmasın, silsilesi ona varmasın. Hz. Ali işbaşına geldiğinde hakikatlerin işaret taşlarını yaydı, gizliliklerin sırlarını açtı, ondan iki oğlu Hasan ve Hüseyin ile Kümeyl b. Ziyâd ve Hasan-ı Basrî, zikir ve telkin tarikini aldılar. Nakşibendîlik dâhil bütün tarikatler de ondan kollara ayrıldı. Nakşîliğin biri Hz. Ali'ye diğeri Hz. Selman'a ulaşan iki silsilesi vardır.

Bazı âlimler Hz. Ali'nin Resûlullah'tan rivayetlerini ayrı bir kitap halinde derlemişlerdir.[39] Müfessirlerin lideri olan İbn Abbas da onun talebesidir. Kim, Hz. Ali'nin ilminin genişliğini ve onun Nebevî ilim şehrinin kapısı olduğunun mihengini öğrenmek istiyorsa onun Nehcu'l-belâğa adlı eserine ve şerhlerine bakabilir. Bu kitabı iyice inceleyen herkeste hadde hesaba gelmeyen bir şaşkınlık olacaktır.[40]

Sahabe efendilerimiz arasında ilmiyle öne çıkanlardan biri de Hz. Ebû Zerr (radıyallâhu anh) idi. O, "ilim deryası" sıfatıyla vasıflandırılmıştı. Çünkü bilgi edinmek için Hz. Peygamber'e sık sık sorular sorardı. İman, ihsan, emir, nehy, iyilik ve kötülük hakkında ne varsa hepsini Resûlullah'a sorarak öğrenmişti. Her hareket ve işinde Resûl-i Ekrem'e tâbi olduğunu gösterirdi.

"Allah'ın Arslanı"

Savaşta öne atılması ve Allah düşmanlarına karşı ataklığından dolayı *Hamza b. Abdülmuttalib* (radıyallâhu anh)'e "Allah'ın Arslanı" ünvanı verilmişti. O, Bedir savaşı günü kendisi için, "Ben Allah'ın ve Resûlü'nün arslanıyım!" demişti. Efendimiz'den nakledilen şu haber de onun "Allah'ın Arslanı" olarak vasıflanmasında birinci derecede etkilidir: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, yedi gökte 'Hamza b. Abdülmuttalib Allah'ın ve Resûlü'nün ars-

39 Sılatü'l-halef, s. 354.

40 Kettani, Hz.Peygamber'in Yönetimi, Et-teratibu'l-idariyye, İz Yayıncılık, 3/174-176

lanıdır.' yazılıdır.''[41] Ayrıca Hz. Hamza'nın lakaplarından biri de "Seyyidü'ş-Şühedâ (Şehitlerin Efendisi)''dır.

"Şeyhülislam"

Şeyhülislam tabiri, büyük âlimler katında şu anlamdadır: Kitabullahı inceleyen, Resûlullah'ın sünnetine uyan, Kur'ân'ın hükümlerini, kıraat şekillerini, mensuh ayetleri bilme konusunda önde gelen, muhkem âyetlere göre amel eden, ayrıca müteşabih ayetlere iman eden, isnad, nakil ve amel bakımından sünneti bilmede, Kitab ve sünnetten usul ve furûu istinbatta kendisine Arap dilinden yardımcı olan şeyleri iyi bilen, Allah'ın kendisine farz kıldıklarını yerine getiren, şanı Yüce Allah'a karşı tevazu ile Allah'ın kendisi için gönderdiği hükümlere uygun hareket eden, dil sürçmesinden korkan, masumluğu iddia etmeyen ve saygı gösterilmesinden dolayı ferahlık duymayan kimse.

İslam'da ilk defa "Şeyhülislam" şeklinde lakaplanan kimse *Hz. Ebu Bekir es-Sıddık*'tır.[42] Tefsirlerde "Bunlar iman edenlerle karşılaştıkları vakit 'Biz de müminiz.' derler. Fakat şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında da: 'Emin olun biz sizinle beraberiz, biz onlarla alay ediyoruz.' derler." (Bakara, 2/14) âyetiyle ilgili olarak şu bilgi verilir: Abdullah b. Übey, Hz. Ebu Bekir'e "Merhaba Beni Temîm'in efendisi ve Şeyhülislam olan Sıddık'a" demiştir.[43]

Şu da bilinen bir gerçektir ki, ashab zamanında Şeyhülislam tabiri Hz. Ebu Bekir ile beraber *Hz. Ömer* için de kullanılırdı. O ikisine "Şeyhayn" denirdi.

İlk dönem âlimleri, Şeyhülislam tabirini Kitab ve sünneti inceleyen, aklî ve naklî ilimlerde derin kimseler için kullanıyorlardı. Bazen de bununla, velilik derecesine ulaşan kimse nitelendiril-

---

41 Deylemi, el-Firdevs, IV, 376-377 (nr. 7094).

42 Kettani, et-Teratibu'l-İdariyye, 1/83.

43 Vahidi, Esbâbü'n-nüzûl, s. 12; Ebussuud, İrşadu Akli's-Selim, 1/46

miştir. Bu tabir, Hz. Ebu Bekir ve Ömer'den sonra önde gelen kimseler arasında meşhur olmuş değildi. Sadece bu iki sahabi efendimiz için bu şekilde bir sıfat söz konusu olmuştur. Hatta Hz. Ali de bu tabiri Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer için kullanmıştır.[44]

"Allah'ın Kılıcı"

Hz. Halid b. Velid için söylenen sıfatlar şunlardır: İslam'ın yitiği, Seyfullah ve (Seyfullahi'l-meslûl: Allah'ın çekilmiş kılıcı), Allah'ın iyi bir kulu, Mekke'nin ciğerparesi, o dönemki genel kabule göre, arabın askeri dehası, sarığının içinde peygamberimizin mübarek saç telini saklayan ve "Sarığımın başımda olduğu hiçbir savaşı kaybetmedim." diyen büyük sahabi, Akkad'ın tabiriyle "eşi bulunmaz büyük deha", Müslüman olmadan önce de olduktan sonra da hiçbir savaşta yenilgi yüzü görmemiş askerî deha…

Hâlid b. Velid'in en meşhur lakabı Seyfullah (Allah'ın Kılıcı)'dır. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mute savaşındaki başarısından ötürü onu "Allah'ın kılıcı" diye övmüştür.

Hz. Halid, hicrî yedinci yılda Müslüman olmuş,[45] hicrî sekizinci yılda yapılan Mute savaşına da bir nefer olarak katılmıştı. Ordu komutanlarının sırayla şehîd olması üzerine sahabe efendilerimiz istişâre ederek komutanlığı Hz. Hâlid'e vermişti. Peygamber Efendimiz, Medine'de olup bitenleri haber verip komutanların şehid düşmesini anlattıktan sonra komutanlığı Allah'ın kılıçlarından birinin aldığını söylemişti. İşte bu olaydan sonra Hz. Hâlid Seyfullah (Allah'ın Kılıcı) diye anılmaya başlamıştı. Hz. Halid (radıyallâhu anh) komutasına aldığı orduyu kalabalık düşman karşısında bozguna uğratmadan Medine'ye getirmeyi başarmıştı.[46]

Hz. Hâlid (radıyallâhu anh) cihâd duygusu ve şehitlik arzusu ile

44 Kettani, et-Teratibu'l-İdariyye, 3/177
45 İbn Hacer, el-isâbe, I, 413
46 İbn Hacer, el-Isâbe, I, 413

dopdolu bir mü'mindi. Cihâd meydanları onun için Allah'a en yakın meydanlardı. Kendisi bir defasında şöyle demişti: "Ben harp meydanında mücahede ve mücadeleden aldığım zevki, hiçbir zaman zifaf gecesinin keyfinden alamam."

Onun en büyük arzusu, cihad meydanlarında şehid düşmekti. İran üzerine yürürken, İranlılara şu haberi gönderdi: "Sizin dünyayı sevdiğiniz kadar âhireti seven bir ordu ile üzerinize geliyorum."

Resûlullah, Hâlid'in şecaat ve cesaretini muhtelif zamanlarda muhtelif yerlerde medhetmişti. Mekke fethinden sonra Müslümanlar, toplanıp Mekke'ye girdikleri zaman Hâlid görününce, Hz. Peygamber Ebû Hureyre'ye: "Bu gelen kimdir?" diye sormuştu. Ebû Hureyre: "Hâlid b. Velid'dir." demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "O, Allah'ın ne iyi bir kuludur." buyurmuştu.[47]

Hz. Peygamber yine onun hakkında "Hâlid Allah'ın Kılıcı'dır" buyurmuştu.[48] Efendimiz'in yine bu sahabi efendimiz hakkında sarf ettiği cümlelerden biri de şuydu: "Hâlid b. Velid'e gelince, o her şeyini sizin için vermiştir, nesi var nesi yok harplerde Allah yolunda sarfetmiştir."[49]

Hz. Halid, Hudeybiye Antlaşması'nın yürürlükte olduğu sırada Amr b. el-Âs ile Müslüman olmaya karar vermiş ve Medine yoluna revan olmuştur. Bunu haber alan Efendimiz "Mekke, ciğerparelerini bize gönderiyor." demiştir.

Yatağında ölmek üzereyken, ölüm korkusundan ağladığını zanneden arkadaşına, "Vücudumda para kadar yara almamış yer yok, gel gör ki savaş meydanlarında yenilgi yüzü görmeyen Halid yatağında ölüyor." diye hayıflana hayıflana son nefesini vermiş, hayata vuracağı son darbeyi istediği gibi vuramamanın hüznünü yaşamıştı.

---

47 Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 1360

48 Mustafa Fayda, "Halid b. Velid", DİA., İstanbul 1997, XV, 290.

49 Ebû Dâvûd, Sünen, I, 163

Vefatı üzerine aşere-i mübeşşere'den Sa'd bin Zeyd, onun hakkında şu beyiti okumuştu: "Övülmüş bir insan olarak yaşadı, bir yitik olarak vefat etti, ardında ise, silahından ve atından başka bir şey bırakmadı."

O, Peygamber Efendimiz'in veda haccında kurbanını kestikten sonra tıraş olduğu sırada alnından düşen saçlara talip olarak, "Anam babam sana feda olsun, saçlarını verme hususunda kimseyi bana tercih etme yâ Resûlallah!" diye yalvarmıştı.

Hz. Halid b. Velid, sarığında devamlı Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek sakalından bir kıl taşırdı. Bir keresinde o, cephede Bizans'a karşı savaşırken bir kılıç darbesiyle başındaki miğferi yuvarlanarak düşman safları arasına gidince, heyecanla ve ölümü hiçe sayarak miğfere doğru koşmuş ve arkadaşlarının ihtarlarına kulak asmadan onu alıp giymişti. Daha sonra Hz. Halid'in o güne kadar düşman karşısındaki tavrını çok iyi bilen arkadaşları, kendisine bu hareketinin sebebini sorduklarında o yüce ruh, onlara şu cevabı vermişti: "Ben onu nasıl düşmana bırakırım! O miğferin içinde Allah Resûlü'ne ait mübarek bir kıl vardı."

Hz. Peygamber onunla İkrime b. Ebu Cehil'e baktığında "Allah ölüden diriyi çıkarır." (Rûm, 30/19) âyetini okurdu. Çünkü o ikisi ashabın seçkinlerinden, babalarıysa Allah ve Resûlü'nün düşmanlarıydılar. Halid b. Velid Huneyn savaşında Resûlullah'ın ordusunun ön kısmındaydı. Kureyş'in taptığı putları kırıp yıkmakla görevlendirilen de oydu.

Hz. Peygamber vefat edip dinden dönme (ridde) hareketleri meydana geldiğinde Hz. Halid, Hz. Ebu Bekir'in yanında temel bir direk gibiydi. Hz. Ebu Bekir tarafından Tuleyha'ya gönderilmiş ve onu hezimete uğratmıştı. Yemâme halkıyla sulh yapmış, Fecâa'nın kızını nikâhlamıştı.

Vefat ettiğinde Beni Muğîre kabilesinden zülfünü veya saçını kesip onun kabri üzerine koymayan kadın kalmamıştı. Kadınlar

onun üzerinde yüksek sesle ağlayınca, bazıları bunu hoş karşılamamıştı. Fakat bu esnada Hz. Ömer "Beni Muğîre kadınlarını bırakın Ebû Süleyman'a ağlasınlar, gözyaşlarını kovayla akıtsınlar."[50] diyerek adeta "Hz. Halid için ne kadar ağlansa sezadır." demek istiyordu.

Sahabe Efendilerimizden Adaleti Dillerde Destan Olanlar

Pek çok kaynakta "İki Ömer'in sîreti" manasına gelen "Sîretü'l-Umereyn" tabiri kullanılmıştır ki bundan kastedilen, *Hz. Ebu Bekir* ile *Hz. Ömer*'in idareleri ve adaletleri idi. Çünkü Allah Resûlü'nden sonra yönetime o ikisi gibisi gelmemişti.

Abdülmelik b. Mervan'ın ağzından idare alanında o ikisinin hakkını veren şu ifadeler dökülüyordu: "Ey tebaa topluluğu, bize insafla davranın; bizden Hz. Ebu Bekir ve Ömer'in sîretini (hareket tarzını) istiyorsunuz, fakat ne bizde ne kendinizde sevgili Ebu Bekir ve Ömer'in sîretini göremiyorsunuz!" O bu ifadeleriyle adeta, 'o ikisi gibi olmadan onların yönetim ve idarede gösterdikleri düzeni isteme hakkınız yok.' diyordu. Zaten Peygamberimiz de "Nasıl olursanız öyle yönetilirsiniz."[51] diyerek aynı gerçeğe parmak basmıyor muydu?

Bir hükümdarın şöyle dediği kaydedilmektedir: "Bir Ömer sûreti, bir de ay sûreti gördüm."

Hz. Aişe'nin Ömer'in adaleti ile ilgili şu ifadeleri altın harflerle yazılsa sezadır: "Ömer anılınca adalet anılmış olur, adalet anılınca Allah anılmış olur,[52] Allah anılınca da rahmet iner." Yine Hz. Aişe'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Meclislerinizi Ömer'i anarak süsleyin.[53] Meclisinizin güzel olmasını istiyorsanız Ömer'i

---

50 Üsdü'l-ğâbe, 2/109-112; İbn Manzûr, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 8/5-28

51 Ali el-Müttakî, Kenzu'l-Ummâl, 6/89.

52 Üsdü'l-ğâbe, 4/162; Kenzü'l-Ummâl, 12/588, (nr. 35826)

53 Kenzü'l-Ummâl, 12/588 (nr. 35828), 596 (nr. 35859)

anın." Hz. Aişe'nin sözünün manası açıktır. Çünkü Hz. Ömer'in hareket tarzı ve takib ettiği yol, gönülleri ferahlatan, nefislerin hoşnutluk duyduğu şeylerdendir.[54]

Hz. Ömer'in hareket tarzı günümüzde de herkesi ilgilendirmeye devam etmekte, yankısı her çağ ve zamanda yankılanmaktadır. Onun hareket tarzıyla ilgili olarak yazılan eserleri, hatta yalnız Batılılarca kaleme alınan eserleri araştırmak bile bu konuda yeterli bir bilgi verecektir. Mesela Alexandre Mazas'nın "Doğunun Önemli Şahsiyetleri" adlı iki ciltlik ve 1847'de Paris'te basılan eseri buna misaldir.

Heybeti Dillerde Dolaşan Sahabi Efendimiz

"Ömer'in kamçısı, Haccâc'ın kılıcından daha korkutucu idi."[55] Bu ifadeler tâbiînin büyük imamlarından Şa'bî'nin sözleridir ki *Hz. Ömer*'in heybetini anlatmaktadır.

Horasan hâkimi Hürmüzan'ın Hz. Ömer'e esir olarak getirilişi, evinde bulunmadığı bir zamana tesadüf etmişti. Hürmüzan'ı gözetmekle görevli olan kimse, Hz. Ömer'in bulunduğu yeri araştırmış ve onu bir mescidde, başını kırbacının üzerine koyup uyumuş halde bulmuştu. Hz. Ömer'i görünce Hürmüzan'ın ağzından şu cümleler dökülmüştü: "Allah'a yemin olsun ki ey hoş ve rahat hükümdar, adaleti uyguladın ve uyudun. Andolsun ki ben İran hükümdarlarından (kisra) taç sahibi dört hükümdara hizmet ettim, şu kamçının sahibinden korktuğum kadar hiçbirinden korkmadım."[56]

Hz. Ömer bir defasında yürüyor, arkasından da onu sahabe efendilerimizden bazıları takip ediyordu. Bir ara lüzum duyup arkasına dönünce, onlardan dizlerinin bağı çözülmeyen kalmamış-

54 el-Beyân ve't-tahsîl, 17/354.
55 İbn Şebbe, 2/686.
56 İbn Sa'd, 3/293; İbn Şebbe, 2/692

tı. Bunun üzerine Hz. Ömer'in gözleri yaşardı, ağladı ve sonra şöyle dedi: "Allah'ım biliyorsun ki ben Sen'den, onların benden korktuklarından daha çok korkuyorum!"[57]

Bir keresinde hacamat (kan alma) işiyle uğraşan bir kimse, Ömer b. Hattâb'ın saçlarını kısaltıyordu. Bu arada Hz. Ömer öksürerek boğazını temizleme ihtiyacı hissetti. Hz. Ömer efendimizin heybetinden, adam korkarak abdestini bozdu. Bu duruma üzülen Hz. Ömer ona kırk dirhem verilmesini emretti. Hz. Ömer'in saçlarını kısaltan hacamatçının adı Said b. Heylem idi.[58]

Abdullah b. Abbas'tan şu rivayet nakledilir: "Bir yıl bekledim, Ömer'e bir âyeti sormak istiyordum, heybetinden dolayı soramadım."[59]

İbn Asâkir'in rivayet ettiğine göre Hz. Aişe ile Hz. Peygamber Efendimiz arasında bir konuşma olmuştu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Benimle senin aranda Ebu Bekir'in (hakem) olmasına razı olur musun?" buyurdu. Ben "hayır" dedim. "Aramızda Ömer'in olmasına razı olur musun?" buyurdu, ben "Hangi Ömer?" dedim. "Hattab'ın oğlu" karşılığını verince ben "Vallahi, ben Ömer'den korkarım." dedim. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu: "Şeytan da Ömer'den korkar." Bir rivayette ise "Şeytan da Ömer'i sezmekten korkar." ifadesi vardır.[60]

Fazileti Dillere Destan Sahabi Efendimiz

Hz. Ali'nin fazileti dillere destandır. Faziletinin dillerde dolaşmasına gösterilecek bir delil şudur: Muhammed b. Mükerrem, Ebû Ali el-Basîr'e "Senin fuzuli işlerin, andolsun ki Hz. Ali'nin faziletlerinden çoktur!" diyerek fazileti en çok olan sahabi efendi-

57 İbnü'l-Cevzî, Sîretu Ömer, s. 134.
58 İbn Sa'd, 3/287.
59 İbnü'l-Cevzî, Siretu Ömer, Heybeti bölümü…
60 Kenzü'l-Ummâl, XII, 592 (nr. 35841) Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/180.

mizin Hz. Ali olduğu gerçeğini darb-ı mesel olarak belirtmiştir.

İslamiyet'e girişte öncelik anıldığında, İslam'ı müdafaa ve kahramanlık anıldığında, dinde bilgi sahibi oluş anıldığında, insanların birbirleriyle yardımlaştıkları hususlarda zühd anıldığında, bütün bu özelliklerde yeryüzünde Ali'den başka adı anılan kimse yoktur.[61]

Hasan-ı Basri hazretleri bir defasında şöyle demiştir: "Kişi bazen âlim olur fakat âbid olmaz, âbid olur âlim olmaz, âbid ve âlim olur akıllı olmaz. Süleyman b. Yesâr âlim, âbid ve akıllıdır." Bu sözü kitabına alan Seâlibî, Simârü'l-kulûb'da şöyle der: "Bak bakalım, Süleyman'ın hasletleri Hz. Ali'ninkiler yanında nerede kalır?"

Çeşitli ilimlerdeki bütün üstünlükler ve güzellikler ile huy güzelliği Hz. Ali'de zirveye ulaşmıştır: Kur'ân, hadis, fıkıh, yargı (kaza), tasavvuf, kahramanlık, velilik, cömertlik, zühd, verâ, güzel ahlak, akıl, takva ve görüş isabeti...

Ahmed b. Hanbel'in de şöyle dediği nakledilir: "Allah Resûlü'nün ashabından hiçbiri, -hususî bazı faziletler açısından- Ali b. Ebî Tâlib'in sahip olduğu faziletlere sahip olmuş değildir."[62]

Doğruluğu ile Öne Çıkmış Sahabi Efendimiz

Doğrulukta Hz. Ebu Bekir gibi *Hz. Ebû Zer* (radıyallâhu anh) efendimiz de dilden dile dolaşırdı. Peygamber Efendimiz'in, "Ne gök altında, ne de yer üstünde, peygamberlerden sonra Ebû Zer'den daha doğru sözlüsünü barındırmamıştır." sözü bunu anlatması bakımından çok meşhurdur.[63]

Hz. Ebu Zerr'in doğruluğu darb-ı mesel haline gelmiştir ki söz üstadlarından Seâlibî şöyle der: Darb-ı mesel olarak duyduklarımın en güzellerinden biri Sâhib'in yalancı insanla ilgili olarak söylediği "Fâhite onun yanında Ebû Zer sayılır!" sözüdür.

61 Bu haber Câhız'dan nakledilir.
62 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/180.
63 Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 9/329, 330.

Çünkü ona göre Fâhite yalan konusunda, Ebû Zer de doğruluk konusunda misal verilirdi.

Yürüyüşü Dillerde Dolaşan Sahabi Efendimiz

Yürüyüşü dillere destan olan sahabi efendimiz *Simâk b. Haraşe el-Ensârî* idi ki o, Ebû Dücâne künyesiyle meşhurdur. O, kahraman ve cesur bir sahabi olup hiç kimsenin, öne atılmaya cesaret edemediği yerde öne atılmayı adet edinmişti.

O, İslam'da güzel izlenimler bırakmıştı ve enteresan bir yürüyüşü vardı. Bir keresinde Hz. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) savaş alanında iki saf arasında salınıp yürürken ona bakıp şöyle buyurmuştu: "Bu, bu yer dışında Allah'ın buğz ettiği (kızdığı) bir yürüyüştür."[64] Efendimiz bu ifadesiyle savaş esnasında b türlü yürüyüşlerin kibir sayılamayacağını beyan etmiş oluyordu. Ona "zü'l-meşhere" (zırhlı) denirdi. Çünkü bir zırhı vardı ki savaşta giydiğinde, önüne çıkan kimse iflah olmazdı.

Fıkıh Bilgisi ile Öne Çıkan Sahabi Efendimiz

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) güzide sahabilerinden *Abdullah b. Mesud*, Huzeyfe b. Yemân, Ebû Musa el-Eş'arî ve diğer birkaç sahabe bir evde toplanmışlardı. Kamet getirilmiş, birbirlerinden namaz kıldırmaları için öne geçmelerini istemişler ve "Ey falan, öne geçip namaz kıldır." demişlerdi. Kendisinden namaz kıldırması istenen hiçbir sahabi bunu kabul etmeyince ev sahibi, İbn Mesud'a: "İmamlığa sen geç ey Ebû Abdurrahman!" demişti. O da geçip onlara namaz kıldırmıştı. İbn Sultan bu olayı anlattıktan sonra şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: Çünkü İbn Mesud onların en faziletlisiydi. Bu da onun hakkında çok yaygın olan "dört halifeden sonra sahabenin en fakih olanı" şek-

64 İbn Sa'd, Tabakat, 3/556-557; Üsdü'l-ğâbe, 2/451.

lindeki haberde kendini hissettiriyordu.[65]

Kâmûs müellifi, sahabeden Abâdile (Abdullahlar)[66] diye anılanlardan söz edip İbn Mesud'un onlardan olmadığını kaydedince[67], Ali el-Kâri bununla ilgili olarak şöyle demiştir: "Çünkü İbn Mesud onlardan daha büyük olup Abâdile'den sayılmaz. Bu yüzdendir ki muhaddisler katında 'Abdullah' denilince o anlaşılır."

Fıkıhta (İslam hukukunda) Abâdile, darb-ı mesel olarak anılırdı. Bunlar, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Amr b. Âs olup ashabın fakihleri, keskin görüşlüleri ve âlimlerindendiler. Sahabe efendilerimiz arasında kavrayışı ile öne çıkan Abdullah adındaki kimseler arasında Abdullah b. Cafer b. Ebî Talib ile Abdullah b. Ebu Bekir es-Sıddık da bulunmaktaydı.

Ahmed b. Hanbel'e "Abâdile kimdir?" diye sorulunca o şöyle demiştir: "Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Amr." Ona "ya İbn Mesud?" denilince, "hayır" karşılığını vermişti. Beyhaki bu durumu şöyle izah eder: "Çünkü İbn Mesud onların hepsinden önce vefat etti. Diğer Abdullah'lar ise onun ölümünden sonra yaşadılar ve onların ilmine ihtiyaç duyuldu." Âlimler arasında bir konuda görüş birliğine varıldığında, "Bu Abâdile'nin görüşüdür." denilirdi. Muhaddisler ve başkalarına göre Abâdile ile ilgili meşhur görüş bu idi.[68]

"Ümmetin Emini"

"Ümmetin emini" sıfatının sahibi, *Ebû Ubeyde b. Cerrah* olup o, ashabın büyüklerindendi. O, kahramanlığıyla tanındığı gibi Efendimiz onunla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Her ümme-

65 Ali el-Kârî, Şerhu Müsnedi Ebî Hanife, s. 127

66 Bkz.: Raşit Küçük, "Abâdile", DİA, I, 7

67 el-Kâmûs, "abd" mad

68 Sehâvi, Fethu'l-Muğîs, 3/118-119

tin bir emini var, benim ümmetimin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır."[69]

"Emin" güvenilir ve razı olunan kimse demektir. Emin olma her ne kadar onunla diğer sahabiler arasında ortak bir özellik ise de Hz. Peygamber onu, kendisinde galib halde bulunan bir sıfatla bilhassa anmıştır. Ebû Ubeyde, bu anlamda başkalarına nispetle sahip olduğu fazlalık bakımından özellikle bu sıfatla anılmıştır.[70]

Ebû Ubeyde ile ilgili bir övünç vesilesi sayılacak şu haber de kayda değerdir: Bir defasında Ömer b. Hattâb, yanında oturanlara "Temennîde bulunun!" demişti. Yanındakiler de pek çok temennide bulunmuşlardı. Hz. Ömer ise şöyle dedi: "Ben ise Ebû Ubeyde gibi olanlarla dolu bir ev temenni ediyorum." Bir adam ona "Ben İslam'ı önemsememiş değilim!" deyince o da "Benim kastım da odur." karşılığını vermişti.[71]

Benzer bir haber de şudur: Hz. Ömer bir gün etrafındaki sahabilere "Temennide bulunun!" demişti. Her biri bir şey temenni etti. Hz. Ömer ise şöyle dedi: "Ben de, keşke şu ev Ebû Ubeyde b. Cerrah, Muâz b. Cebel, Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Salim ve Huzeyfe b. Yemân gibilerle dolu olsa diye temenni ediyorum."

Ebû Ubeyde, Bizanslılar arasında güzel ahlâklı ve doğru sözlü olarak şöhret bulmuştur. Şam'ın fethi sırasında Şam halkına can güvenliği vermiş, Müslüman olmayanlara oradan çıkmak istediklerinde malından hatırı sayılır bir miktarla ayrılmalarına müsaade etmiştir. Onlardan çıkmak isteyenlere, çıkacağı andan itibaren üç günlük emân tanımıştır ki bu süre içinde İslam orduları onları yakalamayacaklardı. Bu olayla ilgili olarak Batılı tarihçilerden biri şöyle der: "O yüzyılda Müslüman ordularının kumanda-

---

69 Buhari, Fedâilü'l-ashâb 21; Müsned, 3/133, 175, 184; Tirmizi, Menâkıb 32; Kenzü'l-Ummâl, 11/713-714 (nr. 33479-33482, 33484), 13/258 (nr. 36761)

70 İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 14/241.

71 İbn Sa'd, Tabakat, 3/413; Kenzü'l-Ummal, 13/258 (nr. 36761)

nı olan bu yüce sahabinin vasıfları, ilerleme ve uygarlıkla meşhur yeni yüzyılların ordularının kumandanlarında toplanmış olsaydı onları izzet ve şerefin zirvesine çıkarır, kendilerinden zulmün ayıplarını kaldırırdı. Zamanımızda uygar büyük devletlerin ordularının en büyük kumandanları, fatihler arasında eşi bulunmayan bu yüce kumandanın derecesine ulaşamaz, onun adaleti, hilmi ve vefasıyla ilgili her menkıbe, çağdaş devletlerin bütün ordularının büyük kumandanlarını utandırır.[72]

Sahabe-i Kiram'dan Cömertlik ve Bağışıyla Tanınanlar

Ashabın büyükleri ve meşhurları cömertlikte çok ileri bir noktada idiler. *Hz. Ebu Bekir*'in bütün malını, *Hz. Ömer*'in ise malının yarısını Hz. Peygamber'e getirişleri bilinmektedir.[73]

Hz. Osman'ın Tebuk Gazvesi'nde ceyşü'l-usre'yi donatması olayı meşhurdur.[74]

Bu konuda kendisiyle ilgili olarak enteresan haber nakledilenlerden biri de Hazrec'in lideri *Hz. Sa'd b. Ubâde*'dir. O, sahabe içinde "kâmil" diye bilinen bir sahabidir. O, babası ve dedesi cömertlikte meşhur idiler. Onların bir köşkü vardı, hergün onun üzerinden "kim et ve içyağı seviyorsa Düleym b. Hârise'nin[75] köşküne gelsin" diye çağrı yapılırdı. Onun yemek sahanı, Hz. Peygamber'le birlikte hanımlarının evlerini dolaşırdı. Akşam olduğunda kimi Ashab-ı Suffe'den birisini, kimi ikisini, kimi de bir grubu götürürdü. Sa'd ise her akşam onlardan seksen kişiyi yemeğe götürürdü.[76] Sa'd'ın şu şekilde bir duası olduğu nakledilir: "Allah'ım! Bana izzet (ululuk) bahşet; cömertlik olmadan ululuk

---

72 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/182-183

73 Tirmizi, Menâkıb 16; Dârimi, Zekât 26; Hâkim, Müstedrek, 1/414; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, 4/181.

74 İbn Hişam, 2/518; İbn Kesir, Sîre, 4/6

75 Düleym, Sa'd b. Ubade'nin dedesidir. (Kays b. Sa'd b. Ubade b. Düleym)

76 el-İsâbe, 2/30; Üsdü'l-ğâbe, 2/356

olmaz, mal olmadan da cömertlik olmaz. Allah'ım! Az mal bana yaramaz, ben de onunla salah bulmam."[77]

Hz. Peygamber bir grup sahabiyi, başında *Kays b. Sa'd b. Ubâde*'nin bulunduğu bir ordu içinde bir yere göndermişti. Grubun yemeğe iştahları çekince Kays onlara dokuz deve kesti. Bu durum Resûlullah'a anlatılınca Efendimiz şöyle buyurdu: "Cömertlik bu ev halkının ahlâkıdır."

Kays b. Sa'd'ın cömertliği ile ilgili şu olay da nakledilir: Ebû Ubeyde, yanında Ömer b. Hattâb olduğu halde Kays'a geldi ve ona şöyle dedi: "Kesmemen için yemin ediyorum." Onlar kesince haber Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) ulaştı, Efendimiz de şöyle buyurdu: "O, cömertlik evindedir."[78]

Haber verildiğine göre, bütün ensar içinde bir tek evden olmak üzere peşpeşe gelen dört ikram edici (yemek verici) *Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym*'den başkası yoktur.[79] Diğer Araplar için böyle bir durum mevcut değildir. Bunu anlatan bir olayda, İbn Ömer'in bir köşk üzerinde bir şiir gördüğü ve Nâfi'ye şöyle dediği belirtilmiştir: "Bu, onun dedesinin köşküdür; onun münadisi her yıl bir gün 'kim et ve içyağı istiyorsa Düleym'in evine gelsin' diye çağrıda bulunurdu. Düleym öldü, Ubâde bu şekilde çağrı yaptı. Sonra Ubâde vefat etti, Sa'd böyle çağrıda bulundu. Sonra da Kays'ı böyle yapıyor gördüm."

Kays b. Sa'd ile ilgili olarak nakledilen cömertlik haberlerinin en meşhuru şudur: Onun insanlardan pek çok alacağı vardı. Böyle bir zamanda hastalanmıştı. Kendisini ziyarete gelenlerin sayısının az olduğunu hissedince bunun sebebini öğrenmek istemişti. Kendisine "Onlardaki alacakların sebebiyle gelmeye utanıyorlar." denilince, bir münadiye "Kimde Kays b. Sa'd'ın bir alacağı varsa onu kendisine bağışlamıştır." diye çağrıda bulunmasını emretti.

77 Bu söz için bkz. İbn Sa'd, 3/614; el-İsâbe, 2/30
78 Kenzü'l-Ummâl, 7/84, 11/742-43 (nr. 33628), 13/576-77 (nr. 37477, 37478), 404 (nr. 37082-83).
79 Usdü'l-ğâbe, 2/356

Bunun üzerine insanlar ona geldiler, öyle ki Kays'ı ziyarete gitmek için üzerinden geçmeleri gereken merdiveni kırdılar.

Bir yıl Sa'd b. Ubâde, bir yıl da oğlu Kays b. Sa'd gazaya çıkardı. Bir defasında yine Sa'd, sahabe ile birlikte gazaya çıkmıştı. Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müslüman olan çok sayıda misafirin geldiği haberi Sa'd'a ulaşınca Sa'd şöyle dedi: "Eğer Kays benim oğlum ise "Ey Sintâs, anahtarları getir ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ihtiyacını çıkar." Sintâs da "Babandan bir yazı getir." deyince, o da onun burnunu sürtüp ondan anahtarları almış ve Resûlullah'ın ihtiyacını çıkarmıştı. Gerçekten de böyle oldu ve Kays, Allah Resûlü için yüz vesk yiyecek çıkardı.

Yine bir defasında Sa'd b. Ubâde, Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyin dolu bir tabak veya sahan getirmişti. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Ey Ebû Sabit, bu nedir?" diye sorunca, o da: 'Seni hak ile gönderene and olsun, kırk hayvan boğazladım, diledim ki seni beyinle doyurayım' dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü o yemekten yedi ve Sa'd'a hayır duada bulundu." Bu olay üzerine İbrahim b. Habib şöyle der: Duydum ki bu hadis Hayzurân'a anlatılınca o da malından bir kısmını bölüp Sa'd b. Ubâde'nin oğluna vermiş ve şöyle demişti: "Resûlullah'a yaptığından dolayı Sa'd'ın oğlunu ödüllendiriyorum." Hayzurân, Harun Reşid'in annesi olup Berberî bir cariyeydi, hayratı vardı.[80]

Bu olay ile ilgili yapılmış şu yorumu aktarmak da yerinde olacaktır: "Bu kıssa, o dönemle ilgili olarak gelen ve bolluk, refah ve leziz yemeklerin varlığını gösteren en büyük olaylardan olup bu durum da Medine'deki medeniyet gücünü, bu sayıda hayvan kesme imkânına sahip olduğunu, bunun da malı zayi etme sayılmadığını ve ashabın nasıl ucuzuyla pahalısıyla Allah Resûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaklaşmaya vesile kabul edilen amellerde bulunduklarını gösterir."[81]

---

80 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 9/241

81 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/219

Cömertlikte eşine az rastlanır sahabilerden biri de *Hz. Abbas*'tır. Bir keresinde sahabeler ile Efendimiz oturuyorken Hz. Abbas çıkagelmişti. Resûlullah, "Bu Kureyş'in en cömertidir." buyurdu.[82]

En cömert sahabilerden biri de *Abdurrahman b. Avf* idi. O, bir arazisini Hz. Osman'a kırk bin dinara satmıştı ve bu malı Benî Zühre Müslümanlarının fakirleri ve mü'minlerin anneleri (Allah Resûlünün eşleri) arasında paylaştırmıştı. Bu maldan bir kısmını da Hz. Aişe'ye göndermişti. Bunun üzerine Hz. Aişe onun için şöyle demiştir: Ben Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Benden sonra size salihlerden başkası merhamet etmez." derken duydum. Allah, İbn Avf'a cennetin selsebilinden içirsin.[83] Bu olay, Hulefâ-i Râşidîn zamanında arazilerin nasıl yüksek paha ettiğini gösterir. Şimdi değeri seksen bin riyal eden bir belde büyük bir belde olup anılan bedelle o zamanda alınan arazi ne kadardı acaba? Bu, ayrıca, ashabın büyük çapta harcama, iyilik ve bağışta bulunduklarını gösteren önemli bir olaydır.

Hz. Aişe bir ara evindeyken Medine'yi titreten bir ses duymuş ve bu sesin ne olduğunu sormuştu. Cevap olarak da "Abdurrahman b. Avf a ait bir kervan, Şam'dan (Suriye) geliyor." demişlerdi. Onun bu kervanı yedi yüz deveden oluşuyordu. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle dedi: Ben Resûlullah'ı şöyle derken duydum: "Ben Abdurrahman b. Avf ı cennete emekleyerek (düşe kalka) giriyor gördüm." Bu haber İbn Avf'a ulaşınca o, Hz. Aişe'ye gelmiş ve kendisine ulaşan haberi sormuştu. O da kendisine bu hadisi söylemişti. Bunun üzerine İbn Avf şöyle dedi: "Seni şahit tutarım ki bunları yükleri, semer ve keçeleriyle birlikte Allah yolunda verdim."[84]

Yine Abdurrahman b. Avf, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında malının yarısı olarak dört bin (dinar) tasadduk etmişti.

---

82 el-İsâbe, 2/271

83 İbn Sa'd, 3/132-133

84 İbn Sa'd, 3/132; Üsdü'l-gâbe, 3/483; Muhtasaru Târîhi Dımaşk, 14/353

Sonra da kırk bin dinar, daha sonra da beşyüz atı yükleyip Allah yolunda infak etmişti. Bütün bunlardan sonra da bin beşyüz deveyi yükleyip Allah yolunda vermişti ki bütün malını ticaretten sağlamıştı.[85]

Yine cömert sahabilerden *Zübeyr b. Avvam* da her gün meclisinde tasadduk eder, bir dirhem bırakmazdı.

Cömertliği çok meşhur olmuş sahabilerden biri de İbn Abbas'tır. Bir keresinde Ebû Eyyüb el-Ensârî, Basra'ya gelip *İbn Abbas*'a misafir olmuştu. İbn Abbas onun için evini boşaltarak, "Sana, Resûlullah'a yaptığını yapacağım." dedi ve ailesinden evi terk etmelerini istedi, onlar da çıktılar. Ebû Eyyûb'a da "Evde olan her şey senindir." dedi ve kendisine kırk bin dirhemle yirmi köle verdi.[86]

Iyâz b. Ganm, salih, faziletli ve cömert biriydi. Kendisine "kafilenin azığı" denirdi; çünkü insanlara kendi azığını yedirir, azığı bitince de onlara devesini keserdi.[87]

Cömertliği ile meşhur sahabilerden biri de *Talha b. Ubeydullah* idi. Onun bir lakabı *el-Cûd* idi. Bu lakabın kendisine Hz. Peygamber tarafından Uhud savaşında verildiğini belirtmektedir. Kendisine bu lakap, cömertliğinden dolayı verilmiştir.[88]

Zengin olduğu kadar da cömert olan Hz. Talha'ya cömertliği sebebiyle verilen lakaplardan biri de "el-Fayyâz" idi. Vefat ettiği zaman, miras olarak bir hayli gayr-i menkul, nakit para ve değerli eşya bırakmıştı. Rivâyete göre gayr-i menkullerinin tutarı otuz milyon dirhem, nakitlerinin tutarı iki milyon iki yüz dirhem ve iki yüz bin dinar idi. Sadece Irak'tan gelen yıllık geliri yüz bin dirhem civarındaydı.[89]

---

85 Üsdü'l-ğâbe, 3/483; Muhtasaru Târîhi Dımaşk, 14/351.

86 Kenzü'l-Ummâl, 13/614-615 (nr. 37470).

87 Nevevî, Tehzîbü'l-esmâ, 1/2, 43; Üsdü'l-ğâbe, 4/328

88 Ziriklî, III, 229; Fuad Salih, Elkâb, s. 77.

89 İbn Sa'd, a.g.e., 3/221 vd.; İbnü'l-Esîr, a.g.e., 3/85

"Bahrü'l-Cûd (cömertlik denizi)" veya "Kutbü's-Sehâ (cömertliğin kutbu)" lakapları da *Abdullah b. Cafer b. Ebi Talip*'e aitti.[90] Ayrıca kendisine "Ebu'l-Mesâkîn (Miskinlerin Babası)" lâkabı da verilmiştir.

Abdullah b. Cafer, Müslümanlar Habeşistan'a hicret ettiğinde orada doğan ilk sahabîdir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'i gören en son sahabîdir. Sıffin savaşında Hz. Ali'nin komutanlarından birisi olarak görev almıştır. Medine'de hicrî 80 yılında vefat etmişti. Ona böyle bir lakap, cömertliğinden dolayı verilmiştir. İslam'da ondan daha cömert bir kimsenin olmadığı söylenmektedir.

Cömertliği ile bilinen sahabe efendilerimizden biri de *Zeynep binti Cahş* vâlidemizdi. İbadete düşkün oluşu ve cömertliğiyle meşhur idi. Dünya malına önem vermez, kendi el emeği ile geçinir, dikiş, nakış ve el işi yaparak kazandığı paraları fakirlere infak ederdi. Ömrü boyunca bu hal üzere yaşadı. İnfak etmek onun için büyük bir zevkti.

Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) onun cömertliği hakkında şöyle der: "Ben, dini yaşama konusunda Zeynep'ten daha hayırlı, ondan daha çok Allah'tan korkan, ondan daha doğru sözlü, akraba hakkını ondan daha çok gözeten, Allah'ın rızâsını kazanabilmek için fakirlere ondan daha çok sadaka veren bir kadın görmedim."

Yine onun cömertliğini ortaya koyan bir örnek de şudur: "Hz. Ömer (radıyallâhu anh) sahabîlere hazineden maaş bağlamıştı. Zeynep annemize de bağladığı maaşı göndermişti. Zeynep annemiz bu kadar çok parayı görünce şaşırdı ve: "Allah Ömer'i affetsin. Diğer kardeşlerimin hisseleri de bunun içinde mi?" diye sorunca, parayı getirenler: "Hayır! Bunların hepsi senindir." demişlerdi. Bunun üzerine o: "Sübhanallah!" diyerek örtüsü ile yüzünü kapadı ve hizmetçisine: "Elini sok, o paradan bir avuç al,

90 E. R. Fığlalı, "Abdullah b. Cafer", DİA., İstanbul 1988, I, 89.

falan oğullarına götür. Bir avuç al, filan'a ver." diyerek küçük bir kısmı hariç bütün parayı akrabasına ve kimsesizlere dağıttı. Örtünün altında avuçlayacak bir şey kalmadı. Hizmetçisi: "Ey müminlerin annesi! Allah iyiliğinizi versin. Bunda bizim de payımız var." deyince Zeynep validemiz, "Örtünün altında kalanlar da senin olsun." dedi ve gelen paranın hepsini dağıttı.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) annemizin bu davranışından haberdar olunca bin dirhem getirdi. Onun kapısında durdu, selâm verdi ve: "Gönderdiğim parayı dağıttığını duydum. Bari bunları elinde tut." dedi. Zeynep (radıyallâhu anhâ) o parayı da ihtiyaç sahiplerine dağıttı. Üstelik ellerini açtı ve bütün samimiyetiyle şöyle duâ etti: "Allah'ım! Bundan sonra beni Ömer'in ihsanını almaya eriştirme. Çünkü bu dünya malı bir fitnedir."

Kanaat ve cömertlik büyük bir hazine idi. Fakiri, yoksulu sevindirmek iki cihan saadetini elde etmekti. Vermek, infak etmek dağıtmak onun en büyük zevkiydi.

Fahr-i Kâinat Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefatından sonra ilk kavuşan annemiz o idi. Bu yüce hasletlerinden dolayı o "Bana en önce kavuşacak olanınız kolu uzun olanınızdır." hikmetli sözünün muhatabı olarak anıldı. Kolu uzun olmak, cömertlikten kinaye olarak söylenmişti.

Resûlullah'ın Şairleri

Şiiri "Kureyş müşriklerine ok yağdırmaktan daha etkili" olan Sahabi: Hz. Abdullah İbn Revâha

Akabe gününde İslâm'a giren *Abdullah b. Revâha*'nın ünvanı "Şâiru Resûlillah" idi.

Hz. Abdullah b. Revâha, güçlü bir hatip ve büyük bir şâirdi. Efendimiz ve onun davasıyla şiir ve edebiyat yoluyla mücadele

edenlere karşı Peygamberimizi ve dini savunan şiirler yazmıştı. *Abdullah b. Revâha, Ka'b b. Malik* ve *Hassan b. Sâbit* ile birlikte Müslümanların şâirleriydi. İslam'ı savunan ilk şiirleri onlar yazmıştı. Onlar hakkında Şuarâ Sûresi'nde şöyle buyrulmuştur: "Şâirlere sapıklar uyar. Onların her sahaya dalıp çıktıklarını ve yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmez misin? Ancak iman edip salih ameller işleyenler Allah'ı çok zikredenler ve haksızlığa uğratıldıktan sonra haklarını alanlar böyle değildir. O zâlimler, yakında nasıl bir yıkılışla altüst edileceklerini bileceklerdir." (Şuarâ, 26/224-227).

İşte ayette belirtilen "Allah'ı çok zikredenler" ismi geçen üç sahâbi idi. Abdullah müşriklerin inkârını onların yüzlerine karşı haykıran şiirler söylerdi. Peygamberimiz onun şiiriyle ilgili olarak, "Kureyş müşriklerine ok yağdırmaktan daha etkilidir." buyurmuştu.

Hicret'in yedinci yılında Allah Resûlü, umre için Mekke'ye girerken yanında Abdullah İbn Revâha da vardı ve bir şiir söylemekteydi. Bunun üzerine Hz. Ömer ona: "Ya Abdullah, Harem'de Allah'ın Resûlu'nün huzurunda da mı böyle karşıdakileri çatışmaya tahrik eden şiirler söylüyorsun?" deyince Efendimiz de: "Bırak ya Ömer, söylesin. Vallahi Abdullah'ın sözleri bu kâfirlere ok yarasından daha fazla tesir eder." buyurmuştu.

Resûlullah'ın şâiri: Hassan b. Sabit

Kâfirlerin saldırıları karşısında İslâm'a ve Müslümanlara şiirleriyle destek veren, "Allah Resûlü'nün şâiri" diye meşhur olan diğer bir sahabi de Hassan b. Sâbit'tir. Ünvânı; Şâir-u Resûlillah'tır.

Hassan b. Sâbit, İslam'dan önce şiirleriyle bilinen ve sevilen bir şâir idi. İslâmiyet'i kabul ettikten sonra da İslâm'ı savunan şiirler yazıp söylemeyi sürdürmüştü.

Bedir harbine katılamamış, bununla beraber yazdığı ve söylediği şiirlerle kâfirler üzerinde büyük bir tesir bırakmış ve Mümin-

leri de savaşa teşvik etmiştir. Ayrıca o, müşriklerin yaptığı iğrençlikleri ortaya koyan şiirlerle onları sustururdu. Allah Resûlü, İbn Sâbit'in müşrikler için yazdığı şiirleri hakkında: "Hassan'ın şiirleri düşmana oktan daha tesirlidir." buyurmuştur.[91]

Peygamberimiz Mecsid-i Nebevî'de Hz. Hassan'a ait bir minber yaptırmıştır. Ve bununla -o dönemde şiirin insanlar üzerindeki tesiri de düşünüldüğünde- İslâm'da tebliğin kılıç dışında yazı ve sözle de olabileceğinin önemine dikkat çekmiştir.[92]

Hz. Hassan (radıyallâhu anh), yaşadığı müddetçe şiirde hep önde gelen isimlerden biri olmuştur. Yahudi şair Ka'b b. Eşref Bedir'e katılıp orada ölen kâfirler için onları öven şiirler yazmıştı. İnsanlar arasında tesirli olan bu şiirlere karşı Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Hz. Hassan'dan şiirler yazmasını istemişti. Hassan b. Sâbit de Yahudi şair Ka'b b. Eşref'e karşı şiirler yazdı ve yazdığı şiirler Ka'b b. Eşref'in müşrikler arasındaki itibarını sarstı.

Temimoğulları'na mensup bir grup, esir düşen arkadaşlarını almak için Medine'ye gelmişti. En iyi hatiplerini de beraberlerinde getirip İslâm ve Müslümanlar aleyhinde propaganda yapmak istiyorlardı. Efendimiz Hz. Hassan'a, müşrik şair Utarid'in şiirine karşılık vermesini emretti. Hz. Hassan da bunun üzerine orada bulunan müşriklere gereken cevabı vermiş ve onları susturmuştu. Daha sonra Temimoğullarından Akra b. Hâbis: "Allah'a kasem ederim ki bu Zat'a (Resûlullah'a), bizim bilemediğimiz bir yardım gelmektedir. O mutlaka muzaffer olur, onun yanında bulunan hatip ve şâir bizimkinden üstündür." diyerek gerçeği dile getirmiştir.

Hz. Hassan (radıyallâhu anh), Efendimiz'in vefatından sonra hasretle yanmış ve acıyla gözleri görmez olmuştur. Ağıtlar okuyarak Efendimiz'in peşinden yas tutmuştur. Hayatının sonlarını bu şekilde geçiren Hz. Hassân, miladi 862 yılında ruhunu Rahman'a

---

91 İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe, 3/26
92 Tehzibu't-Tehzib, 2/247

teslim etmiştir. Efendimiz'in "Muhakkak ki Allah, Resûlü'nü senâ etmek ve savunmak konusunda Hassân'ı Cebrâil ile (aleyhisselam) desteklemektedir." hadisi onun büyük bir tesellisi olmuştur.[93]

Peygamberimizin şâirlerinden: Hz. Ka'b Bin Mâlik

Kâ'b bin Mâlik, Arabistan'ın ileri gelen şâirlerinden biri idi. İslâmiyet'in Medîne'de hızla yayılmasından sonra yapılan İkinci Akabe Biatı'na katılmış ve orada Müslüman olmuştu. Peygamberimizin şâirlerinden olan Hz. Kâ'b, hicretin 50. yılında Hz. Muâviye'nin hilâfeti zamanında 77 yaşında iken vefât etmiştir.

Efendimiz'in Müezzinleri

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) 4 müezzini vardı: Medine'de *Bilâl b. Rabâh el-Habeşî* ile *İbn Ümmü Mektûm*. Kuba'da *Sa'd el-Karaz* ve Mekke'de de *Ebû Mahzûre*…

Bilal-i Habeşi, İslam ile ilk müşerref olanlardandır. Efendimiz'in ilk müezzinidir. Yolculuk zamanlarında da yanından hiçbir zaman ayrılmamıştı. İlk ezan okuyan ve kamet getiren de oydu. Peygamberimizin vefatına kadar müezzinlik yapmıştı. Efendimiz sık sık ezanı Bilâl'e okutturudu. Hatta sabah ezanındaki "es-Salâtu hayrun mine'n-nevm" (Namaz uykudan hayırlıdır) ibaresini Hz. Bilâl ezana eklemiş, Efendimiz de, "Bilâl, bu ne güzel söz!" diye onu tasvip etmişti.[94] Efendimiz'in vefatından sonra üzüntüsünden dayanamayarak Şam'a göçmüştü.

İbn-i Ümmi Mektum el-Kureşi, Hazreti Hatice'nin (radıyallâhu anh) dayısının oğlu idi. Bilal-i Habeşi teheccüt için fecirden önce ezan okur, İbn Ümm-i Mektum ise sabah namazının tam kılınma vakti gelince ezan okurdu.

Ebu Mahzure'nin sesi çok güzeldi ve güzel ezan okurdu. İki

93 Buhâri, Bedu'l-Halk 6; Meğâzî, 30; Müslim, Fadailü's-Sahabe, 153-157
94 Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebî Dâvud, 3/185; İbn Mâce, Ezan, 1, 3,

cihan Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethinden sonra onu Mekke'de müezzin tayin etmişti. Evlatları da Harun Reşit zamanına kadar bu vazifeyi devam ettirmişlerdi.

Sa'd el-Karaz, Ammar b. Yasir'in azatlı kölesi idi. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu Kuba Mescidi'ne müezzin tayin etmişti. Allah Resûlü'nün vefatından sonra Bilal-i Habeşi Şam tarafına gidince Sa'd el-Karaz, Medine'ye nakledilerek Mescid-i Nebevî müezzinliğine tayin edilmişti. Kendisinden sonra da evlatları müezzinlik yapmıştı.

Ashaptan Zengin ve Refah İçinde Olanlar

Tebük Gazvesi'nde *Hz. Osman* hiç kimsenin yapmadığı kadar büyük bir infakta bulunmuştu.[95] Hz. Osman Tebük gazvesinde Ceyşü'l-Usre'ye bin dinar infakta bulununca Allah Resûlü, "Allah'ım! Osman'dan razı ol, ben ondan razıyım." demişti.[96]

Hz. Osman'ın bu gazvede orduyu 750 (veya 1000) deve 50 (veya 70) atla donattığı da ifade edilmiştir.[97] Hatta Efendimiz'in orduya yardım için teşvikte bulunmasını müteakip Hz. Osman'ın yardımlarının ardı ardına gelmesi ile Peygamber Efendimiz minberden inerken Hz. Osman'a şu duayı yapmıştır: "Osman'a bugünden sonra yaptığı şeyler zarar vermez."[98]

Hz. Peygamberin ashabı, korunacak ve süslenilecek elbise konusunda hanımlarına müsamahalı davranırlardı (bol harcamada bulunurlardı). Osman'ın üzerinde ikiyüz dirhem değerinde desenli bir tür kumaştan elbise görülmüştü. O, bunu şöyle açıklamıştı: "Bu Nâile'nin elbisesi olup ona giydirmiştim. Elbiseyi giyip onu sevindiriyorum."[99]

---

95 Uyûnu'l-eser, 2/276; es-Sîretü'l-Halebiyye, 3/100.

96 İbn Hişâm, 2/518; İbn Kesir, es-Sire, 4/6.

97 es-Siretü'l-Halebiyye, 3/100

98 Tirmizi, Menâkıb 18; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/75; Hâkim, Müstedrek, 3/102; Ebu Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, 1/59; İbn Kesir, age., 4/398

99 İbn Sa'd, 3/58

Hz. Osman, bir keresinde Zübeyr b. Avvâm'a altıyüz bin (dirhem) mükâfat vermişti.[100]

Ashab'ın zenginlerinden biri de *Sa'd b. Rebî'* idi. O bir defasında şöyle demişti: "Ben ensarın malı en çok olanıyım."[101]

Hz. Peygamber'in duasının bereketiyle *Mikdâd b. Esved*'in de bol malı vardı.[102] Hz. Peygamber onun gibi *Urve b. Ca'd* için de dua etmişti. Urve şöyle der: "Ben Künâse'de (Kûfe'de bir yer) kalıyor, kırk bin (dirhem) kâr etmedikçe dönmüyordum."[103] Burada büyük hadis âlimi Buhari'nin Urve hadisindeki şu sözünü de nakletmek gerekir: "O toprak bile alsaydı ondan kâr ederdi."[104]

Hakîm b. Hizam Müslüman olduktan sonraki dönemde hac yaptığında yüz bedeneyi (deve, sığır gibi büyükbaş hayvanı) ve bin koyunu hedy (kurban) olarak kesmişti. Boyunlarında "Hakîm b. Hizam'dan Allah için azatlılar." ifadesi işlenmiş gümüş gerdanlık bulunan yüz tane de hizmetçi azad etmişti.[105]

Çok zengin olan sahabilerden biri de *Abdurrahman b. Avf* idi. Onun zenginliği o dereceye varmıştır ki o bir taş kaldırsa altında altın bulacağını umduğunu söylemiştir. Adeta Allah ona özel bir lütufta bulunmuş gibidir. Vefat ettiğinde geriye bıraktığı altınlar, baltalarla kesilmişti. Öyle ki bundan dolayı eller nasırlaşmıştı.[106] Yine o bir günde otuz köle azad etmişti.[107] Hz. Peygamber zamanında malının yarısı olarak dörtbin (dirhem), sonra kırk bin (dirhem), sonra kırk bin dinar, sonra beşyüz at, sonra da bin beşyüz deve Allah yolunda tasadduk etmişti.[108]

---

100 İbn Sa'd, 3/107

101 el-İsâbe, 2/26; Fethu'l-Bârî, 19/278

102 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 25/208, 213

103 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 16/347

104 Buhari, Menâkıb 28

105 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 7/238

106 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 14/362; Üsdü'l-ğâbe, 3/485; İbn Sa'd, 3/136

107 Üsdül-ğâbe, 3/481; el-İsâbe, 2/396

108 Üsdü'l-ğâbe, 3/483; Hilyetü'l-evliyâ, 1/99; İbn Asakir, Muhtasaru Târîhi Dımaşk, 14/351

Abdurrahman b. Avf mü'minlerin annelerine, dörtyüz bin (dirheme) satılan bir bahçe vasiyet etmişti.[109] Urve b. Zübeyr onun zenginliğini ve cömertliğini anlatırken şöyle der: Abdurrahman b. Avf, Bedir savaşına katılanlardan kalan her kişi için dört yüz dinar vasiyette bulundu. Onlar yüz kişiydiler. Vasiyet edileni aldılar. Hz. Osman da halife olarak payını alanlar arasındaydı. O Allah yolunda bin de at vasiyet etti.[110] Hz. Enes şöyle der: "Onun ölümünden sonra (kendilerine intikal etmek üzere) hanımlarından her biri için yüz bin (dirhem) bağışta bulunduğunu gördüm."[111]

Abdurrahman b. Avf ticarette nasipli bir tüccardı. Çok mal kazanmış, miras olarak Bakî'de otlayan bin deve, üç bin koyun ve yüz at bırakmıştı. O, Curf'ta sulamada kullanılan yirmi hayvanla ekin ekiyor ve bundan evinin yıllık yiyeceğini sağlıyordu.[112] Onun ticaretteki bu maharetinden dolayı kendisine "Tâciru'r-Rahmân" da denilmiştir.

Abdurrahman b. Avf'ın otuz bin köle azad ettiği haberi de bulunmaktadır.[113] Onun sadakaları anılamayacak ve sayılamayacak kadar çoktu.

Hz. Aişe bir ara evindeydi. Medine'de bir ses duydu ve "bu nedir?" dedi. *Abdurrahman b. Avf*'ın Şam'dan gelen ve her şey yüklü bulunan kervanı olduğunu söylediler. Bu olayı anlatan Hz. Enes şöyle demiştir: "Kervan yedi yüz deve idi, Medine sesten titredi." Abdurrahman b. Avf bu develeri semer ve yükleriyle birlikte Allah yolunda tasadduk etti.[114]

Zengin sahabilerden biri de *Zübeyr b. Avvâm*'dı. O'nun geriye miras bıraktığı malın değerinin elli bir veya elli iki milyon dirhem

109 Tirmizi, Menâkıb 25
110 Üsdü'l-ğâbe, 3/484; İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 14/351
111 İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 19/281; İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 14/362
112 İbn Sa'd, 3/136; el-İstîâb, 2/396; İbn Asakir, Muhtasaru Târîhi Dımaşk, 14/362
113 Ebu Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, 1/99; İbn Asakir, Muhtasaru Târîhi Dımaşk, 14/359
114 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/115; İbn Sa'd, Tabakat, 3/132

olduğu, Mısır'da (Kahire), İskenderiyye'de ve Kûfe'de arazileri, Basra'da da evleri olduğu bilgileri mevcuttur. Medine vadisindeki köylerden elde ettiği gelirleri de vardı.[115]

İbn Mesud'un durumu da iyi idi. Rivayet edildiğine göre o köle ve hayvanları dışında doksan bin dinar miras bırakmıştı.

Bu sahabilerden başka *Talha*'nın Irak'tan elde ettiği geliri her gün için bin dinardı.[116] Serât tarafından elde ettiği ise bundan daha çoktu. Talha, Irak'tan dört yüz ile beş yüz bin arasında yıllık gelir, Serât'ta da yaklaşık onbeş bin dinar gelir elde ediyordu. O'nun Medine vadisindeki köylerde de gelirleri vardı. Beni Teym'den hiç kimseyi fakir bırakmaz, kendisi ve ailesine yetecek kadarı ile geçimini sağlar, onların bekârlarını evlendirir, fakirlerine hizmetçi verir, borçlularının da borçlarını öderdi. Geliri geldiğinde her yıl Hz. Aişe'ye on bin dirhem gönderirdi. Subayha et-Teymî'nin otuz bin dirhem borcunu ödemişti. Talha'nın elinde, kırmızı yakutu bulunan altın bir yüzük vardı.[117] Yine rivayet edilir ki Talha, her birinde üç kıntâr[118] altın bulunan sığır derisinden yapılmış yüz torba miras bırakmıştı.[119]

Zeyd b. Sabit'in de yüz bin dinar tutan mal ve mülkünden başka baltalarla kesilen altın ve gümüşü vardı. *Zübeyr*, Basra, Mısır (Kahire), İskenderiye ve Kûfe'de ev yaptırmıştı. *Talha* Kûfe'de bir ev yaptırmıştı. O, Medine'deki evini de alçı, tuğla ve Hint ardıcından yüksek şekilde yaptırmıştı. *Sa'd b. Ebi Vakkâs*, evini Akik'te tavanı yüksek, avlusu geniş ve üstünde balkonlar olacak şekilde yaptırmıştı. *Mikdâd* da evini Medine'de Cüruf diye bilinen mevkide içi ve dışı alçılı olarak yaptı.

---

115 İbn Sa'd, 3/77, 109-110. Ayrıca bkz. Fethu'l-Bârî, 12/213-215

116 Bunun İbn Sa'd daki ifadeyle karşılaştırıldığında bin dirhem olduğu anlaşılmaktadır. Bkz.: İbn Sa'd, 3/221

117 İbn Sa'd, 3/222

118 Mısır'da 44.93, Tunus'ta 53.9, Suriye'de 256.4 kg. olan bir ağırlık ölçüsü.

119 İbn Sa'd, 3/222

Hz. Osman'ı öldüren isyancılar, öldürüldüğü gün bütün malını yağmaladılar. Malı 30.500.000 dirhemdi. Bunlara ilaveten ikiyüz elli bin dinar, Rebeze'de bin deve, Eris Kuyusu ve Vadi'l-kurâ'da tasadduk ettiği ikiyüz bin dinar değerinde mal da bırakmıştı.[120]

Hamza b. Eyfa el-Hemedânî, Hz. Ömer zamanında Şam'a (Suriye) hicret etti, yanında dört bin köle vardı, hepsini azad etti.[121]

Ashabın zenginlerinden biri de *Amr b. Âs* idi. Amr, Veht (Tâif te bir bahçesi) bağlarını bir milyon adet çubukla aşılardı. Her çubuk da bir dirhemdi. Bir milyon çubuğa ihtiyaç gösteren bağın geliri takdir edilmelidir. Onun Mısır'da birçok evi, Dımaşk'ta (Şam'da) da evleri vardı. Bunlardan biri Ceyrûn'da, biri Câbiye tarafında idi. Biri Benî Uhayha biri de Maristân diye biliniyordu.[122] Tarihçilerin Amr b. Âs'ın servetiyle ilgili olarak zikrettiklerini akıl kabul etmez.

Ashabın zenginlerinden biri de *Amr b. Hureys el-Kureşî el-Mahzûmî*'dir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun başını okşayıp alışverişinin bereketli olmasına dua etmişti. O da büyük bir mal kazanmıştı. O, Kûfe halkının en zengini idi. Kûfe'de ev edinen ilk Kureyşli olup orada Emevîler zamanında valilik yapmıştı.[123]

Peygamber Efendimiz, *Huveytib b. Abdüluzza*'dan borç istemişti. O da kendisine kırk bin (dirhem) borç vermişti. O, Medine'ye yerleşip vefatına dek orada kalmıştı. Mekke'deki evini Muâviye'ye kırk bin dinara satınca bazıları bunu çok bulmuştu. Bunun üzerine Huveytib şöyle demişti: Beş aile ferdi bulunan biri için bu nedir ki![124] Tabii ki bu, ailelerinin geçimi ve masrafları konusunda yaptıkları harcamanın miktarını gösterir.

120 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 16/248.

121 el-İsabe, 1/380.

122 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 19/232

123 Nevevî, Tehzîbü'l-esmâ, 1/2, 26. Bu görevi için bkz. İbn Sa'd, 6/23

124 el-İsabe, 1/364

Süfyân b. Rebi'den şu rivayet nakledilir: Basra halkından bir zâhid topluluğu içinde Mekke'ye gittim. Şöyle dedik: "Keşke Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından birine baksaydık ve kendisiyle sohbet etseydik!" Derken Abdullah b. Amr b. Âs'a götürüldük. Evine vardığımızda üç yüz kadar yük devesi görünce şöyle dedik: *Abdullah b. Amr* bütün bunlarla mı haccetti? Bunun üzerine bize şöyle cevap verdiler: "Evet o, mevâlisi ve dostları."[125]

Ashabın zenginlerinden biri de Hz. Peygamber'in hizmetçisi, efendimiz *Hz. Enes*'tir.[126]

Sahabe'nin Zenginliğini Nasıl Anlamak Gerekir?

1- Sahabe efendilerimizden Abdurrahman b. Avf ve Hz. Osman gibi zenginlik içinde olanlar, mallarını Allah için biriktiriyor ve dinin gerektirdiği harcama yerlerine sarf ediyorlardı. Malı ne övünme, ne de mal biriktirmek için değil sırf Allah yolunda harcamak için kazanıyorlardı. Bu sebepledir ki rivayet edildiğine göre Abdurrahman b. Avf, otuz bin köle azad etmiştir. O ve Hz. Osman Tebük Gazvesi'nde aklı hayrete düşürecek kadar tasadukta bulundular. Zübeyr b. Avvâm'ın, kendisine haraç ödeyen bin kölesi vardı fakat bununla birlikte çok borçlu olarak vefat etmişti. Abdurrahman b. Avf'ın miras olarak bıraktığının sekizde birinin dörtte birinin seksen bin dirhem etmesi, onun malı Allah için biriktirdiği hususu ile çelişmez. Bunun anlamı, onun elinde bulunanı bir defada harcamayıp sakladığı ve her zaman ve durumda matlub olanı sarf ettiğidir. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bütün elindekini bir defada harcaması ise ya ashabının zarurî ihtiyaçlarını karşılamak lüzumundan dolayı olmuş olabilir. Veya onun hârikulade işlerdeki durumunun başkalarının bu konuda kendisini örnek alacakları bir husus olmadığına ve onların bununla mükellef tutulmadıklarına işaret de olabilir.

125 İbn Sa'd, 4/267

126 İbn Sa'd, 7/18

2- Ashabın dünyaya rağbet etmemeleri (zahid olmaları), daha önce geçtiği üzere zengin olmaları, Hz. Peygamber'in Hz. Enes ve Abdurrahman b. Avf'a duasıyla olduğu gibi bazılarının mal kazanmaları ve Hz. Peygamberin "Salih (temiz, helâl) mal, salih kişinin elinde ne güzeldir."[127] sözüyle çelişmez. Çünkü onlar malı Allah için biriktiriyorlardı. Zaten zenginliklerinin anlatıldığı her kaynakta mallarının çokluğu ile birlikte verdikleri sadaka miktarları da düşünüldüğünde bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.

3- Sehâvî'ye "Allahım kim beni seviyorsa onu yeterli ölçüde rızıklandır, kim de bana buğz ederse onun mal ve çocuklarını çoğalt" hadisinin sahih olup olmadığı ve bununla Hz. Peygamber'in Hz. Enes'e mal ve çocuklarının artması için dua etmesinin nasıl uzlaştırılacağı sorulmuştu. Sehâvî buna yaklaşık iki forma hacminde ve içeriği şu mealde olan gerçekten nefis bir cevap verdi: "Mezkur hadis çeşitli yollarla rivayet edilmiştir. Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hz. Enes'e duası[128] ise bundan daha sahih olup Hz. Peygamber'in Enes için dua ettiği mal, helal ve meşru olarak istenendir."

Verdiği Düğün Yemeği ile Anılan Sahabi Efendimiz

Verdiği düğün yemeği ile anılan sahabi efendimiz, *Eş'as b. Kays b. Ma'dikerib el-Kindî*'dir. O, kavmi içindeki herkes tarafından itaat edilen soylu bir kimse idi. Hicretin onuncu yılında kavmi Kinde ile birlikte Peygamber Efendimiz'e gelmiş ve Müslüman olmuştu.

Daha sonra Yemen'e dönmüşlerdi. Eş'as sonra ridde (dinden dönüş) hareketleri sırasında sarsıntı geçirip dinden dönmüştü. Hz. Ebu Bekir'in süvarileri onu esir alarak kendisine getirince tekrar Müslüman oldu ve Hz. Ebu Bekir efendimize şöyle dedi: "Beni savaşın için alıkoy ve kızkardeşini benimle evlendir."

127 Müsned, 4/197, 202

128 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 5/68; Nesîmü'r-riyâz, 1/326

Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir de baba-bir kız kardeşi Ümmü Ferve'yi onunla evlendirdi.

Eş'as b. Kays, zifafa gireceği günün sabahı bir kılıcını kınından çıkardı ve karşılaşıp da kesmediği, eti yenen dört ayaklı hiçbir hayvan bırakmadı! Halk "Ebû Eş'as yine dinden döndü!" deyince o şöyle cevap verdi: "Yemin olsun, eğer biz memleketimizde olsaydık, düğün yemeğimiz bundan farklı olurdu! Şu etlerden kesip alın ve (kesilen hayvanların) bedelleri hususunda da (benimle) anlaşın." Haberlerde yer aldığına göre Medine'de bu etlerin girmediği ev kalmamıştı. Kurban bayramına bundan daha çok benzeyen bir gün daha görülmemişti ve Medine halkı bundan dolayı Eş'as'ın düğün yemeğini darb-ı mesel olarak andılar. İnsanlar şöyle derdi: "Eş'as'tan daha büyük düğün yemeği verdi!" Eş'as b. Kays el-Kindî'nin Ümmü Ferve ile evlendiğinde verdiği velîmenin, deve, sığır ve koyundan bin baş hayvanın kesildiği bir yemek olduğu kitaplarda yer alır.[129]

Hilm Âbidesi Sahabi

Yumuşak huyluluk ve ağırbaşlılık şeklinde ifade edebileceğimiz "hilm"de *Ahnef b. Kays et-Temimî es-Sa'dî* darb-ı mesel olarak anılıyordu. O öyle bir hilm ve tevazu sahibi bir kimse idi ki şu söz ona aittir: "Ben halîm (yumuşak huylu, ağırbaşlı) değilim, halîm görünüyorum."[130] O, bu sözünde bile adeta ağırbaşlılığını ifade ediyordu.

Hilm'de darb-ı mesel olarak anılan diğer bir sahabi de meşhur sahabi *Kays b. Âsım* idi. O, Beni Temim'in elçilik heyeti içinde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelmişti. Allah Resûlü onu görünce şöyle buyurmuştu: "Bu, çadırlarda yaşayanların (bedevîlerin) efendisidir."

---

129 İbn Hacer, el-İsâbe, 1/51-52

130 Ahmed b. Hanbel, Zühd, s. 286; İbn Hacer, el-İsâbe, 1/102

Kays kavrayışlı ve halîm biriydi. Ahnef b. Kays'a "Hilmi kimden öğrendin?" diye sorulunca şöyle cevap vermişti: "Kays b. Âsım'dan. Şöyle ki onu bir gün evinin avlusunda kılıcının bağıyla ihtiba yapmış (sırt ve baldırlarını kemer v.s. ile sarıp oturma) halde kavmine konuşuyorken görmüştüm. Eli arkasından bağlanmış biri ile öldürülmüş bir kişi getirildi ve ona, "kardeşinin oğlu, senin oğlunu öldürdü" denildi. And olsun o ne kuşağını çözdü ne de sözünü yarıda bıraktı. Sözünü tamamladıktan sonra kardeşinin oğluna dönerek şöyle dedi: "Ey kardeşimin oğlu, yaptığın ne kötüdür; Rabbinin katında günaha girdin, sıla-ı rahmini kestin ve amcanın oğlunu öldürdün, kendi okunla kendini vurdun, sayını azalttın!" Sonra diğer oğluna şöyle dedi: "Kalk oğlum, amcaoğlunun ipini çöz, kardeşini toprağa ver ve annene de oğlunun diyeti olarak yüz deve götür, o garip kalmıştır."[131]

Câhız, sahabilerin yumuşak huyluluktaki durumları ile ilgili şu tespitte bulunmuştur: "Şiirlerde Lokman'ın (aleyhisselâm) hilmini zikretmişlerdir. Kays b. Âsım'ı, Muâviye b. Ebi Süfyan'ı ve birçok kimseyi anmışlardır. Fakat bu hasletin (yani hilmin) Ahnef b. Kays için tasavvurunu gördüğümüz ölçüde hiçbir insanla bitişip kaynaştığını ve dillerde dolaştığını görmedik. Üstelik o, fitnelerin çoğunda reis idi. Avâm, havâs, zâhid, bozguncu, hulefâ-i râşidin, yönetimi ele geçiren hükümdarlar katındaki durumu, sağlığında ve ölümünden sonraki durumu, ancak övünülecek (izlenecek, mesnûn) bir durum olarak görülmüştür. Binaenaleyh, rivayet edildiği ve anıldığı üzere, Hz. Peygamber'in onun hakkında bir duası olmalı, o da buna nail olmuş bulunmalıdır. Veya o, benzerlerinde görülmeyen bir durum olarak, ihlâsının derinliğinden hüsn-i niyetini gizlerdi."

Hakikaten Hz. Peygamber Efendimiz ona "Allah'ım! Ahnef'e mağfiret et!" diye duada bulunmuş, Ahnef de bundan dolayı şöy-

131 Nevevî, Tehzibü'l-esmâ, 1/1, 62-63

le demiştir: "Amellerimden hiçbiri benim katımda bundan daha umut verici değildir." Bu konuda şu haber de vardır: "İki kişi Ahnef b. Kays'a, Resûlullah'ın kendisi için dua ettiğini haber verdiler, o da bunun üzerine secde etti."[132]

Hilmi ile dillere destan olan diğer bir sahabî de *Ebû Zer el-Gıfârî*'dir. O ümmetin halîmi, imamların bir tanesi, Suriye (Şam) halkının müftüsü ve Şam'ın (Dımaşk) İslam'daki ilk kadısı idi.[133]

Meleklerin Bile Kendisinden Hayâ Ettiği Sahabî

Hz. Aişe validemizden şöyle bir haber nakledilir: "Hz. Peygamber iki uyluğu açık olarak oturmuştu. Ebu Bekir içeri girmek için izin istedi, ona izin verdi ve olduğu durumda devam etti. Ömer izin istedi, ona da izin verdi ve olduğu durumda kaldı. Sonra Osman izin istedi, Hz. Peygamber elbisesini örtündü. Onlar kalkıp gittiklerinde "Ey Allah'ın Resûlü, Ebu Bekir ve Ömer izin istediler, onlara izin verdin ve durumunu bozmadın. Osman senden izin isteyince elbiseni örtündün." dedim. Allah Resûlü şöyle cevap verdiler: "Allah'a andolsun ki meleklerin kendisinden hayâ ettikleri bir insandan ben hayâ etmeyeyim mi?"[134]

Hz. Aişe'den aktarılan bu hadiseyi yorumlayan meşhur âlim Zürkâni şöyle der: "Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun yanında örtünmesi bir sebepten dolayı olup o da meleklerin bile Hz. Osman'dan hayâ etmeleridir."

Meleklerin *Hz. Osman*'dan hayâ etmeleri ile ilgili iki olay anlatılır: Biri şudur: Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de Hz. Enes'in evinde muhacirlerle ensar arasında muâhât (kardeşlik) kurduğunda Hz. Osman göğsü açık olarak öne çıkmıştı ve Allah Resûlü'nün bildirdiğine göre melekler ondan geri durmuşlardı. Resûlullah ona

---

132 İbn Hacer, el-İsâbe, 1/100-101

133 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/185

134 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/62; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 9/81-82. Müslim (Fedailü's-sahabe 26) tarafından nakledilen rivayette "iki uyluğu veya iki baldırı" ifadesi vardır.

göğsünü örtmesini emredince melekler de yerlerine döndüler. Hz. Peygamber meleklere geri durmalarının sebebini sorunca melekler "Osman'dan hayâ etmemizden" cevabını vermişlerdir.

Diğer haber ise şudur: İki cihan serveri Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Osman bana uğramıştı. Bu arada yanımda meleklerden bir grup vardı. Osman uğrayınca melekler bana şöyle dediler: 'İnsanlardan bir şehid… Kavmi onu öldürüyor… Biz ondan hayâ ediyoruz.'"[135]

"İsabetli Görüş Sahibi"

Sahabe efendilerimiz arasında isabetli görüş sahibi olarak, Bedir savaşı günü kendisine danışılan *Hubâb b. Münzir b. Cemûh* anılırdı. Resûlullah onun görüşünü benimsemiş, Cebrail de inerek "(İsabetli) Görüş, Hubâb'ın söylediğidir." demişti.[136]

Efendimiz'in görüşünü benimsediği cesur sahâbîlerden olan Hubâb'ın Bedir'de ileri sürdüğü fikir şu idi: Bedir gazvesinde otuz üç yaşında iken Hazrec'in sancaktarlığını yapan Hubâb, İslam ordusunun, düşmana en uzak olan kuyunun çevresinde yerleşmesini uygun görmediğinden Hz. Peygamber'e, bu kararının ilâhî bir işarete dayanıp dayanmadığını sormuştu. Vahiyle ilgili olmadığını öğrenince de düşmanı susuz bırakmak için onlara en yakın su kuyusunun yanına yerleşilerek diğer kuyuların kapatılmasını teklif etmişti. Efendimiz de onun bu görüşünü uygun bulmuştu.

Onun Câhiliyye devrinde (ortaya koyduğu) meşhur görüşleri vardı. Öyle ki kendisine "Zü'r-re'y" (isabetli görüş sahibi) şeklinde bir lakap da verilmişti. Beni Sâide Sakifesi gününde "Biz onun kaşınma kütüğü (Uyuz devenin kaşınmayla iyileşmesi gibi, görüşüyle şifa bulunanlarız) ve destekle tutulan meyve yüklü hurma ağacıyız" denilmişti.

135 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 16/132; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 9/82
136 İbn Sa'd, Tabakat, 2/15

Peygamber Efendimiz'in, Benî Kureyza ve Benî Nadîr gazvelerinde de müslümanların nerede mevzilenmesi gerektiği hususunda ashabıyla istişare ettiği, isabetli görüşleri sebebiyle Hubâb b. Münzir'in, bu iki yahudi kabilesinin arasına yerleşmenin, onların haberleşmesini engelleyeceği yolundaki teklifini benimsediği, Cebrail'in de bu görüşü onayladığı belirtilmektedir. O şöyle demişti: "Köşklerin arasına inip şunların haberini diğerlerinden, onların haberlerini de berikilerden kesseniz?"[137] Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun görüşünü benimsemişti.[138]

İsabetli görüş sahibi olarak *Amr b. As* da dillere destan idi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun hakkında, "Amr b. As, sağlam (olgun) görüşlüdür." buyurmuştu.[139] Şu rivayet de onunla ilgilidir: "Ey Amr, sen İslam'da sağlam görüş sahibisin."[140] Amr b. As'a üstün zekâsından dolayı "Dâhiyetü'l-Arab" lakabı da verilmişti.

İki Elini de Kullanabilen Sahabi Efendilerimiz

Sahabi Efendilerimizden olan Huzâa kabilesinden *Umeyr b. Abdiamr*, her iki eliyle de çalışırdı. Bu yüzden kendisine "zü'l-yedeyn" (iki elli) denilmişti. Önceleri ona "zü'ş-şimâleyn" (iki sollu) deniyordu. Daha sonraları Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu, "zü'l-yemineyn" (İki sağlı) diye adlandırdı.[141]

İki elini de kullanan diğer bir sahabinin *Hirbak* olduğu ve onun Sâriye veya Amr'ın oğlu olduğu haberi de vardır.

Konu ile ilgili diğer bir haberde de Hz. Peygamber'le birlikte, hepsi de her iki elini kullanan üç kişi vardı: Zü'ş-şimâleyn (Umeyr b. Abdiamr), Ömer b. Hattâb ve Ebû Leylâ.[142]

---

137 İbn Sa'd, Tabakat, 3/567-568; İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 1/436

138 M. Yaşar Kandemir, "Hubâb b. Münzir", DİA. , İstanbul, 1998, XVIII, 264.

139 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 19/236

140 Heysemi, Mecmau'z-zevâid, 9/352

141 İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 6/121 vd.; İbn Hacer, el-İsabe, 1/489, 3/33. Ayrıca bkz. İbn Sa'd, Tabakat, 3/167-168

142 İbn Hacer, el-İsâbe, 1/486

Ömer b. Hattâb'ın her iki elini kullanması ile ilgili olarak hayatının anlatıldığı eserlerde şu bilgi verilir: "O solaktı, her iki elini de kullanırdı."[143]

"Sarık Sahibi"

Bu sahabe efendimiz, *Said b. Âs b. Ümeyye*'dir. Ona zü'l-imâme (sarık sahibi) denirdi. Çünkü Câhiliyye devrinde o sarığını giydiği zaman, çıkarıncaya kadar hiçbir Kureyşli sarığını giyemezdi. Bu adeta yerleşmiş bir adet haline gelmişti. Mesela Harb b. Ümeyye de bir cenazede hazır bulunduğunda, o kalkmadıkça ölünün ailesi ağlayamazdı. Benzer duruma diğer bir misal de Ebû Tâlib'dir. O, yemek yedirdiğinde başkası yediremezdi.

Said b. As b. Said b. As b. Ümeyye'nin dedesi *Ebû Uhayha*, Mekke'de sarık giydiğinde, ona saygı ifadesi olarak, hiçbir kimse onun sarığının renginde sarık giymezdi. Ona "Zü't-tâc" denirdi.[144]

Kılıcı Dillere Destan Sahabi

Güç durumlarda kılıcı darb-ı mesel olarak anılan kimse *Ali b. Ebî Talib*'di. Bununla ilgili pek çok şiir söylenmiştir.

Ordu İçinde Haykırışı Bin Kişiye Bedel Kabul Edilen Sahabi

Konu ile ilgili olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki Ebû Talha'nın ordu içinde sesi, bir topluluktan daha hayırlıdır (daha iyidir)."[145]

Hadisin şu rivayetleri de mevcuttur: "Ebû Talha'nın ordu içinde sesi, bin kişiden daha hayırlıdır."[146] "Muhakkak ki Ebû

143 İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 4/180

144 İbn Esir, Üsdü'l-gâbe, 2/392; Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/452.

145 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/261; Hâkim, Müstedrek, 3/353; Heysemi, Mecmau'z-zevâid, 9/312.

146 İbn Sa'd, Tabakat, 3/505; Hâkim, Müstedrek, 3/352

Talha'nın sesi, müşriklere bir topluluktan daha şiddetlidir."[147]

Ebû Talha, *Zeyd b. Sehl el-Ensârî* olup ashabın cengâverleri, büyükleri ve çetin okçularından biridir. Hadislerde belirtilen durumun mübalağa ile ilgisi bulunmamaktadır. Zira bu özelliğin hakikaten bir kişide bulunmasında garipsenecek bir durum yoktur. Bu husus, insanlardan bazı kimseler için gerçekten vâki olmuştur.

Dehasıyla Darb-ı Mesel Olan Sahabi Efendimiz

Dehası ile adı dillerde dolaşan sahabilerin Kureyş'ten *Ebu Bekir* ve *Ebû Ubeyde* olduğu söylenir.

Bununla beraber Arap dâhilerini dört olarak belirten bilgiler de bulunmaktadır: "*Muâviye b. Ebî Süfyân, Amr b. Âs, Muğire b. Şu'be ve Ziyâd*. *Muâviye* temkin ve hilimde, *Amr* karmaşık meselelerde, *Muğire* âni ve süratli kavrayışta, *Ziyâd* da küçük ve büyük işlerde deha idi." Muâviye şöyle derdi: "Ben temkinden, Amr bedahetten, Ziyâd büyük küçük işlerden, Muğire ise büyük işlerden dolayı dehaydık." Yine nakledilir ki dediklerine göre Kays b. Sad b. Ubâde, kendisindeki kerem ve faziletle birlikte dehada bu sahabilerden aşağı değildi.[148]

Amr b. Âs'ın şöyle dediği kaydedilir: "Ben bedahetten, Muâviye temkinden, Muğire de karmaşık meselelerden dolayı dahiyiz."

Muğire b. Şube hakkında "Muğiretü'r-re'y" tabiri kullanılıyordu.[149] Bu da "ihtilaflı meselelerde görüşü tercih edilen Muğire" manasına geliyordu.

Büyük âlim Şa'bî, Muğire'yi şöyle derken duyduğunu belirtir: "Kimse bana galebe çalmış değildir." Kabîsa b. Câbir'in bu konuda söyledikleri ise şunlardır: "Muğire b. Şu'be'ye arkadaşlık yaptım,

---

147 Heysemi, Mecmau'z-zevâid, 9/312

148 İbn Abdilberr, el-İstiâb, 3/389. Ayrıca bkz. İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 5/248; İbn Asakir, Muhtasaru Târihî Dımaşk, 19/249-250

149 Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-nübelâ, 3/22

eğer bir şehrin sekiz kapısı olsa ve her birinden ancak bir hile (tedbir) ile çıkılabilse, Muğire o şehrin bütün kapılarından çıkabilirdi."[150]

Özellikle Hz. Muâviye'nin dehası şöhret bulmuş, yaygınlık kazanmış ve bu husustaki rivayet ve hikâyeler çoğalmıştır. Dâhilerin dört kişi olduğu hususunda icma olmuştur: "Muâviye, Amr b. As, Muğire b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîhi."

Hz. Muâviye'nin özelliği deha sahibi oluşu ve inceden inceye araştırmasıdır. Görüşlerinin başıyla işlerin sonunu kasteden diğer üçü de ona eklenmiştir. O, diğerleri muttali olmadıkça hiçbir şeye karar vermez, ciddi işlerin karanlığında ancak onların görüşlerinin kandilleriyle aydınlanırdı. Böylece o, hükümranlığında ileriye doğru yol almış ve dünya da zimamını ona vermişti.

Dehada bu sahabilerle birlikte *Kays b. Sa'd b. Ubâde* ve *Abdullah b. Büdeyl b. Verkâ el-Huzâî* de anılırdı.[151]

Kuvvetiyle Tanınan Sahabi

Kays b. Sa'd b. Ubâde, Arapların Fars ve Bizanslılara karşı kendisiyle övünecekleri kadar müthiş bir güce sahipti. Ebû Abdullah ashabın zahid, saygın, cengâver ve itaat edilenlerinden biriydi.

Kays'ın nereye gitse yanında götürdüğü bir çanağı vardı. Onun münadisi (insanlara seslenen) "Ete ve tiride gelin!" diye bağırırdı. Babası ve dedesi de ondan önce böyle yaparlardı.[152]

Sahabe-i Kiram'dan Son Derece Uzun Boylu Olanlar

Hz. Ömer, uzun boyluydu, bir hayvanın üstündeymiş gibi boyda insanlara fark atmıştı.[153] Boyunun uzunluğundan dolayı

150 Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-nübelâ, 3/30

151 Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-nübelâ, 3/108

152 Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-nübelâ, 3/106; İbn Abdilberr, el-İstiâb, 3/230; İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 21/107.

153 Üsdü'l-ğâbe, 4/180

Ömer b. Hattâb sanki bir bineğe binmiş, insanlar da yürüyorlar gibiydi. *Adiyy b. Hâtim* de bir bineğe bindiği zaman, ayakları neredeyse yerde sürünüyordu.

Tertemiz, pırıl pırıl, görkemli ve edep âbidesi bir insan olan *Cerîr b. Abdullah el-Becelî* de böyleydi.[154] Cerir b. Abdullah el-Becelî'nin ayakkabısının uzunluğunun bir arşın (zira=elden dirseğe kadar olan uzunluk) olduğu rivayet edilir.[155]

Ali b. Abdullah b. Abbas son derece uzun boyluydu. Babası Abdullah ondan, dedesi Abbas da babasından daha uzundu.[156]

Hz. Abbas, Bedir savaşında esir alındığında, kendisi için bir gömlek arandı da Medine'de Abdullah b. Übey'in gömleğinden başka ona olabilecek gömlek bulamadılar. Abdullah b. Übey ona gömleği giydirdi.[157] Yine Abbas b. Abdulmuttalib'in, "insanlar içinde kulak yumuşağı göğe en yakın kimse" olduğu kaydedilir.[158]

Kays b. Sa'd b. Ubade de uzun boylu idi. Hatta Bizans hükümdarı, Muâviye'ye "Bana Arapların en uzun boylusunun pantolonunu gönder." diye bir mektup yazmıştı. Muâviye de Kays'ın pantolonunu alıp orduda en uzun askerin burnu hizasında tutunca pantolonunun ucu yere ulaşmıştı.[159]

Bu konuda anlatılan diğer bir olay da şöyledir: Bizans hükümdarı, ordusundan, biri Bizans'ın en güçlüsü diğeri de en uzunu olduğunu ileri sürdüğü iki kişiyi göndererek şöyle dedi: "Eğer senin ordunda buna kuvveti, şuna da boyu konusunda üstünlük sağlayan olursa sana şu kadar esir gönderirim; ama ordunda bunlara benzer kimse bulunmazsa benimle üç yıllık mütareke yap."[160] Muâviye de kuvvet konusunda Muhammed b. Hanefiyye'yi çağır-

154 Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/447
155 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 6/35
156 Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/447-448
157 İbn Sa'd, Tabakat, 4/13
158 İbn Sa'd, Tabakat, 4/23
159 Bu sahabinin Kays b. Ubade olduğu da söylenir.
160 İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 21/113-114

dı. Muhammed oturup elini Bizanslı'ya verdi. Bizanslı onu kaldırmak maksadıyla hareket ettirmek veya yerinden oynatmak için bütün gücünü kullandıysa da bunu başaramadı. Sonra Bizanslı oturdu ve elini İbn el-Hanefiyye'ye verdi. İbn el-Hanefiyye onu bir çırpıda tutarak havaya kaldırdı ve sonra yere attı. Muâviye bundan büyük bir sevinç duydu ve Kays b. Sa'd b. Ubâde'nin pantolonunu isteyerek onu uzun boylu Bizanslıya verdi. O, pantolonu giydi; pantolon onun göğsüne ulaştı, paçaları da yere sürünüyordu. Bundan sonra Bizanslı onun galibiyetini itiraf etti.[161]

Sahabe efendilerimizden uzun boyuyla tanınanlardan biri de *Zübeyr b. Avvâm*'dır. O, bineğe bindiğinde ayakları yere sürünürdü.

Muhammed b. Rebi şöyle der: On kişi İslam'a yetişti ki her birinin boyu on karıştı. Bunlar Ubâde b. Sâmit, Sa'd b. Muâz, Kays b. Sa'd b. Ubâde, Cerir b. Abdullah el-Becelî, Adiyy b. Hatim et-Tâî, Amr b. Ma'dîkerib ez-Zübeydî, Eş'as b. Kays el-Kindî, Lebid b. Rebîa, Ebû Zeyd et-Tâî ve Âmir b. Tufeyl'den ibaret olup Tuleyha b. Huveylid'in[162] boyunun çok uzun olduğu da söylenmiştir.

Munakka b. Husayn'dan şu rivayet nakledilir: "Ben Resûlullah'a geldim; bir devenin üstündeydi. Esved de yanındaydı ve başı Resûlullah'ın başı hizasındaydı. İnsanlardan onun gibi uzun boylusunu görmedim. Ona yaklaştığımda sanki yukarıdan üstüme düşüyordu ki Resûlullah kendisine mani oldu." Daha sonra bir hadis zikretti.[163]

Sahabeden Son Derece Kısa Boylu Olan

Sahabe'nin alim ve fakihlerinden, ilk müslüman olanların altıncısı, içtihadları Hanefî mezhebine kaynaklık etmiş bulunan

---

161 İbn Abdilberr, Kays'ın pantolonuyla ilgili haberin isnadsız ve uydurma olduğunu söyler. Bkz.: el-İstîâb, 3/231; Üsdü'l-ğâbe, 4/427.

162 Üsdü'l-ğâbe, 3/95

163 Heysemi, Mecmau'z-zevâid, 1/140, İbn Sa'd, Tabakat, 7/63.

Abdullah b. Mes'ud Hazretleri, kısa boyluydu; kısalığından dolayı, oturan biri neredeyse onunla aynı hizada olurdu.[164]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Abdullah b. Mesud Hazretleri'nin son derece ince olan bacaklarının, Mizan'da Uhud dağından bile daha ağır geleceğini beyan buyurmuştur.[165]

Zamanında Belli Bir Konuda Eşsiz Olan Sahabiler

Ebu Bekir es-Sıddık ensâbı (nesep ilmi) bilmede, Ömer b. Hattâb heybette, Osman b. Affân Kur'ân okumada (tilâvet), Ali b. Ebi Tâlib yargıda (kazâ), Muâviye bakış açısı çokluğunda (isabetli görüşte), Ebû Ubeyde b. Cerrah emânette, Ebû Zer doğrulukta, Übey b. Ka'b Kur'ân konusunda, Zeyd b. Sabit ferâizde (miras hukukunda), İbn Abbas Kur'ân tefsirinde, Amr b. Âs dehâda ve Ebû Musa el-Eşarî de iç huzurunda eşsiz idiler.[166]

Sahabe-i Kiram'dan Güzelliği Dillerde Dolaşan

Cerir b. Abdullah el-Becelî mükemmel bir güzelliğe sahipti. Bir defasında Allah Resûlü, ashabıyla beraber mescitte oturuyordu. Bir aralık: "Biraz sonra buraya nâsiyesi, yüzü temiz bir insan gelecek, şu kapıdan içeriye girecek. O, Yemen'in en hayırlılarındandır ve alnında, meleğin elini sürdüğü bir iz taşımaktadır." dedi. Bir müddet sonra aynen, Allah Resûlü'nün haber verdiği gibi bir insan gelip O'nun huzurunda diz çöktü ve Müslüman olduğunu ilân etti. Tertemiz, pırıl pırıl, görkemli ve edep âbidesi bu insan Cerîr b. Abdillah el-Becelî'den başkası değildi.[167] Hatta Hz. Ömer onunla ilgili olarak "O, bu ümmetin Yusuf'udur." demişti.[168]

164 Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/448
165 İbnu'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, 3/284
166 Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/453; Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/193
167 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/359-360
168 Aynî, Umdetül-kâri, 13/361; Ali el-Kârî, Mirkâtü'l-Mefâtîh, 4/596

Hz. Peygamber onu seviyor ve bundan dolayı kendisine ikramda bulunuyordu.[169] Ayrıca ondan şu haber de nakledilmiştir: "Elçilik heyetleri Resûlullah'a geldiğinde beni çağırdı ve benimle onlara övündü."[170]

Cerir'den şu rivayet nakledilir: "Hz. Peygamber, ben Müslüman olduğumdan beri beni (huzuruna girmem veya kendisinden isteklerim konusunda) hiç engellemedi ve beni görüp de gülümsemediği hiç olmadı."[171] Bu rivayeti değerlendiren Münâvi, "beni engellemedi" sözüyle ilgili olarak şöyle der: "En yakınları ve hizmetçileri ile birlikte olarak beni kendi yanına girmekten alıkoymadı." Ali el-Kârî ise şu açıklamayı getirir: "Hz. Peygamber'in onu her gördüğünde gülümsemesi, muhtemelen, onu güzelliğin mazharı olarak görmesinden dolayıdır. Çünkü o mükemmel bir güzelliğe sahipti."

O'nun yüzünün ay parçası gibi, ayakkabısının da bir arşın olduğu, boyunun devenin hörgücüne ulaştığı da kaydedilen haberler arasındadır.[172]

Güzelliği darb-ı mesel olarak anılanlardan biri de *Dıhye el-Kelbî* idi. Cebrail (aleyhisselâm) onun sûretinde inerdi. O'nun hakkında şu haber vardır: "İnsanların en güzeli, Cebrail'in kendi sûretinde indiği kimsedir." İbn Abbas da şöyle der: "Dıhye, Medine'ye geldiğinde çıkıp ona bakmayan hiçbir ferâceli kadın (örtünmüş, örtünme çağına gelmiş kadın) kalmadı."[173]

Hatta Dıhye'nin güzelliği dillere o kadar destan olmuştur ki, kendisiyle kadınların fitneye düşmeleri endişesiyle yüzünde yaşmakla gezdiği bile nakledilir.[174]

---

169 Münavi, Feyzü'l-Kadir, 1/242. Ayrıca bkz.: Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl 13/326 (nr. 36920)

170 Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl, 13/327 (nr. 36924)

171 Buhari, Cihâd 162; Kenzü'l-Ummâl, 13/326 (nr. 36921)

172 Tirmizi, Şemail, 1/113

173 Tirmizi, Şemail, 1/265

174 Tirmizi, Şemail, 1/265-266

Sahabe Efendilerimiz İçinde En Yakışıklısı

Sahabiler içinde güzelliği ile dillere destan olan sahabilerden biri *Hz. Mus'ab bin Umeyr*'dir.

"Hz. Mus'ab, Mekke'nin en zengin ailelerinden birinin çocuğuydu. İslam'ı seçtiğinde on yedi yaşlarındaydı. O, sokaklardan geçerken genç kızlar pencerelere üşüşür ve ona mendil sallarlardı. Bu yakışıklı ve güzel giyinen gencin üzerine anne ve babası adeta titrerdi. Özellikle, Mekke'nin en zenginlerinden sayılan annesi, oğluna güzel elbiseler giydirir ve güzel kokular sürerdi. Mekkeliler de onu hayranlıkla seyrederlerdi. Bir defasında Hz. Peygamber de onun hakkında şöyle buyurmuştu: "Mekke'de Mus'ab b. Umeyr'den daha güzel giyinen, daha yakışıklı ve nimetler içinde yüzen başka bir genç görmedim."[175]

İşte bu görkemli ve gökçek yüzlü delikanlı, bir gün Habbab bin Eret vesilesiyle hakikate gözlerini açtı ve birden bire değişiverdi. Bu temiz fıtrat, gençlik duygularının en hararetli olduğu bir dönemde, dünyanın bütün cazibedar güzelliklerini elinin tersiyle itmiş; annesi, dayısı tarafından türlü türlü eza ve cefalara maruz kaldığı halde, Uhud'da şehit düşeceği âna kadar bir lahza olsun Efendimiz'in yanından ayrılmamıştı. Evet Mus'ab, "çetin olma ve aşılamayan tepe" manasına gelen ismiyle müsemma bir şahsiyet olarak, önüne çıkan bütün engelleri aşmış ve bu uğurda hiçbir şeye takılmadan hayatını şehadetle noktalamıştı."[176]

Medine'ye ilk hicret eden sahabi Mus'ab b. Umeyr idi. Medine'de ilk cuma namazını da Mus'ab b. Umeyr kıldırdığı kaynaklarda ifade edilir.[177] Bundan dolayı kendisine İslam'ın ilk elçisi manasına "Evvelü süferâi'l-İslâm" lakabı verilmişti.

---

175 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut 1960, 3/116

176 Zaman, Kürsü, 23.03.2007

177 İbn Sa'd, a.g.e., 3/118

Bedir savaşında muhacirlerin sancağı onun elindeydi. "Resûlullah'ın bayraktarı" olarak ün yapmıştı.

Uhud savaşında da sancak yine onun elindeydi. Savaş esnasında müslümanların gerilediğini gören Mus'ab b. Umeyr, atını sağa sola doğru sürüyor ve yüksek sesle şu ayeti okuyordu: "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce birçok peygamber gelip geçmiştir."[178] Uhud Gazvesinde İslâm ordusunun sancağını taşıyan Mus'ab b. Umeyr'in önce sağ kolu kesildi. Hemen sancağı sol eline alarak savaşa devam etti. Fakat ardından sol eli de kesildi. Bu defa vücuduyla sancağa sımsıkı sarıldı ve yukarıdaki ayeti okumaya devam etti. Sonunda müşriklerin bir mızrak darbesiyle şehid oldu.

Hz. Mus'ab şehid olarak yerde yatarken, günün sonlarına doğru, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mus'ab'ı elinde sancakla gördü ve "İleriye git ey Mus'ab!" diye emretti. Fakat o kişi geri dönerek "Ben Mus'ab değilim!" deyince Hz. Peygamber onun Mus'ab kılığında savaşan Allah'ın meleklerinden biri olduğunu anladı.[179] Bu da belki onun melek yüzlü olduğunu gösteriyordu.

Uhud savaşında Ashab-ı kiram'ın ileri gelenlerinden birçok kimse şehid olmuştu. Hz. Mus'ab b. Umeyr de şehidler arasındaydı. Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne kadar üzüntülü olduğu yüzünden okunuyordu. Efendimiz, Mus'ab'ın mübarek na'şının başucunda oturarak, Uhud şehidleri hakkında nazil olduğu bildirilen şu ayeti okumuştu: "Müminlerden öyle yiğitler vardır ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini ispat ettiler. Onlardan kimi adağını ödedi, canını verdi, kimi de şehitliği gözlemektedir. Onlar verdikleri sözü asla değiştirmediler."[180]

---

178 Âl-i İmrân, 3/144

179 İbn Sa'd, a.g.e., 2/121

180 el-Ahzab 33/23

Sonra Hz. Peygamber diğer sahabilere, şehidlere yaklaşıp selam vermelerini söyledi ve verilen selamların şehidler tarafından alınacağını ifade buyurdu.[181]

Hz. Mus'ab şehid edildiğinde kırk yaşlarında idi. Bir zamanlar zenginlik ve refah içinde yaşayan bu değerli insanı kefenleyecek bir örtü dahi bulunamamıştı. Hz. Peygamber, yanına geldiğinde Mus'ab b. Umeyr eski bir hırkanın içinde saçları dağılmış, vücudu ise kılıç ve mızrak darbeleriyle parçalanmış bir durumda yatıyordu. Hz. Peygamber üzüntülü bir halde şunları söyledi: "Seni Mekke'de gördüğümde, senden daha güzel giyinen, senden daha yakışıklı kimse yoktu. Şimdi ise, kefen olarak sarılmış hırkadan başın dışarıda kalıyor." Sonra onun için de bir kabir açtılar ve o mübarek sahabiyi de Uhud şehidleri arasına defnettiler. Allah yolunda canını feda eden bu aziz şehid sahabi için Ashab-ı Kiram'dan Habbab (radıyallâhu anh) şunları anlatıyor: "Biz Hz. Peygamberle birlikte Medine'ye yalnız Allah rızası için hicret ettik. Artık mükâfatını Allah'tan bekleriz. Arkadaşlarımız arasında bu nimetlerden tatmadan âhirete gidenler vardır ki Mus'ab b. Umeyr bunlardan biridir. O Uhud günü şehid olmuştu da kendisini saracak bir kefen dahi bulamamıştık. Yalnız şehidin bir kaftanını bulmuş ve bu aziz şehidi ona sarmaya çalışmıştık. Ancak başını örterken ayakları açılıyor, ayaklarını kapatırken de başı açığa çıkıyordu. Bu yoksulluk karşısında Hz. Peygamber bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de izhîr denilen kokulu ottan koymamızı emretti."[182]

Bir dönemde Mekke'de ailesinin güzide bir çocuğu olarak depdebe içinde yaşama imkânına rağmen, o bunların hepsini bir çırpıda terk etmiş ve Nebiler Serveri'nin çileli yolunu hem de iradî olarak seçmişti. Demek ki onun en önemli vasfı, böyle bir iradeye

---

181 İbn Sa'd, a.g.e., 3/121

182 Buharî, Cenâiz 27; İbn Sa'd, a.g.e., 3/121

sahip oluşuydu. Ağzına içki koymayan, kadınlara karşı zaaf göstermeyen, annesinin tüm menfî tavırlarına rağmen onu kırmadan, rencide etmeden idare etmesini bilen ve hep Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile münasebetini kavi, sıcak ve canlı tutan biri.[183]

Mezarları Birbirinden Uzak Yerlerde Bulunan Yedi Kardeş Sahabi

Şöyle bir rivayet nakledilir: "Ben yücelikte, bir tek annenin çocukları olup bir tek evde doğup kabirleri birbirinden uzak yerlerde bulunanlar gibisini görmedim; Abbas'ın oğullarından Abdullah Tâif'te, Ubeydullah Medine'de, Fâdl Suriye'de, Ma'bed ve Abdurrahman Ifrikiyye'de, Kusem Semerkand'ta, Kesir de Yenbû'da. Fadl'ın Ecnadeyn'de, Ubeydullah'ın Ifrikiyye'de olduğu da söylenmiştir.[184]

Fadl'ın kabri şimdi Filistin Remle'sinde bilinmektedir. Abbas'ın Fadl, Abdullah, Ma'bed, Kusem, Abdurrahman ve Ümmü Habib adlı altı çocuğunun annesi Ümmü'l-Fadl Lübâbe el-Kübrâ bint Hâris'tir.

Hiçbir soylu kadın bir erkekten Ümmü'l-Fadl'ın dünyaya getirdiği altı çocuğu gibi evlat doğurmamıştır. Olgun kadın ve erkekler ona hep saygı göstermişlerdir.[185]

Allah İçin Akıtılan İlk Kanın Sahibi Olan Sahabi

Sa'd b. Ebî Vakkas, Medine'ye hicrete kadar Mekke'de kalmıştır. Dolayısıyla müşriklerin bütün saldırı ve işkencelerine diğer Müslümanlarla birlikte Mekke dönemi boyunca muhatab olmuştur. Mekke'de Müslümanlar, Mekke zorbalarının saldırılarından emin olmak için ibadetlerini gizli ve tenha yerlerde ifa ediyorlar-

---

183 M. Fethullah Gülen, Prizma-1, "Mus'ab bin Umeyr'i Mus'ab bin Umeyr yapan özellikler nelerdir?" sorusuna verilen cevap

184 Kalkaşendî, Subhu'l-a'şâ, 1/447

185 İbn Sa'd, Tabakat, 8/278

dı. Bir gün Sa'd (radıyallâhu anh) arkadaşlarıyla birlikte ibadet ederken müşriklerden bir grup onlara sataşarak İslâm'la alay etmişler ve onlara saldırmışlardı. Sa'd eline geçirdiği deve sırtından bir kemikle müşriklere karşılık vermiş ve onlardan birini yaralayarak kanlar içerisinde bırakmıştı. İşte İslâm'da Allah için ilk akıtılan kan budur.[186]

Sa'd (radıyallâhu anh) kardeşi Ümeyr (radıyallâhu anh) ile Medine'ye hicret ettiği zaman, kan davası yüzünden Mekke'den kaçıp buraya yerleşmiş olan diğer kardeşleri Utbe'nin evinde kalmaya başlamışlardı. Muâhât (kardeşlik) olayında Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Sa'd'ı Mus'ab b. Umeyr ile kardeş ilân etmişti. Başka bir rivayete göre de kardeş ilân edildiği kimse Sa'd b. Mu'az'dır.[187]

Medine'ye hicretle birlikte İslâm devlet olmuş ve kendini tehdit eden güçlere karşı askerî faaliyetler başlamıştı. Bu çerçevede Mekke kervanlarına yönelik askerî birlikler (seriyye) sevk ediliyordu. İlk seriyye, Hicretin yedinci ayında Mekke kervanının yolunu kesmek için otuz kişiden oluşan Hz. Hamza komutasındaki seriyye idi. Sa'd (radıyallâhu anh) da bu ilk askerî birliğe katılanlardandır.

Mekke'de "Allah yolunda ilk kan akıtan kimse" olma şerefi Sa'd'a (radıyallâhu anh) ait olduğu gibi, yine Allah yolunda ilk ok atma şerefi de böylece ona nasip olmuştur. Sa'd (radıyallâhu anh) şöyle demektedir: "Araplardan Allah yolunda ilk ok atan kimse benim."[188] İlk seriyyeden bir ay sonra Ubeyde b. Hâris komutasında gönderilen seriyye Kureyş kervanıyla karşılaştığında ilk oku Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallâhu anh) atarak çatışmayı başlatmıştı.

Buvat gazvesinde, ordu sancağını Sa'd taşımaktaydı.[189] Peşinden tehlikeli bir görevle Mekke ile Taif arasındaki Nahle mevkiine

186 İbn Esir, Üsdü'l-Gâbe, 2/367
187 İbn Sa'd, Tabakat, 3/139-140
188 İbn Sa'd, Tabakat, 3/139-140
189 Taberi, Tarih, 2/407, Beyrut, 1967

keşif maksadıyla gönderilen Abdullah b. Cahş seriyyesine katılan Sa'd b. Ebi Vakkas'ın (radıyallâhu anh) bütün cihad faaliyetlerine aktif bir şekilde iştirak ettiği görülmektedir. Bedir savaşında müşrik süvari birliğinin komutanı olan Said b. el-As'ı öldürüp kılıcını İki Cihan Serveri'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) getirmişti. Efendimiz de Zülkife adındaki bu kılıcı ganimetlerin dağıtılışında Sa'd'a vermişti.

Uhud savaşında, müşriklerin üstünlüğü ele geçirdiği ve müslümanların paniğe kapılarak dağıldığı esnada Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanından ayrılmayıp gövdelerini siper ederek onu korumaya çalışan birkaç kişiden birisi de Sa'd b. Ebi Vakkas (radıyallâhu anh) idi. O, cesaretinden hiç bir şey kaybetmeden ok atmaya devam ediyordu. Sa'd (radıyallâhu anh) ok atmakta mâhir idi ve hedefini şaşırmıyordu. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona ok veriyor ve şöyle diyordu: "At Sa'd! Anam babam sana feda olsun."[190] Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), övgü, rıza ve hoşnutluğu ifade eden bu kelimeleri, ana ve babasını bir arada zikrederek başka hiç kimse için kullanmamıştı.

Hz. Sa'd'ın (radıyallâhu anh) Uhud günü gördüğü hizmet ve gösterdiği kahramanlık gerçekten çok büyüktü. Onun bu günde tek başına bin ok attığı rivayet edilmektedir.[191] O, Hendek, Hudeybiye, Hayber, Mekke'nin fethi ve diğer gazvelerin tamamına katılmıştı.[192]

"Efendimiz'in Havârisi"

Zübeyr b. el-Avvam, Peygamber Efendimiz'in dostu ve havarisi (yardımcısı), aynı zamanda halası Safiyye binti Abdulmuttalib'in oğlu idi.

---

190 Müslim, Fezâilü's-Sahabe, 5; İbn Sa'd, Tabakat, 3/141; İbnül-Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, 2/155, Beyrut 1979,

191 İbn Esir, Üsdül-Gâbe, 2/367

192 İbn Sa'd, Tabakat, 3/142

O, aynı zamanda Cennetle müjdelenen on kişiden biri idi. Hz. Ömer'in vefatından sonra, halife seçimini gerçekleştirmeleri için tayin ettiği altı kişilik "Ashabü'ş-şûra (Danışma Kurulu)" üyelerindendi.

Bedir savaşında Müslüman ordusu içinde sayılı birkaç at bulunuyordu. Bunlardan biri de Zübeyr'in "Ya'sub" adındaki atı idi. Hz. Zübeyr, o gün pek çok müşriki öldürmüştü ki, bunlardan biri de "Kureyş'in aslanı, Muttaliboğulları'nın aslanı" diye bilinen amcası Nevfel idi.[193]

Yermük Vakası gününde sahâbîler, Zübeyr'e hitaben: "Ey Zübeyr! Rumlara şiddetli bir saldırı yapsan da biz de seninle beraber hamle etsek!" demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Zübeyr (radıyallâhu anh) Rumlar üzerine şiddetli hamleler yapmıştı. Bu hamleler sırasında, Rumlar, Zübeyr'in omuz köküne iki darbe vurmuşlardı. Bu iki geniş yara arasında Bedir'de yediği bir darbenin çukurluğu vardı ki, oğlu Urve: "Ben çocukken bu darbenin yerine parmaklarımı sokar, oynardım" demiştir.[194]

Cesur sahabi Zübeyr b. Avvam Mekke'de, Allah için ilk defa kılıç çeken kimse idi. Medine'ye hicret ettikten sonra da yapılan bütün savaşlara katılmış, sıkıntılı zamanlarda daima Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında bulunmuştu. Savaşta gösterdiği üstün başarıdan ve çok iyi ok attığından Allah Resûlü ona: "Hadi at! Anam babam sana feda olsun" diyerek memnuniyetini ifade etmişti. Yine onun hakkında; "Her peygamberin bir havârisi vardır. Benimki de Zübeyr'dir." buyurmuşlardı.[195]

193 İbn Hişam, a.g.e., 1/666, 708
194 Buharî, Fedâilü Ashâbi'n-Nebi, 13
195 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., 2/511, 512, 513; Buharî, Fedâilü Ashâdi'n-Nebî, 13

"Resûlullah'ın Hizmetçisi"

Hz. Enes b. Mâlik, Efendimiz'in on yıl hizmetinde bulunmuştu. Bu yüzden kendisine "Hâdimu Resûlillah: Allah Resûlü'nün hizmetçisi" denilmişti ve öyle anılmıştı.

Kendisi anlatır: "Resûlullâh (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medîne'ye teşrîf buyurduklarında, (üvey babam) Ebû Talha elimden tutarak beni Allâh Resûlü'ne götürdü ve: "Yâ Resûlallâh! Enes akıllı bir çocuktur, size hizmet etsin!" dedi. Böylece Resûlullâh'ın hizmetçisi oldum. Hazarda ve seferde (on sene) hizmetini gördüm. Vallâhi işlediğim bir kusurdan dolayı: 'Niçin böyle yaptın?' veya yerine getirmediğim bir vazifeden ötürü: 'Bunu niçin yapmadın?' dememiştir."[196]

Efendimiz'in İkinci Annesi

Allah Resûlü, daha dünyaya gelmeden babasını, altı yaşındayken de annesini kaybetmişti. Böylece yetim ve öksüz olarak büyüyen Allah Resûlü'nün, "Annemden sonra annem" diye taltif buyurduğu mualla kadın *Hz. Ümm-i Eymen* (radıyallâhu anhâ)'dır.

Hz. Âmine, Ebvâ denen mevkide hastalanınca, Peygamberimiz'i Ümm-i Eymen'e teslim ederek ona sahip çıkmasını söylemişti. Ve kısa süre sonra da vefat etmişti. Vefat ettiğinde Hz. Âmine otuz yaşındaydı. Allah Resûlü ise henüz altı yaşındaydı.

Efendimiz artık Ümm-i Eymen'e emanetti. Ümm-i Eymen, Hıçkıra hıçkıra ağlamak istiyor ancak Efendimiz üzülür diye ağlamıyordu. Ona annesini aratmayacak şekilde bakmak için kendi kendine söz verdi. Bu nedenle de her türlü fedakârlığı yapmaya hazırdı. Allah Resûlü'nü kendi oğluymuş gibi bağrına basıp teselli ediyordu. Daha Sonra da Hz. Âmine'yi beraberce defnettiler. Al-

---

196 Müslim, Fedâil, 52

lah Resûlü'nü Mekke'ye götürmek artık Ümm-i Eymen'in göreviydi. Ümm-i Eymen, Efendimiz'i yanına alarak yola çıktı. Ve beş gün süren sıkıntılı bir yolculuktan sonra Mekke'ye vardılar.

Ümm-i Eymen ağlayarak Efendimiz'i dedesine bıraktı. Ancak Ümm-i Eymen, nerede olursa olsun Allah Resûlü'ne hizmet etmeye devam etti. Çünkü o, Efendimiz'e hizmet etmeyi kendisi için bir şeref saydı.

Allah Resûlü, birgün Ashabına hitaben: "Cennetlik bir kadınla nikahlanmak isteyen Ümm-i Eymen'le nikahlansın." buyurdu.

Allah Resûlü'nün bu tavsiyesine kulak veren ilk kişi evlatlığı Hz. Zeyd oldu. Zeyd Bin Harise (radıyallâhu anh), henüz çok gençti. Kendinden yaşlı olan Ümm-i Eymen ile nikâhlanmayı, Resûlullah'ı memnun etmek için istemişti. O, bu şekilde Allah Resûlü'nün rızasını dünyalık zevk ve lezzetlere tercih etmiş oluyordu. Bunun üzerine Resûlü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) de evlatlığı Hz. Zeyd ile dadısı Ümm-i Eymen'i nikâhladı. İslâm ordularına kumandanlık eden Üsâme bin Zeyd, bu nikâhtan sonra doğmuştu. Yaşı iyice ilerlemiş olan Ümm-i Eymen, Hz. Osman'ın halifelik döneminin başında ruhunu Rahman'a teslim etti.

"Resûlullah'ın Süvarisi"

Ebû Katâde, "Fâris-u Resûlillah (Resûlullah'ın süvarisi)" lakabıyla meşhur bir sahabidir. Efendimizin Zû Kared gazvesinde bu özel iltifatına mazhar olmuştur.

Ebû Katâde, İkinci Akabe Biatı'ndan sonra Müslüman olmuştur. Bedir'den sonraki gazvelerin hepsine katılmıştır. Onun kahramanlığı Zû Kared gazvesinde müşriklerin reisi Meş'ade ile karşı karşıya geldiğinde açıkça görülür.

Rivayet edildiği üzere Ebû Katâde, Medine'de bir at satın almıştı. Meş'ade bu atı görmüş ve ona: 'Ey Ebû Katâde! Bu atı ni-

çin aldın?' diye sormuştu. O da ona: "Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanında bir savaş atı bulundurmayı istedim." diye cevap vermişti. Meş'ade Ebû Katâde'ye: "Sizi öldürmek, hiç de kolay olmayacak!" diye karşılık verince Ebû Katâde de ona: "Allah'tan dileğim, bu at üzerinde seninle savaşmaktır." diye cevap vermişti.

Zû Kared mevkiinde Müslümanlar, baskıncı müşriklere saldırdığı zaman Ebû Katâde'nin yüzüne bir ok isabet etmişti. Ebû Katâde oku yüzünden çıkarıp tekrar saldıracağı zaman kendisine doğru bir atlı yanaştı ve miğferini kaldırıp yüzünü açtı. Bu kişi müşriklerin reisi Meş'ade idi ve: "Ey Ebû Katâde! İşte karşılaştık." dedi. Sonra da "Dövüşmek mi yoksa güreşmek mi istersin?" diye sordu. Ebû Katâde ise: "Bunu sana bırakıyorum." deyince o da: "Öyle ise güreşelim!" dedi. Sonra da kılıçlarını bir ağaca asıp güreşmeye başladılar. Ve sonunda Ebû Katâde Allah'ın yardımıyla Meş'ade'yi yere yıkıp üstüne oturdu. O sırada Ebû Katâde'nin başına Meş'ade'nin ağaca asılı kılıcı dokundu. Ebû Katâde hemen uzanıp kılıcı aldı ve kınından sıyırarak: "Seni öldüreceğim.' deyince Meş'ade: "Ey Ebû Katâde ne olur beni öldürme!" diye yalvarmaya başladı. Fakat Ebû Katâde, canına kasteden Meş'ade'yi öldürdü ve onun atına bindi. Atla ilerlerken, Meş'ade'nin yeğeninin üzerine doğru geldiğini gördü. Ve Ebû Katâde bir hamlede onu da mızrakla sırtından vurup yere serdi.

İslâm süvarileri bu gazveden dönerken Peygamber Efendimiz de Zû Kared mevkiine gelmişti. Efendimiz Ebû Katâde'yi görünce ona dua etti ve: "Meş'ade'yi sen mi öldürdün?" diye sordu. O da: "Evet!" deyince Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), sorularına "Yüzüne ne oldu?" diye devam etti. O da: "Bir ok isabet etti Yâ Resûlallah!" cevabını verdi. Efendimiz: "Yanıma yaklaş." buyurdu ve Ebû Katade'nin yarasını tükrüğü ile meshetti. Bunun üzerine onun hiçbir ağrısı kalmadı. Ayrıca Meş'ade'nin atını ve kılıcını da ona ganimet olarak verdi. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aley-

hi ve sellem) bir gün bir gece Zû Kared'de kaldı. Sabah olunca da: "Bugün süvarilerimizin hayırlısı Ebû Katade, yayalarımızın hayırlısı da Ebû Seleme oldu." buyurdu. İşte Ebu Katade, bu olaydan sonra 'Efendimiz'in süvarisi' diye anılmaya başladı.[197]

"Efendimizin Hatîbi"

Gür sesli ve güzel konuşan bir sahâbi olan *Sâbit İbni Kays* "Hatîb-u Resûlillah (Efendimizin hatîbi)" olmakla tanınırdı. Ona "Hatîbü'l-Ensâr" da denirdi. Konuşmasıyla dinleyenleri hayran bırakan bir hatip olan Hz. Sâbit, savaş meydanlarında ise cengâverliğiyle meşhur kahraman bir sahabî idi.

O, iki Cihan Güneşi Efendimiz'i Medine-i Münevvere'ye hicret ettiği zaman, büyük bir süvari gurubuyla karşılamış ve Onun önünde durarak son derece beliğ şöyle bir konuşma yapmıştı:

-Yâ Resûlallah! Biz canlarımızı, çocuklarımızı ve kadınlarımızı koruduğumuz gibi seni koruyacağımıza söz veriyoruz. Buna karşılık bize ne var? Bize neyi va'dediyorsunuz?

Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu samimi karşılama ve suâle karşı tek kelime ile, "Cennet..." diyerek cevap verdi. Orada bulunanlar bu cevaptan çok memnun olmuşlar ve hep birlikte: "Kabul ettik Yâ Resûlallah!.. Râzıyız Yâ Resûlallah!.." diye sevinçlerini bildirmişlerdi.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ziyaretine Arap şâir ve hatipleri geldiğinde hatiplere karşı Sâbit İbni Kays'ı (radıyallâhu anh) şairlere karşı da Hassan İbni Sâbit'i (radıyallâhu anh) görevlendirirdi.

Yine miladi 630 yılında Temim oğullarından bir heyet gelmişti. Fahr-i Kâinat Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) izin alarak övünme yarışı yapmak istediler. Efendimiz onların hatibine izin verince Utarid isminde bir hatip ayağa kalkarak sayıp dök-

---

197 Bu vaka Altınoluk dergisinin 1997 yılındaki bir sayısından alınmıştır.

meye başladı. İki Cihan Güneşi Efendimiz, Sâbit İbni Kays'tan cevap vermesini isteyince Hz. Sâbit kalktı ve öyle bir cevap verdi ki karşılıklı şiir okumanın sonucunda Temim oğullarının reislerinden Akra' b. Hâbis, Peygamber efendimizin hatibi ve şairinin kendilerininkinden daha kuvvetli, ses, sedâ ve sözlerinin manalarının daha güzel olduğunu söyleyince hakkı kabul ederek kelime-i şehadet getirip Müslüman oldu. Sevgili Peygamberimiz ona: "Bundan önceki halin sana zarar vermez." buyurunca reislerinin peşinden Temim halkı da akın akın İslâm'a girdi.

Hz. Sabit: "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan bütün emekleriniz hiçe iniverir." (Hucurât, 49/2) ayeti nazil olunca evine çekilmişti. Kendini, 'yaptıklarım boşa mı gidiyor' diye muhasebeye çekerek mescide bir müddet devam etmemişti. Mescide gelmeme sebebini soranlara, niyetini ifade etmişti. Efendimiz bunu haber alınca ona bir sahabi gönderip: "Git ona şöyle söyle: Sen cehennemlik değilsin. Cennetliksin..." buyurmuştu.

Sâbit İbni Kays (radıyallâhu anh) Hz. Ebû Bekir (radıyallâhu anh) devrinde Yemâme savaşına katıldı ve orada şehit oldu.

"Allah Resûlü'nün Üzengi Arkadaşı (Redifi)"

Ukbe İbni Âmir el-Cuhenî, Kur'ân-ı Kerim'i güzel okuyan Kur'ân sevdalısı bir sahabi idi. İslam'ı Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicretinden sonra kabul etmiştir. Efendimiz'e biatından sonra muhacir sahabiler ile birlikte bir gece Allah Resûlü'nün yanında kalmış ve sonra da sürüsünün başında bulunmak için oradan ayrılmıştı. Fakat Efendimiz'in yanından ayrılmak ve yeni gelen vahiylerden habersiz kalmak zoruna gittiğinden kendi nefsine hitaben: "Eyvahlar olsun sana! Sen bu sürüler için mi Allah Resûlü'nü (sallallâhu aleyhi ve sellem) terk ediyor-

sun. Vahyi vasıtasız onun mübarek ağzından duymana bu sürüler mi mani oluyor?" diyerek yeniden Medine'ye gitmişti.

Ukbe (radıyallâhu anh) adım adım Peygamberimiz'i takip etmeye başladı. Efendimizin yolculukları esnasında onun bineğinin yularını tutardı. Allah Resûlü'ne hizmetten zevk alıyordu. Allah Resûlü de Ukbe'yi çoğu zaman terkisine (binitinin arkasına) alırdı. Bundan dolayı ona "Resûlullah'ın redifi" diye isim verilmişti.

Hz. Ukbe (radıyallâhu anh) Allah Resûlü'ne hizmet etmenin bereketini hayattayken gördü. Kur'ân, hadis, fıkıh ve ferâiz ilimlerine vâkıf seçkin bir zat oldu. Sahabe onu ilim ve cihad eri olarak görürdü.

O, Kur'ân'ı tilavet etmekten ve başkalarına öğretmekten çok hoşlanırdı. Birgün Allah Resûlü ona Hûd ve Yusuf Sûreleri'ni okumuştu. O, Kur'ân-ı Kerim'i de güzel okurdu. Birgün Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onu çağırarak ona Kur'ân okutmuştu. Onun Kur'ân okuyuşu karşısında Hz. Ömer gözyaşlarını tutamayarak ağlamıştı.

Allah Resûlü'nün amcasının oğlu *Fadl b. Abbas*'ın lakabı da "Redîfu'r-Resûl" idi. Hz. Fadl, Veda Haccı'nda Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte onun devesine binmişti. Bunun için ona "Redîfu'r-Resûl' yani "Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzengi arkadaşı" lâkabı verilmişti.[198]

"Mihmandar-ı Nebevî"

Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd el-Ensarî, Medineli Müslümanlardan ve hicret sırasında Efendimiz'i evinde misafir eden sahâbi idi.

Müslümanlar için Medine artık güvenli bir belde olmuştu. Ancak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber birkaç Müslüman hâlâ Mekke'deydi. Ve nihayet Allah Resûlü de hicret için yola çıkmıştı. Bunu duyan Ebû Eyyûb Hazretleri Medine'de Hire denilen yerde devamlı Allah Resûlü'nün gelmesini bekli-

198 İbn Sa'd, Tabakât, 4/37

yordu. Sonunda Allah Resûlü görünmüştü ve Hz. Ebû Eyyûb, Neccar'lıları da yanına alarak Efendimiz'i karşıladı. Herkes, Allah Resûlü'nü kendi evinde misafir etmek için can atıyordu. Sonuç olarak Efendimiz, Kusva adındaki devesini kendi haline bıraktı. Kusva, Hz. Ebû Eyyûb'a ait hanenin önünde çöküverdi. Bunun üzerine Allah Resulü Hz. Ebû Eyyûb'ün evine misafir oldu.

Bundan sonrasını Ebû Eyyûb hazretlerinden dinleyelim: "Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) evimizin alt katına yerleşmişti. Ben de üst kattaki odada idim. Bir gün yukarıdan yere bir miktar su dökülmüştü. Suyun tavandan sızarak Resûlullah'ın üzerine gelmemesi için suyu bir bez parçası ile kurutmaya çalıştık. Bunun üzerine Resûlullah'ın yanına inip dedim ki: 'Ya Resûlallah, senin bulunduğun bir yerin üstünde bulunmak bize yakışmaz, yukarıdaki odaya teşrif etmez misiniz?' Resûlullah o günden sonra üst kata çıktı."[199]

Resûlullah, Ensâr ile Muhacirler arasında gerçekleştirdiği "kardeşlik" olayında Ebû Eyyûb'e kardeş olarak Hz. Mus'ab b. Umeyr'i seçmişti. Ebû Eyyûb'un evinde yedi ay kalan Resûlullah'a Medine'de mihmandarlık yapan Ebû Eyyûb, Bedir, Uhud, Hendek ve diğer bütün gazvelerde Resûlullah'ın yanında bulunmuştur.[200]

Peygamberimizin Sırdaşı Olan Sahabi

Huzeyfe bin Yemân, sahabe arasında "Sâhibü sırri'r-Resûl" "Peygamberimizin sırdaşı" olmasıyla meşhurdur. Peygamberimiz ona, ashab arasına karışarak kendilerini gizleyen ve böylece fitne çıkarmak isteyen münafıkların kimler olduğunu tek tek bildirmişti. Bundan başka gelecekte meydana gelecek bazı hâdiseleri de bildirmişti.

199 Müslim, Sahih 2/192
200 İbn Sa'd, et-Tabakat, 485; Hâkim, el-Müstedrek, 3/458; ez-Zehebî, A'lâmü'n-Nübelâ, 290

Sahabe efendilerimiz Hz. Huzeyfe'yi çok sever ve ona ayrı bir itibar gösterirlerdi. Çünkü o, Efendimiz'in verdiği sırlarla dolu idi. Resûlullah gizli kalması lâzım olan pek çok şeyi, Hz. Huzeyfe'ye söylemişti.

O ve Ebû Hüreyre buyurdular ki: "Server-i âlem, âlemin yaratıldığı zamandan, yok olacağı güne kadar, olmuş ve olacak şeyleri bize bildirdi. Bunlardan bildirilmesi gerekli olanları size bildirdik. Gerekli olmayanları, sakladık, bildirmedik."

Hz. Ömer, halîfeliği zamanında Huzeyfe'nin bir cenazenin namazını kılmadığını görerek ona: "Niçin cenaze namazını kılmadın?" diye sorunca Hz. Huzeyfe şu cevabı verdi: "Resûlullah Efendimiz, bana o kişinin münâfık olduğunu açıklamıştı. Bunun için onun namazını kılmadım." Bunun üzerine Hz. Ömer Huzeyfe'ye: "Allah'ın Resûlü münâfıklar arasında Ömer'i de saydı mı yâ Huzeyfe?" sorusunu yöneltti. Hz. Huzeyfe "Hayır, yâ Ömer."diye cevap verdi. "Peki memurlarım arasında münâfık var mı?" sorusuna ise "Sadece bir tane var. Ancak ismini söylemeye memur değilim." diyerek cevap verdi. Huzeyfe hazretleri, Hz. Ömer'in bütün ısrârına rağmen o kişinin ismini söylememiştir. Sonra o münâfık Hz. Ömer tarafından uzaklaştırılmıştır. Bundan sonra Hz. Ömer, Huzeyfe'nin gitmediği cenazeye gitmemişti. Çünkü onun gitmemesini, ölenin münâfık olduğuna bir işâret sayıyordu.

Hz. Ali'nin hilâfetinin 40. günü, 656 senesinde, Huzeyfe hazretleri de sırlarıyla birlikte sevgili Peygamberimiz'e kavuştu.

Kendisine Haraç Ödeyen Bin Kölesi Bulunan Sahabi

Zübeyr b. Avvâm'ın, kendisine haraç ödeyen bin kölesi olduğu ve onun bu haracın hepsini tasadduk ettiği bildirilmektedir. Ama Zübeyr b. Avvâm evine kölelerin ödediği haraçtan hiçbir şey sokmazdı.[201]

201 İbn Hacer, el-İsâbe, 1/546

Her Biri Farklı Dil Bilen Yüz Hizmetçiye Sahip Sahabe

Zübeyr b. Avvâm'ın her biri ayrı dil konuşan yüz hizmetçisi vardı.[202]

Bu, ashabın bilgi ve kültürünün genişlik ve köklülüğünü gösteren enteresan bir durumdur. Herhangi bir devlet ve toplumdan bunun gibi bir haber nakledilmiş midir acaba? Farslılardan nakledilen şey şudur: Onların hükümdarlarının kendi meclislerinde Fars dillerinden biri olan Pehlevice ile; yalnız başlarına oldukları yerlerde Huzistân bölgesine nisbet edilen Hûziyye ile; tebaanın bir ihtiyaçlarını dile getirdiklerinde veya haksızlıklardan şikâyette bulunduklarında buna en uygun dil olan Nabatice ile; hâkimler ve onlara uygun durumda olanlarla ise Fars bölgesinin dili (Fârisiyye) ile konuştukları(dır).[203]

İbn Abidin'in İbn Kemalpaşa'dan naklen verdiği bilgi de şöyledir: "Farsça beş dildir: Hükümdarların meclislerinde konuştukları Pehlevice, hükümdarın kapısında olanların konuştukları Darice, hakimler ve onlara uygun durumda olanların konuştukları Fârisiyye, hükümdarlar ve eşrafın kendi başlarına oldukları zamanlarda konuştukları Huzistân dili olan Hûziyye, Süryan'a (Irak) nisbet edilen Süryânice."[204]

Vefatıyla İlmin Onda Dokuzunun Gitmiş Sayıldığı Sahabi

Ömer b. Hattâb vefat ettiğinde Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: "İlmin onda dokuzu öldü." "Ben öyle sanıyorum ki onun ölümüyle ilmin onda dokuzu ölmüştür." İbn Mesud'un sözündeki ifadeden yola çıkarak buradaki "ilim"den "Allah'ı bilme"nin kastedildiği de söylenmiştir. Kendisine "Allah Resûlü'nün ashabı çok sayıda bulunduğu halde böyle mi diyorsun?" diye soruldu-

202 Suyuti, Tarihu'l-Hulefa, s. 233
203 Mefâtîhu'l-ulûm, s. 72
204 İbn Abidin, Reddü'l-muhtâr, 1/33, 483

ğunda şu karşılığı vermiştir: "Ben ilimle, sizin kastettiğiniz ilmi değil Allah'ı tanıyıp bilmeyi kastediyorum."[205]

"Müslümanların Efendisi"

Hz. Ömer "Müslümanların efendisi" ifadesini *Übeyy b. Ka'b* için kullanmıştır. Ömer b. Hattâb ona saygı duyar ve kendisinden fetva sorardı. Übeyy vefat ettiğinde, Hz. Ömer, "Müslümanların efendisi öldü" ifadesini kullanmıştı.[206]

En Yüksek Mehri Veren Sahabi

Haberi bize ulaşan en yüksek mehir *Hz. Ömer*'in verdiği mehir olup onu Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm[207] ile evlendiğinde vermişti. Ona mehir olarak kırk bin dinar ödemişti.

Kendisine bu durum sorulduğunda şöyle demişti: "Allah'a and olsun, bende kadınlara karşı bir rağbet yoktur. Fakat ben Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kıyamet günü benim nesep ve sebebimden başka her nesep ve sebep kesilir."[208] söylediğini duydum ve onunla aramdaki nesebin güçlenmesini istedim. O nasıl benim kızımla evlendiyse ben de onun kızıyla (torunu) evlenmeyi arzuladım. Bu büyük malı da Hz. Peygamber'e akrabalığıma hürmeten verdim."[209]

En Büyük Hadis Hafızı ve İslam'da İlk Muhaddis

Ebû Hureyre, sahabe içinde en çok hadis ezberleyen (en hâfızı) idi. Bu konuda icma vardır.[210]

---

205 Zebidî, İthafu's-Sâdeti'l-Müttakîn, 1/235; Ayrıca bkz.: Nevevî, Tehzibü'l-esmâ, 1/2, 5

206 Zehebî, Tezkiretü'l-huffâz, 1/17

207 İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 7/367; İbn Hacer, el-İsâbe, 4/ 492; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 4/271-272

208 Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 9/173

209 İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 7/367; İbn Hacer, el-İsâbe, 4/ 492; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 4/271-272

210 Fethu'l-Muğis, 3/116

Büyük âlim imam Şâfiî O'nun en çok hadis bilen sahabi olduğunu anlatma sadedinde şöyle der: "Ebû Hureyre, zamanında hadis rivayet edenlerin en hâfızı idi. Ebû Hureyre'den şu söz nakledilmiştir: "Resûlullah'ın ashabı içinde, onun hadisini benden daha iyi hıfzeden birini bilmiyorum."

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah bir keresinde Ebû Hureyre'ye şöyle demiştir: "Sen bizim, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadislerini en iyi bilenimiz ve (hadisleri bellemede) en devamlımızsın."[211]

Sahabe-i kiram efendilerimiz, müminlerin iki emiri Hz. Ebu Bekir ve Ömer'den fetva isterse, Ebû Hureyre, Muâz b. Cebel ve başkalarından da fetva isteyebileceği ve hiçbir olumsuz tavır görmeden onların görüşüne göre amel edilebileceği hususunda icma etmişlerdir.

Hazreti Ebû Hureyre müçtehid bir fakihtir ve fakihliğinde şüphe yoktur. O Resûlullah zamanında ve ondan sonra fetva verirdi. Büyük hadis âlimi Buhari de muhacir ve ensarın çocuklarından yedi yüz kişinin ve ashaptan bir grubun Ebû Hureyre'den rivayette bulunduğunu belirtmiştir.

Ebû Hureyre mutlak olarak ümmetin hafızı kabul edilmiştir. Hadisi duyduğu gibi nakleder, geceleri ders olarak verirdi. Onun himmeti hıfza ve hıfzettiğini duyduğu gibi tebliğe yönelikti.

Ebû Hureyre (radıyallâhu anh), Allah Resûlü'nden gece gündüz hiç ayrılmamıştı. O, bir zekâ ve hâfıza kahramanıydı. Gecenin üçte birinde uyur, üçte birinde ibadet eder, evrâd ve ezkârını okur; kalan üçte birinde de hafızasındaki hadisleri unutmamak için tekrar ederdi. Aynı zamanda o, bir ilim adamı, bir fakih, bir hadis hâfızı da olmuştu. Bir gün Mescid'de: "Allah'ım, bana hiç unutmayacağım bir ilim nasib eyle!" diye dua ederken Allah

---

211 Tezkiretü'l-huffâz, 1/36

Resûlü duymuş ve Mescid'i ihtizâza getirecek şekilde: "Allah'ım, âmîn" demişti.[212]

Ebû Hureyre'nin çok hadis bilmesinin arkasında, duasına Allah Resûlü'nün böyle "âmin" demesi de söz konusu idi. Yine bir gün Allah Resûlü'ne: "Yâ Resûlallah, senden duyduğum hiçbir şeyi unutmak istemiyorum." deyince, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ridânı çıkar, yere yay." buyurdular. Ebû Hureyre de öyle yaptı ve Allah Resûlü, ellerini açıp duâ buyurduktan sonra, gâibden bir şeyle dolmuş gibi, mübarek ellerini getirip o ridâya boşalttı; sonra da: "Onu dür ve bağrına bas." buyurdu. Ebû Hureyre, bu hâdiseyi anlattıktan sonra: "Dürdüm ve bağrıma bastım. Yemin ederim, artık bundan sonra Resûlullah'tan duyduğum hiçbir şeyi unuttuğumu hatırlamıyorum." derdi.[213]

Daha hayattayken kendisine: "Çok hadis rivayet ediyorsun." diyenlere, kemâl-i sâfvet ve samimiyetiyle: "Muhacir kardeşlerim çarşılarda alışverişle, ensâr kardeşlerim de ziraatlarıyla meşgul olurken, ben karın tokluğuna Resûlullah'a hizmet ediyordum."[214] cevabını verirdi. Gerçekten de öyleydi. O, Resûlullah'tan (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç ayrılmadı. Günlerce aç kaldığı olur ve visâl orucu tutardı; yani iftar için bir şey bulamazdı da, yeniden oruca niyetlenirdi ve böylece üç gün, dört gün üst üste oruç tuttuğu olurdu. Bazen, açlıktan sar'a tutmuş gibi yerlerde kıvranır ve gelen geçene hem "Bana Kur'ân okuyacak yok mu?" hem de "Bana yemek yedirecek yok mu?" mânâsında: اِسْتَقْرَاتُكَ derdi.[215] Çok defa Cafer-î Tayyâr'dan başka halinden anlayan olmazdı; hatta bazıları kendisine birkaç âyet okur geçerlerdi.[216]

212 M. Fethullah Gülen, Sonsuz Nur s.887.
213 Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 159; İbn Sa'd, Tabakât, 4/329, 330.
214 Buhârî, İlm, 42; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 159; İbn Sa'd, Tabakât, 4/332.
215 Buhârî, Et'ime, 1
216 Sonsuz Nur, 3/161-162

Sahabeden Fetva Veren İmamlar

Sahabe Efendilerimizden çok fetva verenler yedi kişidir: *Hz. Ömer, Hz. Âli, İbn Mesud, İbn Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit ve Hz. Aişe.*

İbn Hazm şöyle der: Bunlardan her birinin fetvalarından kalın birer cilt derlenmesi mümkündür. Bu yedi kişiyi fetva konusunda yirmi kişi izler: Hz. Ebubekr, Hz. Osman, Ebû Musa, Hz. Muâz, Hz. Sa'd b. Ebi Vakkâs, Ebû Hureyre, Hz. Enes, Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Selman, Hz. Câbir, Ebû Said, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Abdurrahman b. Avf, İmran b. Husayn, Ebû Bekre, Ubâde b. Sâmit, Hz. Muaviye, İbnü'z-Zübeyr, Ümmü Seleme. Bunlardan her birinin fetvalarından da küçük birer cüz derlenmesi mümkündür.[217]

Sahabi efendilerimizden yaklaşık yüz yirmi kişi de son derece az fetva vermişlerdir. Bunlardan ancak bir, iki veya üç mesele rivayette bulunulmuştur. Übey b. Ka'b, Ebu'd-Derdâ, Ebû Talha ve Hz. Mikdâd gibi. Bunların hepsinin fetvalarından ise araştırma sonucu küçük bir tek cüz derlemek mümkündür.[218]

İbn Hazm'dan nakledilen bu görüşe karşı Nevevî şöyle demiştir: "Sahabe-i Kiram'dan ancak sayılı meseleler rivayet edilmiştir. Çünkü onların fetvaları meydana gelen olaylara hasredilmiş olup henüz meydana gelmemiş hususlarla ilgili soru sormaktan insanları menederlerdi. Onların himmeti, İslam kelimesinin yüceltilmesi için kâfirlerle cihada, nefisle mücahedeye ve ibadete yönelikti."[219]

Burada şunu söylemek gerekir ki, sahabe efendilerimiz Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında ilim öğrenen ve öğretenler, ticaret yapanlar ve ziraatle uğraşanlar olmak üzere kısımlara

217 Suyuti, Tedribu'r-Râvî, s. 404
218 Suyuti, Tedribu'r-Râvî, s. 404, Sehavî, Fethu'l-Muğîs, 3/117-118
219 Nevevî, Tehzîbü'l-esmâ, 1/1, 52

ayrılmışlardır. Herhangi bir yıl umumî seferberlik olduğu zaman hariç, sürekli savaşmıyorlardı. Eğer içlerinden bir grup fetva ve öğretimle meşgul olup kendilerini buna vermeselerdi, onların zamanında müslüman olan yüzler, binler ve milyonlara dinî bilgileri kim öğretecekti?[220]

Verdiği Fetvalarda Kendisini Taklid Edenleri Bulunan Sahabiler

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının ilmi, kendilerinden ilim alınan üç şahısta son noktasına ulaşmıştır. Bunlar da Abdullah b. Mesud, Zeyd b. Sabit ve İbn Abbas'tır.[221]

İbn Abbas'a gelince, Abbasi devleti hükümdarları, her ne kadar kadıları ve şeyhülislamlarının çoğu hanefi idiyse de dedeleri İbn Abbas'ın mezhebi üzere idiler.[222]

İbn Mesud'a gelince, demişlerdir ki: "Fıkhı Abdullah b. Mesud ekti. Alkame suladı. İbrahim en-Nehaî biçti. Hammâd harmanda dövdü. Ebû Hanife öğüttü. Ebû Yusuf hamur yaptı. Muhammed pişirdi. Diğer insanlar da onun ekmeğini yiyorlar."

Burada İbn Mes'ud için söylenen "onu ekti" sözüyle ilgili olarak şöyle denilmiştir: Yani "Fıkhın furûunu istinbat" konusunda ilk konuşan Abdullah b. Mesud'dur."[223]

Halka Altmış Yıl Fetva Veren Sahabi

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, İslam'da altmış yıl fetva vermişti.[224] Yine o, İbn Nâfi'nin ifadesiyle, bin insan azad etmeden vefat etmemiştir.

---

220 Kettani, et-Teratibu'l-İdariyye, 3/210

221 Sehavî, Fethu'l-Muğis, 3/119-120.

222 İbn Abidin, Reddü'l-muhtâr, 1/56

223 İbn Abidin, Reddü'l-muhtâr, 1/49-50

224 İbn Esir, Üsdü'l-ğâbe, 3/242; Safedî, el-Vâfî, 7/364

Ümmetin Ârif ve Âbidi

Ashaptan en çok fetva veren; "Bahr", Kur'ân Âlimi, Kur'ân Tercümanı, Ümmetin Arif ve Âbidi ve Dalgıç" lakaplarıyla anılan; yolda gidişinden tanınan ve babası vefat ettiğinde heybet ve azametinden halkın bir ay taziyeye gidemediği sahabi *Abdullah b. Abbas* idi.

Ashabın mutlak anlamda en çok fetva vereni, Ahmed b. Hanbel'in söylediğine göre Abdullah b. Abbas'tır. Şöyle ki ashabın büyükleri, kendilerine fetva soranları ona gönderiyorlardı. Nasıl olmasın ki Allah Resûlü ona "Allah'ım, ona kitab'ı öğret"[225] veya bir başka lafızla "Allah'ım, onu dinde bilgi sahibi kıl, ona tevili öğret"[226], bir diğer rivayetle "Allah'ım, ona hikmeti ve Kitab'ın tevilini öğret"[227] veya bir diğer nakille "Allah'ım, onu bereketli kıl ve ondan yay"[228] şeklinde dua etmiştir.

Abdullah İbn Ömer onun hakkında şöyle der: "O, kalanların, efendimiz Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) indirileni en iyi bilenidir." Ebû Bekre onu anlatırken şöyle der: "O Basra'da yanımıza geldi. Arapların içinde haşmet, ilim, beyan ve güzellikte onun gibisi yoktu." Hz. Aişe ise onun hac konusundaki bilgisini belirterek şöyle demiştir: "O, insanların haccı en iyi bilenidir."

Onun "el-bahr: deniz" diye vasıflandırılması Sahih-i Buhari'de ve diğer eserlerde geçmektedir. Bununla vasfedilmesi, ilminin çokluğu sebebiyledir. Atâ'dan şöyle dediği rivayet edilir: "Deniz şöyle dedi… Deniz şöyle şöyle yaptı..."[229] O bununla İbn Abbas'ı kastediyordu.

Birçokları onu ümmetin âlimi (hibrü'l-ümme), bazısı Arapların alimi (hibrü'l-Arab), Kur'ân'ın tercümanı (tercümânü'l-Kur'ân),

225 Kenzü'l-Ummâl, 13/458 (nr. 37190).
226 Kenzü'l-Ummâl, 13/459 (nr. 37193); Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 9/276.
227 Kenzü'l-Ummâl, 11/731 (nr. 33586).
228 Kenzü'l-Ummâl, 11/731 (nr. 33585).
229 İbn Sa'd, 2/366.

ümmetin âbid ve zahidi (rabbâniyyü'l-ümme) diye adlandırmıştır.[230]

İbn Abbas'a "Arapların âlimi (hibrü'l-Arab)" lakabını veren Mağrib hükümdarı Gregory (Gregorius) idi. İbn Abbas, Abdullah b. Ebû Şerh ile birlikte gazaya çıkmıştı. Bu gazada Gregory ile görüşünce o, kendisine şöyle demişti: "Senin ancak "Arapların âlimi" olman gerekir."[231]

Ömer b. Hattâb İbn Abbas'ı sever, arar ve yakınlık gösterir, ashabın büyükleriyle birlikte ona danışırdı. Onunla ilgili olarak Hz. Ömer şöyle derdi: "Olgun genç, soran bir dili, kavrayan bir kalbi var." Hz. Ömer içtihadı ve Müslümanları gözetip himayeye önem vermesine rağmen zor meseleler için İbn Abbas'ı çağırırdı. Hz. Ömer bir konuda kendisiyle görüşüp küçük yaşına rağmen onun görüşüne dönmüş ve sonra şöyle demiştir: "Ey İbn Abbas, kim sizin denizlerinize dalıp dibine varıncaya dek orada sizinle yüzeceğini zannediyorsa güç yetirilmeyecek bir şeyi düşünmüştür."

İbn Abbas anlatıyor: Bir gün Ömer b. Hattâb'ın yanına gelmiştim. Bana, Ya'la b. Ümeyye'nin Yemen'den kendisine yazdığı bir meseleyi sormuştu. Kendisine cevap verince bana şöyle dedi: "Nübüvvet evinden konuştuğuna şahitlik ederim."[232]

Hz. Ömer, İbn Abbas'a danışır ve ona "dalgıç" derdi. Sa'd şöyle der: "Ben İbn Abbas'tan daha hızlı kavrayan, daha akıllı, daha çok bilgili ve daha geniş hilim sahibi kimseyi görmedim. Ömer'in onu zor meseleler için çağırdığını gördüm."

Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Abbas hakkında şöyle demiştir: "O işleri kavrayışı ve aklından dolayı, gayba ince bir perdenin arkasından bakar." Hz. Ali, İbn Abbas'ı hac yaptırmakla görevlendirmişti. O bir gün bir hutbe okudu ki Türkler ve Bizanslılar ken-

---

230 Sehavi, Fethu'l-Muğis, 3/117-118. İbn Abbasla ilgili anılan rivayetler için ayrıca bkz. İbn Abdilberr, el-İstîâb, 2/352; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, 14/249,250

231 el-İsâbe, 2/330

232 İbn Sa'd, 2/369

disini dinleselerdi Müslüman olurlardı. Sonra da Nûr Sûresi'ni okuyup tefsirine başladı.[233]

Tâvûs b. Keysan ise hocası İbn Abbas'ın ilmine işaret eden şu sözleriyle onu anlatmaktadır: "Ashaptan beş yüz kadarına ulaştım. Sahabiler, İbn Abbas'ı anıp da kendisine aykırı görüş belirttikleri zaman, eninde sonunda onun görüşüne dönüp gelirlerdi." Yezid b. el-Esam ise onun pek çok talebesi olduğunu şöyle dile getirir: "Muaviye, yanında İbn Abbas ile hac yolculuğuna çıkmıştı. Muaviye ve İbn Abbas'ın ilim talebelerinden oluşan ayrı birer grupları vardı." Rivayet edildiğine göre Muaviye birgün İbn Abbas'a baktı, o konuşuyordu, gözüyle onu izledi ve şu beyitleri okudu:

Söylediğinde, söyleyecek bir şey bırakmıyor başkasına,
İsabetli olarak ve dilini alay için kullanmadı.
Dil sözü çevirir çekindiğinde, o,
Kendinden emin bakar, doğanın bakışı gibi.[234]

Atâ'dan bildirilen şu haber de onun ilminin genişliğine işaret etmesi açısından manidardır: "Kimileri İbn Abbas'a şiir ve ensâb, kimileri Arapların tarihî günleri ve olayları, kimileri de ilim ve fıkıh için gelirlerdi. Bu gruplardan hiçbiri yoktu ki o, isteklerini karşılamış olmasın."[235]

Ümmetin âlimi ve Kur'ân'ın tercümanı olan Abdullah b. Abbas'ın Hz. Peygamber'den duyduğu, "duydum" ve "gördüm" dediği hadis sayısı yirmi hadise ulaşmaz. Hadislerin çoğunu sahabeden dinlemiş olup hadisi kavrayış ve ondan hüküm çıkarma konusunda kabiliyeti bereketli kılınmıştı.

İbn Hazm onun ilminin genişliğini şu şekilde anlatır: "Onun fetvaları yedi büyük ciltte toplanmış olup bu da onu derleyenin ulaştığı ölçüdedir. Yoksa İbn Abbas'ın ilmi deniz gibidir; fıkıh,

233 Tezkiretü'l-huffâz, 1/40-41
234 el-İstîâb, 2/352-355
235 el-İstîâb, 2/357

hüküm çıkarma ve Kur'ân'ı kavrayışı insanlara üstünlük sağlayacak seviyedeydi. Onların dinledikleri gibi o da dinledi. Kur'ân'ı belledikleri gibi o da belledi. Fakat onun toprağı toprakların en temizi ve ziraate en uygunu olup ona nassları ekti ve her çeşitten güzel çiftler bitirdi. Bu, Allah'ın lütfu olup onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."

Hz. İkrime onun bir halini şöyle anlatır: "İbn Abbas yoldan geçtiğinde, kadınlar "misk mi geçti, İbn Abbas mı?" derlerdi."

Mesrûk ise ona olan hayranlığını şu kelimelerle ifade etmektedir: "Ben İbn Abbas'ı gördüğümde "insanların en güzeli" derdim, konuştuğunda "insanların en fasih konuşanı", anlattığında "insanların en bilgilisi" derdim."

Rivayet edildiğine göre Abbas b. Abdülmuttalib vefat ettiğinde bu durum oğlu Abdullah'a çok ağır gelmişti. Abdullah b. Abbas, insanlara saygı telkin eden biriydi; çünkü o Kur'ân'ın tercümanı, son derece akıllı, güzellik, azamet ve övgüye değer hasletlere sahipti. İnsanlar, onun telkin ettiği saygıdan duydukları heybet ve kaybının büyüklüğünden dolayı ona taziyede bulunmaktan çekinmişlerdi. Çünkü Abbas, Resûlullah'ın amcasıydı ve onun vefatından sonra da babası gibi kaldı. "İnsanların en cesuru kimdir?" denilince "Abbas" karşılığı verilirdi. "İnsanların en bilgilisi kimdir?" denilince "Abbas" karşılığı verilirdi. "İnsanların en cömerdi kimdir?" denilince de "Abbas" karşılığı verilirdi. Vefat ettiğinde bu durum ve musibet insanlara ve oğlu Abdullah'a çok ağır gelmişti. İnsanlar ona taziyede bulunmakta geri durmuşlardı. Tarihçilerin kaydettikleri üzere bir ay böyle kaldılar. Bir ay sonra bâdiyeden bir bedevî gelip Abdullah b. Abbas'ı sorunca sahabiler onu niçin aradığını sormuşlar, o da taziyede bulunmak istediğini söylemişti. Bunun üzerine halk da kendileri için taziye kapısı açması umuduyla onunla birlikte İbn Abbas'a gitmişlerdi. Adam Abdullah b. Abbas'ı görünce ona "Allah'ın selamı üzerine

olsun ey Ebü'l-Fazl" dedi, o da onun selamını aldı, adam şu şiiri okudu:

Sabret biz de seninle sabredelim,
Zira tebaanın sabrı liderin sabrıyladır.
Abbas'tan bir hayırdır, ondan sonra senin ecrin,
Andolsun senden de Abbas'a bir hayırdır.

Abdullah şiiri dinleyince üzüntüsü gitti, insanlar da taziyeye koyuldular.

İlk asır âlimlerinden fikhî görüşleri tedvin edilenlerden biri de *Hasan-ı Basri* olup O'nun fıkhına dair yedi ciltlik bir eser ve Zührî'nin fıkhını derlediği birçok kitabı olduğu nakledilir.[236]

Sahabeden İlimde En Üst Seviyede Olanlar

Allah Resûlü'nün ashabındaki ilim, yedi kişide en üst seviyeye ulaşmıştır: "*Zeyd, Ebu'd-Derdâ, Übey b. Ka'b, Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Mesud ve Ali b. Ebi Tâlib*." İlk dördünün ilmi de Ali ve İbn Mesud'da doruğa ulaşmıştır. Bu yedi kişi içinde Ebu'd-Derdâ'nın yerine Ebû Musa el-Eş'arî'yi sayanlar da olmuştur.[237]

Burada "*Ebû Hureyre* ilmin kabıdır."[238] hadisini hatırlamak yerinde olur. Bir keresinde İki cihan serveri Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebu Hureyre'ye şöyle demişti: "Allah sana rahmet etsin, sen bilen (âlim) ve öğretilensin."[239]

Ebû Musa el-Eş'arî, bir defasında *İbn Mesud*'u kastederek şöyle demişti: "Şu âlim (hibr) içimizde olduğu sürece bana soru sormayın."[240] Abdullah b. Mes'ud'un lakabı "ilimle dolu çoban torbası" idi. Abdullah b. Mesud birgün Hz. Ömer'in de içinde

---

236 Bkz.: Kettani, et-Teratibu'l-idariyye, 3/214
237 Sehavî, Fethu'l-Muğîs, 3/120
238 Hâkim, Müstedrek, 3/509
239 Müsned, 1/379; Kenzü'l-Ummâl, 11/71 (nr. 33468).
240 İbn Sa'd, 2/343

oturduğu bir topluluğun yanına girmişti. Hz. Ömer onu görür görmez şöyle dedi: "İlimle (veya fıkıhla) dolu çoban torbası!"[241]

İlmiyle en üst seviyede olanlardan bir diğeri de *Muaz b. Cebel* idi. Hz. Ömer bir keresinde bir hamile kadının recmedilmesini emretmişti. Muâz b. Cebel o kadının doğum yapıncaya kadar (recminin tehir edilerek) hapsedilmesi yönünde görüş belirtti. Muâz'ın tavsiyesi sonucu gerçek ortaya çıktı. Kocası iki yıl kaybolmuş olan kadın, hamile kalınca recmine hükmedilmiş, çocuk doğunca babası kendisine benzediğini görüp davadan vazgeçmiş ve kadın da cezadan kurtulmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle demiştir: "Anneler Muâz gibisini doğurmadılar, eğer Muâz olmasaydı Ömer helak olmuştu."[242] Yine onun hakkında şu rivayet vardır: "Âlimler kıyamet günü getirildiklerinde, Muâz b. Cebel önlerinde taştan bir kule olur."[243]

Ferve b. Nevfel anlatıyor: Ben Abdullah b. Mesud'la birlikte oturuyordum, şöyle dedi: "Muaz Allah'a itaat eden, onu birleyen bir ümmet (her iyiliği kendinde toplayan bir lider) idi, müşriklerden değildi." Ben, "Ey Ebû Abdurrahman, Allah Teâla 'İbrahim bir ümmet idi' (Nahl, 16/120) buyuruyor." dedim. O aynı sözünü tekrarladı. Onun sözünü tekrarladığını görünce anladım ki bunu özellikle söylüyor ve sustum. Bunun üzerine İbn Mes'ud şöyle buyurdu: Biliyor musun "ümmet" nedir, "kânit" nedir? Ben, "En iyi Allah bilir." deyince şöyle buyurdu: Ümmet odur ki insanlara hayrı öğretir, önderlik yapar ve kendisine uyulur. "Kânit" ise Allah'a itaatkâr demektir. Muâz da böyledir; hayrı öğretir ve Allah'a itaatkârdır.[244]

Bir keresinde Ömer b. Hattâb şöyle demişti: "Muâz b. Cebel, Şam'a (Suriye) gitmek üzere yola çıkmıştı. Onun Şam'a gidişi, Me-

---

241 İbn Sa'd, 2/344

242 Abdürrezzâk, el-Musannef, 7/354-355 (nr. 13454); İbn Ebi Şeybe, el-Musannef, 10/88; Kenzü'l-Ummâl, 13/583-84 (nr. 37499).

243 İbn Sa'd, 2/348.

244 İbn Sa'd, 2/349.

dine ve halkını fıkıh ve onun kendilerine fetva verdiği hususlarda muhtaç duruma düşürdü. Halkın kendisine ihtiyacı sebebiyle, ona engel olması için Ebu Bekir'le konuştum, isteğimi kabul etmedi."

Muâz b. Cebel'in Medine'de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Ebu Bekir'in sağlığında halka fetva verdiği de bilinen vak'alardandır.[245] İbn Mesud onun hakkında şöyle der: "Muâz, Allah Resûlü zamanındaki muallimlerden biriydi."

Abdullah b. Ömer'in ilmi de dillere destandır. İbn Abbas'tan şu rivayet nakledilir: "Her ümmetin bir âlimi vardır, bu ümmetin âlimi de Abdullah b. Ömer'dir."[246]

Burada önemli bir noktayı kaydetmek gerekir ki Mâlikî ve Hanbelî fıkıhlarının silsilelerinin çoğu Abdullah b. Ömer'e, Hanefî fikhının silsilelerinin çoğu Abdullah b. Mesud'a, Şafiî fikhının silsilelerinin çoğu da Abdullah b. Abbas'a ulaşır. Çoğunluğun dışında ise silsileler bunlardan başka sahabî fakihlere ulaşır.

İlmi ve Hilminin Enginliği ile Meşhur Olan Sahabi

Şeddad bin Evs (radıyallâhu anh) çok ibadet eden, sade yaşayan, Allah'tan haşyet duyan ve tefekkür eden bir sahabi idi.

Ayrıca o, ilim sahibi bir insandı. Ubâde İbn Sâmit (radıyallâhu anh) onun, herkesin kendisinden faydalandığı, zâhirî ve bâtınî ilimlere sahip bir kimse olduğunu bildirerek onun ilim ve hilmini "Mecmau'l-bahreyn" (iki denizin birleştiği yer) olarak tavsif eder.

Şeddad hazretleri, halim selim ve açık konuşmayı seven biriydi. Lüzumsuz yere konuşmazdı. Bir keresinde ağzından bir söz çıkıvermişti ve hemen şu açıklamayı yaptı: "Müslüman olduğumdan beri sözlerime dikkat etmeye çalıştım. Fakat bu laf ağzımdan kaçtı. O sözü unutun." demişti. Gösterişten azami derecede kaçınırdı. Namazlarını eda ettikten sonra Allah'a çokça yalvarırdı.

245 İbn Sa'd, 2/348
246 Kenzü'l-Ummâl, 11/720 (nr. 33516) (Deylemî'den).

Sık sık tefekkür eder, derin mülahazalara dalardı. Allah'tan çok korkar ve cehennem ateşini düşündükçe uykuları kaçardı.

O, halîm ve selîm fıtratlı biriydi. Merhametli ve yumuşak huyluydu. Birgün Hz. Şeddad ağlıyordu. Onu bu hâlde görenler ona: "Neden ağlıyorsun?" diye sorduklarında O: "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in söylemiş olduğu bir hadis-i şerif aklıma geldi de onun için ağlıyorum." diye cevap verdi. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde: "Ümmetim hakkında şirk ve gizli şehvetten endişe ediyorum." buyurmuştu. O zaman ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Ümmetiniz sizden sonra şirke düşecek mi?" diye sormuştum. Allah Resûlü de: 'Evet, dediler. Gerçi onlar güneş, ay ve put gibi şeylere tapmayacaklar, fakat işlerinde gösteriş yapacaklar. (Allah rızası için değil, başkalarının rızası için hareket edecekler) Gizli şehvet ise şudur: Onlardan biri, oruç tutar. Sonra şehvete götürücü bir şey gördüğünde de orucunu bozar.' buyurdu."

Şeddad Hazretleri (radıyallâhu anh) İslâmî hükümlere uymada çok hassas davranır, bu konuda hiç taviz vermezdi. Etrafındaki insanlara her durumda İslam'ın helâl ve haram kıldığı şeyleri güleryüzlü ve tatlı dilli bir şekilde anlatırdı.

Şeddad Hazretleri, son zamanlarını Şam, Filistin, Beytü'l-Makdis ve Humus'ta geçirdi. Buralarda ilimle meşgul olan kişiler daima Hz. Şeddad'ın yanına gelip ondan istifade ederlerdi.[247]

Efendimiz Zamanında Kendisine "Âlim" Denilen Sahabiler

Bu tabir (âlim=hibr) *İbn Abbas* hakkında kullanılırdı. İbn Ömer der ki: "Bu ümmetin âlimi (hibr) Abdullah b. Abbas'tır."[248]

Bizzat Peygamberimizin âlim dediği bir sahabi de *Sa'd b. Muâz* idi. O, yanlarına geldiğinde, Allah Resûlü Ensar'a: "Âliminiz için ayağa kalkın." demişti.[249]

---

[247] Altınoluk Dergisi, Ağustos 1998 sayısından istifade edilmiştir.

[248] el-Müstedrek, 3/535.

[249] Müslim, Cihad 64; Ebû Davud, Edeb 144; Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 6/138; Kenzü'l-

Sahabeden Muhayrık[250], Beni Nadir kabilesinden âlim (hibr) biriydi. Hz. Peygamber'e iman etmişti ve yedi bahçeden oluşan malını Resûlullah'a bırakmıştı.[251]

Ferâizi En İyi Bilen Sahabi

Ümmet içinde ferâizi (miras hukukunu) en iyi bilen Zeyd b. Sâbit idi. O, yüce vahyin kâtibi (Kâtibü'l-Vahy, Kâtibu Resûlillah), insanların ferâizi en iyi bileni ve en sağlam hüküm vereni, adı anılagelen kurradan ve meşhur imamlardan biridir. Hz. Ebu Bekir zamanında Kur'ân'ın cem' edilmesi işini üstlenen heyetin başında bulunan ve Kur'ân'ın muhtevasını çok iyi bilip yaşayan sahabe efendilerimizden biri olması hasebiyle Hz. Zeyd'e "Câmiü'l-Kur'ân" lakabı da verilmiştir.

Onun faraizi çok iyi bildiğini göstermesi açısından "Sizin ferâizi en iyi bileniniz Zeyd'dir." hadisi meşhurdur.[252] Hz. Ömer, Suriye'de bulunduğu sırada, Medine'de bulunan Zeyd b. Sâbit'e yazar, kendi adından önce onun adıyla başlardı. Dedenin mirası konusunda güçlükle karşılaşınca, konuyu kendisine sormak üzere bizzat yürüyerek Zeyd b. Sabit'in evine gitmişti.

Ne Ömer ne Osman kaza (yargı), fetva, ferâiz ve kıraat konusunda Zeyd b. Sâbit'e hiçbir kimseyi tercih etmezlerdi.[253] Zeyd b. Sabit vefat ettiği gün İbn Ömer'in şöyle dediği nakledilir: "Bugün insanların âlimi öldü."

İbn Ömer şöyle der: "O, bugün -Allah ona rahmet etsin- Ömer'in halifeliği sırasında insanların âlim ve allamesiydi. Ömer sahabileri memleketlere dağıtmış ve kendi görüşlerine göre fetva

---

Ummâl, 9/153, (nr. 25483)

250 Uhud'da Müslüman olmuş Yahudi âlimlerindendir.

251 İbn Hacer, İsâbe, 3/393

252 Müsned, 3/281

253 İbn Sa'd, 2/359.

vermelerini yasaklamıştı. Zeyd b. Sabit ise Medine'de kalmıştı, Medine halkına ve başkalarına fetva veriyordu."[254]

Ses ve Tilavet Güzelliğiyle Tanınan Sahabîler

Abdullah b. Kays ile *Ebu Musa el-Eş'arî* ses ve tilavet güzelliği ile tanınıyordu. Şu hadisler bunu anlatmaktadır: "Abdullah b. Kays'a, Âl-i Davud'un mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir."[255] "Dün gece senin kıraatini dinlememi görmeliydin! Muhakkak ki sana Âl-i Davud'un mizmarlarından bir mizmâr verilmiştir."[256]

Ebû Musa el-Eş'arî, ümmetin dört kadısından biri ve ilmi kendisinde toplayandır. Ses güzelliğinde kimse onu tutamazdı. Okuduğunda, Âl-i Davud'un mizmarlarından biri onunladır, gibiydi.[257]

Nehdi'den şu nakilde bulunulmuştur: "Ben Ebû Musa el-Eş'arî'nin sesinden daha güzel ne bir mizmâr, ne bir tanbur ve ne de bir çeng dinledim. Bize namaz kıldırırdı, isterdik ki Bakara Sûresi'ni okusun."[258]

Kur'ân Okuyuşunu Meleklerin Dinlediği Sahabi

Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Muaz ile birlikte Mus'ab b. Umeyr vesileliği ile Müslüman olan sahabe efendilerimizdendir. Peygamber Efendimizin, "Ne iyi kimsedir!" şeklinde övgüsüne mazhar olan Üseyd bin Hudayr'ın sesi çok güzeldi. O, sesini Kur'ân-ı Kerîm okumakla süslerdi.

Hz. Üseyd, bir keresinde bahçede Bakara Sûresi'ni okuyordu. Yanında bağlı bulunan atı birden şahlanınca Hz. Üseyd okumayı

254 İbn Sa'd, 2/361
255 Müsned, 2/369; Buhari, Fedâilü'l-Kur'ân 31; Nesâi, Iftitâh 83
256 Müslim, Müsâfirîn 235
257 el-İsâbe, 2/360
258 Tezkiretü'l-huffâz, 1/24.

bıraktı da at ondan sonra sakinleşti. Tekrar okumaya başlayınca at yine şahlanmıştı. Daha sonra Üseyd susmuş, at da sakinleşmişti. Üseyd tekrar okumaya başladığında at yine şahlanmıştı. Bunun üzerine artık okumaktan vazgeçen Üseyd, atının yanına gitti, başını kaldırarak semâya baktı. Başının üzerinde gölgeye benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok parıltılar görünce çok şaşırmıştı. Daha sonra bu gölge tabakası, ışıklar içinde semâya çekilip gitti ve görünmez oldu.

Hz. Üseyd, sabah olur olmaz hemen Peygamberimiz'e koştu ve durumu anlattı. Efendimiz buyurdu ki:

- Ey Hudayr'ın oğlu! Bilir misin, onlar nedir?

- Hayır, yâ Resûlallah!

- Ey Üseyd, onlar meleklerdi. Senin Kur'ân-ı Kerîm okuyan sesine gelmişlerdi. Sesini dinliyorlardı. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerler, insanlar da kendilerini seyrederlerdi. Onlar insanlardan gizlenmezlerdi.

Hz. Üseyd, Kur'ân-ı Kerîm okumak ve dinlemekten, Resûlullah'ın sohbetinde bulunmaktan o derece huzur duyuyordu ki, âdetâ bunlar ondan bir parça olmuştu. Bir sözünde, bu durumunu şöyle ifade eder: "Bütün arzum, ömrümü üç hâl üzere geçirmek ve bu hâllerden hiçbir zaman ayrılmamaktır. Bunlar: Kur'ân-ı Kerîm okuduğum veya dinlediğim zamanki hâlim, Resûlullah'ın hutbesini, konuşmasını dinlediğim zamanki hâlim ve bir cenazeyi gördüğüm zamanki hâlim."[259]

"İnsanların En Hatibi"

Simak b. Harb anlatıyor: "Muaviye, *Numan b. Beşir*'i Kûfe'ye âmil (zekat görevlisi) olarak tayin etmişti. O, Allah'a yemin ederim ki dünya ehlinden, konuşurken dinlediğim en hatip kimseydi."[260]

259 Hz. Üseyd'in bu kıssası için bkz.: Altınoluk Dergisi, 1994/Ocak, Sayı: 95

260 İbn Sa'd, 6/35.

"Ümmetin Hakîmi (Bilgesi)"

Muaviye bir keresinde şöyle demişti: "Dikkat edin, *Ebu'd-Derdâ* hakîmlerden (bilge) biridir. Dikkat edin, Ka'b el-Ahbâr âlimlerden biridir."

İbn Abbas da şöyle der: "Her ümmetin bir hakîmi vardır, bu ümmetin hakîmi de Ebû Hüreyre'dir."[261]

Ebu'd-Derdâ, rabbanî bir imamdı. Kur'ân'ı Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğrenerek ezberlemişti. Suriye halkının âlimi, Şam halkının mukrii, fakih ve kadısı idi. İbn Ebî Müleyke onu şu ifadelerle anlatır: Yezid b. Muaviye'yi şöyle derken duydum: "Ebu'd-Derdâ, derde deva olan âlim fakihlerden biridir."[262]

Leys b. Sa'd ise Ebu'd-Derdâ'ya olan hayranlığını şu ifadelerle dile getirir: "Ebu'd-Derdâ'yı gördüm, mescide giriyordu. Yanında hükümdarlarınki gibi tâbileri vardı, ona ilmi soruyorlardı."[263]

Eski Kitapları Okuyup Anlayan Sahabîler

Abdullah b. Selâm hem Kur'ân'ı hem de Tevrat'ı okuyordu. *Abdullah b. Amr b. Âs* da Ehl-i Kitâb'ın kitaplarından bir kısmını elde etmiş ve onları mütalaya devam etmişti.

Hz. Ali'ye *Selman-ı Fârisî* sorulunca şöyle demişti: "Kendisine ilk ilimle son ilim verilmiştir. Onun yanındaki (bilgi) kavranılmaz."[264] Hz. Ali'nin diğer bir rivayette de şöyle dediği kaydedilir: "O, ilk ve son kitabı okumuştur. O, suyu tükenmez bir denizdi."[265] Selman-ı Fârisî'nin hakikati araştıran manasına "el-Bâhisü ani'l-Hakîka" lakabı da kayda değerdir.

261 Deylemi, el-Firdevs, 3/337 (nr. 5015); Kenzü'l-Ummâl, 11/718 (nr. 33507); İbn Sa'd, 7/440.

262 İbn Asakir, Muhtasaru Tarihi Dımaşk, 20/36.

263 Zehebi, Tezkiretü'l-huffâz, 1/24-25. Ayrıca bkz. Zehebi, Siyeru A'lâmi'n-nübela, 2/347

264 İbn Sa'd, 4/85. "Kavranılmaz" ifadesi, metinde "kavranır mı?" şeklindedir.

265 İbn Sa'd, 4/86.

Ebû Hureyre, bir defasında Ka'b'a rastlamıştı ve ona haber verip soru sormaya başladı. Bu sohbetten sonra Ka'b şöyle demişti: "Tevrat'ı okumadığı halde, onda olanı *Ebû Hureyre*'den daha iyi bileni görmedim."[266]

Abdullah b. Amr, Süryanice okuyordu.[267] O, Resûlullah'ın (Tevrat'taki) özelliğini soran bir sahabiye Efendimiz'in Tevrat'ta, Kur'ân'daki bazı özellikleriyle anıldığını haber vermişti.[268]

Tevrat ve Diğer Kadim Kitapları Okumak Caiz mi?

Yukarıdaki hadisle ilgili olarak şunları kaydetmek yerinde olur: Eğer "Abdullah Kureyşli bir Araptır, ona Tevrat'ta olanı sormak uygun düşmez. İslam hukuk âlimleri de Tevrat ve diğer kadim kitapları okumanın caiz olmadığını söyler. O halde bunun anlamı nedir?" denilecek olursa şöyle demek uygundur: Abdullah b. Selâm okur-yazardı. O Tevrat'ı belliyordu. Kendisini rüyada bir elinde bal diğerinde de yağ olup onları yalıyor iken görmüştü. Sabah olunca bunu Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) anlatmıştı. Resûlullah ise bu rüyayı şu şekilde tevil etmişti: "Sen iki kitabı, Tevrat ve Kur'ân'ı okuyorsun."[269] Evet, o her ikisini de okuyordu. Tevrat'ı okuma yasağına gelince, İslam hukuk âlimleri bunu açık bir şekilde belirtmiş olsalar da Hz. Peygamber zamanında birçok sahabinin itirazsız şekilde bunu yapmış olmalarından dolayı bunu mutlak anlamda anlamamak gerekir. Bu yasak, onda neshedileni ve tahrif olunanı ayıramayıp bununla uğraşmakla zamanını boşa harcayan kimseler hakkındadır.[270]

Bu konuda en uygun olanı, iki hususu birbirinden ayırmaktır: Şöyle ki bu konuda yetenekli olmayan ve imanda derinleşme-

266 Tezkiretü'l-huffâz, 1/36
267 İbn Sa'd, 4/266
268 Buhari, Buyu 50
269 Heysemî, Mecmau'z-zevâid, 7/184
270 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/224

miş kimselerin, bunlardan bir şeye bakması (okuması) caiz değil, imanı derin olanın ise özellikle muhalifi red konusunda ihtiyaç duyduğunda ise caizdir. Ümmetten birçokları böyle yapmışlardır. "Resûlullah'ın Hz. Ömer'in yanında Tevrat'tan bin sayfa görüp kızmasından" haram hükmünü çıkarmak ve "Eğer günah olmasaydı ona kızmazdı" iddiasında bulunmak hususunda da şunlar söylenebilir: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen mekruh bir fiilin işlenmesine, Muaz'ın sabah namazında kıraati uzatmasına kızmasındaki gibi, bazen kendisine yakışmayan birinin evlâ olan davranışa muhalif davranmasına ve kayıp deveyle ilgili soru soran kimse misalinde olduğu gibi bazen de açık bir hususu anlamada kusurlu kimseye de kızmıştır.[271] Bu görüş delil bakımından daha açık ve kuvvetlidir.

Bu kitapları okumanın hükmüyle bağlantılı olan bir husus da onlardan nakilde bulunmaktır. Tevrat ve İncil'den nakilde bulunmak, Bikâi'ye göre caiz, Sehâvî'ye göre ise caiz değildir. Nakilde bulunmanın, söz konusu husus kendi katında açıklık arzeden kimseye caiz, şüphe belirten kimseye de yasak olduğunu söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in Tevrat için ayağa kalktığı hususu sahihtir. Bu rivayette, semavî kitaplar ve özellikle Kur'ân-ı Kerim için ayağa kalkılacağına delil vardır.

Hanefî âlimler, cünüp kimsenin Tevrat, Zebur ve İncil'i okumasının mekruh olduğunu naklederler. Çünkü hepsi de Allah'ın kelâmı olup bazılarının bu kitaplarda değiştirdikleri yerler belli değildir. Dolayısıyla onlara dokunmaktan sakınmak ihtiyat gereğidir. Çünkü değiştirilmeyene saygı göstermek vaciptir. Haram ve mübah hükmü bir şeyde birleştiğinde haram oluş ağır basar.[272]

---

271 Fethu'l-Bârî, 28/325.

272 İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, 1/173,175.

Hanım Sahabilerden "İnsanların En Bilgilisi"

Hz. Aişe (radıyallâhu anhâ), sahabenin fakihleri içinde en büyüklerdendi. Ashab-ı Kiram'ın fakihleri ona başvururlardı. Onlardan bir grup kendisinden fıkıh öğrenmişlerdi.

Bu konuda Ebû Bürde'nin babasından yaptığı rivayet çok açıktır: "Hz. Peygamberin ashabı olarak hakkında tereddüte düştüğümüz hiçbir hadis yok ki Hz. Aişe'ye sorduğumuzda kendisinde onunla ilgili bir bilgi bulmayalım."

Büyük âlim Zehebî onun derin ilim sahibi olduğunu ifade ederken Urve de yedi kat gökten tebrie edilen Aişe validemiz ile ilgili olarak şöyle derdi: "Tıp konusunda ondan daha bilgilisini görmedim." İnsanlar içinde Kur'ân, farz, helâl, haram, şiir, Arap kelâmı ve ensâb konusunda Aişe'den daha bilgilisinin görülmediği ile ilgili haberler de bulunmaktadır.[273]

Yine Hz. Aişe'nin halk içinde insanların en fakihi, en bilgilisi ve görüşü en güzel olanı olduğu ile ilgili haberlerin[274] yanı sıra Zührî'den de şu haber nakledilmiştir: "Eğer bütün insanların (ashap) ilmi toplansa, sonra da Hz. Peygamber'in hanımlarının ilmi toplansa, en geniş ilme sahip olanı Hz. Aişe olurdu."[275]

Hz. Aişe, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliği sırasında bağımsız olarak fetva verirdi. Bu durum vefat edinceye dek devam etmişti.[276]

Bir keresinde Ebü'z-Zinâd şöyle demişti: "Ben şiir rivayeti konusunda Urve'den daha üstününü görmedim." Bunun üzerine kendisine: "Ey Ebû Abdullah, rivayetlerin ne kadar çok!" denilince o şu karşılığı vermişti: "Hz. Aişe'nin rivayetine kıyasla benim rivayetim nedir ki! O hiçbir durumla karşılaşmadı ki o konuda bir şiir okumasın."

---

273 Tezkiretü'l-huffâz, 1/27-28.
274 el-Müstedrek, 4/14.
275 el-Müstedrek, 4/11.
276 İbn Sa'd, 2/375.

Mesrûk'a "Hz. Aişe farzları iyi bilir miydi?" diye sorulunca şu karşılığı vermişti: "Allah'a yemin olsun ki, ben Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabının büyüklerini ona farzları soruyor iken gördüm."[277]

Hz. Aişe'nin isnadlı hadislerini derleyip müstakil birer eser meydana getirenler de olmuştur.[278]

"Eğer Erkek Olsaydı Hilafete Layıktı" denilen Hanım Sahabî

Hz. Aişe'nin hilafete liyakatini anlatan şu sözler Hz. Ali b. Ebi Tâlib'e aittir: "Eğer bir kadın halife olsaydı, o, Aişe olurdu."[279]

Hz. Ömer'in "Eğer Yaşıyor Olsaydı Onu Halef Tayin Ederdim." Dediği Azatlı Bir Köle Olan Sahabî

Ebû Huzeyfe'nin azatlı kölesi *Salim*, azatlıların faziletlilerinden, ashabın seçkin ve büyüklerindendi, kurradan sayılırdı. Hz. Ömer onu aşırı derecede överdi. Vefatı sırasında şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer Salim hayatta olsaydı halifeliği şûraya bırakmazdım."

Rivayet edildiğine göre, ilk muhacirler Kuba'ya geldiklerinde aralarında Ömer b. Hattâb ve Ebû Seleme b. Abdülesed de bulunduğu halde Ebû Huzeyfe'nin azatlısı Salim onlara imamlık yapıyordu. Salim onların içinde Kur'ân'ı en iyi bilendi.

Allah Resûlü'nün onun hakkında "Ümmetim içinde onun gibisini var eden Allah'a hamdederim." dediği de rivayet edilir.[280]

"İnsanların En Fasih Konuşanı"

Hz. Aişe'nin fesahatini anlatan sözlerden biri Musa b.

---

277 İbn Sa'd, 2/375, 7/66; el-Müstedrek, 4/11; Mecmau'z-zevâid, 9/242.

278 Sılatü'l-halef, s. 359-360

279 Kettani, Et-teratibu'l-idariyye, 3/229

280 Üsdü'l-ğâbe, 2/305-306

Talha'ya aittir: "Aişe'den daha fasihini görmedim."[281]

Bu konuda diğer bir söz de Ahnef b. Kays'a aittir. O da şöyle demiştir: "Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve diğer halifelerin hutbelerini dinledim. Hiçbir yaratılmışın ağzından Aişe'ninkinden daha fasih ve güzel söz duymadım."[282]

Sahabeden Hac Menasikini En İyi Bilen

Abdullah b. Ömer, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sağlığında seriyyelerden hiç geri kalmamıştı. Onun vefatından sonra da fitneden önce ve fitne sırasında hacca çok düşkündü. Abdullah b. Ömer'in, sahabe-i kiram içinde hac menasikini en iyi bilen olduğu söylenmiştir.[283]

"Arıların Koruduğu Sahabi"

Asım b. Sâbit (radıyallâhu anh), Akabe Biatı'ndan evvel İslam'ı kabul etmiş bir sahabiydi. Bedir muharebesine iştirak etmiş ve birçok müşrik öldürmüştü.

Uhud harbinin akabinde Adel ve Kare isimli iki kabile Allah Resûlü'ne gelip kendilerine İslamiyet'i anlatması için muallim istediler. Allah Resûlü'nün talimatıyla yola çıkan tebliğ heyetine yolda pusu kurdular. Müslümanları Mekke'deki müşriklere verip karşılığında ücret almak isteyen bu kötü niyetli kişiler Reci mevkiinde tebliğ heyetinin çevresini sardılar. Hz. Asım (radıyallâhu anh) yanındaki arkadaşlarıyla beraber müşriklerle savaştı ve oku kalmayınca da kılıcını sıyırıp, "Allah'ım! Ben, Senin dinine sahip çıktım ve onu korudum. Sen de benim vücudumu koru! Cesedimi müşriklere teslim etme!"diye niyaz etti. Daha sonra müşrikler, Hz. Asım (radıyallâhu anh) ile birlikte yedi kişiyi şehit ettiler. Müşrik-

281 el-Müstedrek, 4/11.
282 el-Müstedrek, 4/11.
283 Safedî, el-Vâfî, 7/363.

ler, Asım b. Sabit'in (radıyallâhu anh) başını alıp Hz. Asım'ın Bedir savaşında öldürdüğü İbn Şüheyd'in kızına götürerek ondan ödül almayı düşünüyorlardı. Fakat beklenmedik bir anda Hz. Asım'ın çevresini bir arı topluluğu sardı ve Hz. Asım'ın vücuduna yaklaşmak isteyenlerin yüzüne, gözüne saldırarak onları Asım b. Sabit'in cesedinden uzak tuttular. Bunun üzerine müşrikler, arıların akşamleyin cesedin başından çekileceği düşüncesiyle akşamı beklemeye karar verdiler. Fakat akşam olduğunda, her şeyi bilen ve gören Allah Teâlâ, pek şiddetli bir yağmur yağdırdı. Yağmurun şiddetiyle sel meydana geldi ve bu sel Hz. Asım'ın (radıyallâhu anh) vücudunu taşıyarak hiç kimsenin bulamayacağı ve ulaşamayacağı bir yere götürdü. Hayattayken kendini müşriklerden koruyan Asım b. Sabit'in bedeni, şehit edildiği zaman da onun duasını işitip kabul eden Allah (celle celâlüh) tarafından muhafaza edilmişti.[284]

Bu nedenle Âsım bin Sâbit (radıyallâhu anh), "Arıların koruduğu kimse" (hamiyyü'd-deber) diye yâd edildi.

Elini Talebelerinin Öptüğü Sahabi

Enes b. Malik'in ümm-ü veledi (kendisinden çocuğu olan cariyesi) Cemile'den şöyle dediği rivayet edilir: Enes yanına Sabit geldiğinde şöyle derdi: "Ey câriye, bana güzel koku getir de elime süreyim; Sabit elimi öpmeden etmez."[285]

Talebesinin Elini Öpen Sahabi

Zeyd b. Sabit bir gün bineğine binmiş, İbn Abbas da onun üzengisini tutmuştu. Zeyd ona: "Ey Allah Resûlü'nün amcasının oğlu! Bırak!" deyince o da "Biz âlim ve büyüklerimize böyle davranmakla (Biz öğretmenlerimiz ve yaşlılarımızın üzengilerini

284 Üsdü'l-Ğâbe, 3/73–74.

285 Cevâhirü'l-Ikdeyn, 1/333

tutmakla) emrolunduk." karşılığını verdi.[286] Bunun üzerine Zeyd, "Bana elini göster." deyince o da elini çıkardı. Zeyd de onun elini öperek, "Biz de peygamberimizin ehl-i beytine böyle davranmakla emrolunduk." karşılığını verdi.[287]

El Öpmenin Dindeki Yeri Nedir?

İslâm'da el öpme diye umûmi bir kaide yoktur. Bununla birlikte, umûmi teâmül gereği, küçük büyüğün, talebe hocasının, öğrenci öğretmenin elini öpebilir. Yalnız, burada mühim olan, herkesin üzerine düşeni yapmasıdır. Tıpkı, Allah Resûlü'nün "Acemlerin büyüklerine ayağa kalktığı gibi ayağa kalkmayın" emrine rağmen, Ashâb'ın, O İki Cihan Güneşi'ne karşı ayağa kalktıkları misillü; büyük, elini öptürmek istemeyecek, fakat küçük öpmeğe çalışacak; büyük saygı beklemeyecek, küçük ise, saygıda kusur etmeyecektir.[288]

Hz. Ömer'in, Hakkında "Onun Başını Öpmek Her Müslümana Borçtur." Dediği Sahabi

Ömer b. Hattâb, Rûmlar'a (Bizans) karşı bir ordu göndermişti. Bu ordunun içinde Allah Resûlü'nün ashabından Abdullah b. Huzâfe de vardı. Bizanslılar onu esir alıp hükümdarlarına götürmüşler ve "Bu, Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabındandır." demişlerdi. Hükümdar ona "Hıristiyan olup da seni mülk ve saltanatıma ortak kılmamı ister misin?" diye sorunca o şu karşılığı verdi: "Eğer bütün sahip olduğunu ve Arapların bütün sahip olduğunu, Efendimiz Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) dininden göz açıp kapamak kadar bir süre için dönmem karşılığında versen de yine yapmam." Bunun üzerine hükümdar,

---

286 Cevâhirü'l-Ikdeyn, 1/332

287 Kenzü'l-Ummâl, 13/396 (nr. 37061), (nr. 37062)

288 Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla–2.

"O halde seni öldürürüm!" deyince o, "Dilediğini yap!" karşılığını vermişti.

Hükümdar, Abdullah b. Huzâfe'nin çarmıha çekilmesini emretmişti. Okçulara da "Onun elleri ve ayaklarına yakın yere atış yapın." talimatı vermişti. Kendisi de ona sürekli Hıristiyanlığı teklif ediyor, o ise reddediyordu. Daha sonra hükümdarın emriyle çarmıhtan indirildi. Hükümdarın niyeti, Hz. Abdullah'ı daha zor durumda bırakıp teklifini kabul ettirmekti. Sonra bir kazanın su doldurulup kaynatılmasını istemişti. Su kaynayınca Müslümanlardan iki esir getirilmesini emretmiş ve birinin kazana atılmasını istemişti. Bu arada o sürekli Abdullah'a Hıristiyanlığı teklif ediyor, o ise reddediyordu. Hükümdar daha sonra Abdullah b. Huzâfe'nin kazana götürülmesini emretti. Kazana doğru ilerleyen Hz. Abdullah ağlamaya başlamıştı. Hükümdara onun ağladığı söylenince O, Hz. Abdullah'ın dinden döndüğünü zannedip geri getirilmesini emretmiş ve kendisine yine Hıristiyanlığı teklif etmişti. O ise teklifi yine reddetmişti. Bunun üzerine hükümdar "Peki öyleyse niçin ağladın?" diye sorunca o şu karşılığı verdi: "Ben kendi kendime şöyle dedim: Şimdi şu kazana atılıp gideceksin! Oysa ben vücudumdaki kıllar sayısınca canım olsa da Allah yolunda kazana atılsa, diye arzuluyordum!" Bunun üzerine hükümdarda bir rikkat meydana gelmiş ve Hz. Abdullah'a yeni bir teklif getirmişti: "Başımı öpmen karşılığında, seni serbest bırakmamı ister misin?" Bu teklifin diğer Müslümanları da kurtarmasını bir fırsat olarak değerlendiren Abdullah b. Huzâfe, "Beni ve bütün Müslüman esirleri" deyince o da, "Olsun, sen ve bütün Müslüman esirler" deyivermişti. Kendi kendine, "Allah düşmanlarından biri; beni ve bütün Müslüman esirleri serbest bırakması karşılığında onun başını öpeceğim, ne gam!" diye söylendi. Bunu diyen Abdullah hükümdara yaklaşıp başını öptü. O da esirleri kendisine teslim etti.

Hz. Abdullah, esirlerle birlikte Hz. Ömer'e gelip durumu ona haber verince Hz. Ömer, "Abdullah b. Huzâfe'nin başını öpmek her Müslümana borçtur, ilk başlayan da benim" dedi ve kalkıp onun başını öptü.[289]

Hz. Ömer'in, Hakkında "Hiç Kimse 'Ben Ondan Daha Hayırlıyım.' Diyemez." Dediği Sahabi

Uveym b. Sâide el-Ensârî, Hz. Ömer'in halifeliği sırasında vefat etmişti. Hz. Ömer onun kabri üzerinde durup şöyle dedi: "Hiçbir kimse 'Ben bu kabrin sahibinden daha hayırlıyım' diyemez. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) için hiçbir sancak çekilmedi ki Uveym onun gölgesi altında bulunmasın.[290]

Hz. Ömer Zamanında Medine'ye Geldiğinde Hz. Ömer'in Kendisiyle Birlikte Onu Karşılamaya Çıkmalarını Halka Emrettiği Sahabi

Selman-ı Fârisî, Hz. Ömer'in yanına geldiğinde, Hz. Ömer halka şöyle demiştir: "Bizimle birlikte çıkın, Selman'ı karşılayalım."[291] Bu, Selman'ın onların nazarında taşıdığı büyük değeri göstermekteydi.

Köse Sahabiler

Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm, "emîrü'l-mü'minîn" diye vasıflandırılan, fasih konuşan ve cesur biriydi. Köseydi, sakalı yoktu.[292]

Ahnef b. Kays'ın da köse olduğu bildirilmiştir.

Zübeyr b. Bekkâr'dan şu bilgi nakledilir: *Kays b. Sa'd b. Ubâde, Abdullah b. Zübeyr ve Kadı Şureyh*'in yüzlerinde ne bir kıl ne de sakaldan bir şey vardı.[293]

---

289 Beyhakî, Şuabü'l-İmân, 2/244-245 (nr. 1639); Kenzü'l-Ummâl, 13/491-492 (nr. 37282).
290 Nevevî, Tehzîbü'l-esmâ, 1/2, 41.
291 Kenzü'l-Ummâl, 13/422 (nr. 37122); İbn Sa'd, Tabakat, 4/61
292 bkz. el-İstîâb, 2/302
293 bkz. el-İstîâb, 3/230-231

Sahabeden Ensar şöyle derdi: "Kays b. Sa'd'a kendi mallarımızla bir sakal alsak!" Bununla birlikte o (Allah kendisinden razı olsun) güzeldi.[294]

Cennet Yiğitlerinden Bir Sahabi

Ebu Süfyan bin Hâris, Peygamberimiz davete başlamadan önce, Peygamberimizi pek çok severdi. Allah Resûlü, davete başlayınca bu tutumundan vazgeçmişti. Ebu Süfyan bin Hâris Müslüman olduktan sonra ise utancından, başını kaldırıp Peygamberimizin yüzüne bakamaz bir halde idi. Geçmişteki tutum ve davranışlarından dolayı özür dilemişti. Huneyn muharebesinde gösterdiği fevkalade kahramanlığı dolayısıyla, Resûlullah'ın iltifatlarına mazhar olmuştu.

Miladi 644 senesinde hacdan dönerken vefat eden Ebû Süfyan'ın cenaze namazını Hz. Ömer kıldırdı. Medine'deki Bakî kabristanına defnedildi. Hadis-i şerifte, "Ebu Süfyan cennet yiğitlerindendir." buyurulmuş ve böylece Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) methine mazhar oldu. Aynı zamanda o, siması Resûlullah'a benzeyen yedi kişiden biri idi.

Cennette Uçan Sahabi (Cafer-i Tayyâr)

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası olan Ebû Tâlib'in Tâlib, Akîl, Cafer ve Ali olmak üzere dört oğlu vardı. Hz. Cafer, İslâm yayılmaya başlamadan önce Müslüman olmuştu.[295]

Habeşistan'a hicret edenlerin sayısı seksen iki erkek ve on kadın olmak üzere doksan ikiye ulaşmıştı. Bunlardan otuz dokuz kadarı daha sonra bazı Kureyş büyüklerinin Müslüman olduğu haberi üzerine Mekke'ye geri döndü. Fakat bu haber asılsız çıkın-

---

294 el-İstîâb, 3/231

295 İbn Sad, Tabakât, Beyrut, 1376/1957, 4/34; İbn Abdilber, el-İstiâb, Kahire (t-y), 1/242

ca, bir kısmı gizlice bir kısmı da müşrik akrabalarının himayesinde, Mekke'ye girebildiler.[296]

Müşrikler, Müslümanları geri çevirmek için değerli hediyelerle Habeşistan'a elçi gönderdiler. Elçiler Habeş hükümdarı Necâşî'nin yanında Müslümanları tahkir edince, Cafer b. Ebi Talib Müslümanlar adına konuşmuştu.

Cafer b. Ebi Tâlib ve hicret eden diğer müslümanlar hicretin yedinci senesinde Medine'ye dönmüşlerdi. Hz. Peygamber de bu sıralarda Hayber gazvesinde bulunuyordu. O esnada Efendimiz Hz. Cafer'e kavuşmanın verdiği sevinçle "Hangisine sevineyim ki? Hayber'in fethine mi, Cafer'in gelişine mi?" buyurmuşlardı. Savaştan sonra Peygamberimiz, Hayberden elde edilen ganimetlerin bir kısmını Habeşistan'dan gelen Müslümanlara vermişti.[297]

Hicretin sekizinci yılı Mute savaşı yapılacaktı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) üç bin kişilik ordunun başına Zeyd b. Hârise'yi komutan seçtiğini, o şehit olursa yerine Cafer b. Ebi Tâlib'in, o da şehit olursa yerine Abdullah b. Revâha'nın geçmesini emretmişti.[298] Savaşta ilk komutan Zeyd b. Hârise şehit düşünce, sancağı Hz. Cafer aldı. Zırhını giyerek atına bindi. Düşmanın saflarının ortasına kadar ilerledi. Kurtulamayacağını anlayınca atından inerek, düşmanın yararlanmaması için, onu saf dışı etti. O düşmanla çarpışırken bir yandan da cenneti düşünüp onu arzuluyordu. O anda düşman tarafından gelen darbeyle bir eli kesildi. Sancağı diğer eline aldı. O da vurulup kesilince, sancağı koltuğunun altına kıstırdı. Aldığı yaralarla yere düştü ve şehit oldu."[299]

İbn Ömer der ki: "Cafer b. Ebi Tâlib'i şehitler arasında aradık. Bedeninde doksandan fazla mızrak, ok ve kılıç yarası

296 İbn İshak, es-Sîre, Mısır 1355/1936, 2/3-10
297 Buhârî, Sahîh, İstanbul 1329, 5/80; Müslim, Sahîh, (Nşr. M. F. Abdülbâki), 1375/1956
298 İbn Sa'd, Tabakât, 2/128; İbn İshak, es-Sîre, 4/15
299 İbn İshak, es-Sîre, 4/20; İbn Sa'd, Tabakât, 4/38; Buhârî, Sahîh, 5/87

bulduk."[300] Hz. Cafer'in iki kolunun da kesilmesi üzerine, şehadetinden sonra Resûlullah ona Cennet'te iki kanat takıldığını haber vererek şöyle buyurmuştur: "Cafer'i, Cennet'te meleklerle birlikte uçarken gördüm."[301] Bundan sonra, Cafer, kuş gibi kanatlanıp Cennet'te uçtuğu hadisle sabit olduğu için kendisi "Cafer-i Tayyâr" lâkabı ile anılacaktı.[302]

"Meleklerin Yıkadığı Sahabi"

Hanzala b. Âmir Bedir gazâsına katıldığında bekârdı. Bedir'den bir müddet sonra Abdullah bin Übey'in kızı Cemîle ile evlendi. Ertesi gün ise Uhud'da müşriklerle savaşılacaktı.

Hanzala, Medîne'de gece hanımının yanında kalmak için Resûlullah'tan izin istemişti. Peygamberimiz izin verince de o gece hanımı Cemîle ile beraber kalmıştı. Cumartesi sabahı Uhud'a yetişme telâşıyla gusletmeye bile fırsat bulamamıştı.

Hanzala yola çıkarken, eşi kavminden dört kişi çağırıp onları Hanzala ile olan evliliklerine şâhid tuttu. Şâhitler:

- Buna ne gerek vardı, diye sordular.

Cemîle:

- Rüyamda semânın açıldığını ve Hanzala içeri girdikten sonra kapandığını gördüm, dedi.

Peygamberimiz Uhud'da harp için safları düzenlerken Hanzala yetişti ve Ashâb-ı kirâm arasına karıştı. Hz. Hanzala cansiperane müşriklerin üzerine doğru atıldı. Şehîdlik mertebesine kavuşmak için durmadan savaştı. Şeddâd bin Esved, Hz. Hanzala'ya arkadan yaklaşıp onu haince sırtından mızrakladı.

Hanzala karşılık vermek istedi fakat müşrik, ikinci bir dar-

---

300 İbn Sa'd Tabakât, 4/38; Buhârî, Sahih, 5/87

301 Tirmizî, Menâkıb, 69

302 Cafer b. Ebi Talib ile ilgili bu bilgiler için bkz.: Şamil İslam Ansiklopedisi.

beyle Hanzala'yı şehîd etti. Hanzala şehîd olunca, Peygamberimiz şöyle buyurdu:

- Ben Hanzala'yı, meleklerin gökle yer arasında, gümüş bir tepsi içinde, yağmur suyu ile yıkadıklarını gördüm.

Ebû Useyd Saîd şöyle diyor:

"Hanzala'ya baktığımda başından yağmur sularının aktığını gördüm. Ve bunu gidip Resûlullah'a söyledim. Peygamberimiz, Hanzala'nın hanımına sebebini sorunca o da Hanzala'nın gusül alma fırsatı bulamadan Uhud'a katıldığını bildirdi."

Bundan böyle Hz. Hanzala, "Gasîlü'l-Melâike (Melekler tarafından yıkanmış kimse)" olarak anıldı.

"İslâm'ın Mesihi"

Asıl adı Cündüb b. Cünâde[303] olan Ebû Zerr, daha çok künyesi ile bilinir. *Ebû Zerr el-Gifârî*, İslam'dan üç yıl öncesine kadar kendine has olarak Allah'a ibadet ettiğini söylemiştir.

Ebû Zerr (radıyallâhu anh), gösterişten uzak sade hayat yaşamayı seven bir sahâbî idi. Dünyaya meyletmezdi. Bu nedenle Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından kendisine "Mesîhu'l-İslâm" denilmiştir. Binaenaleyh Resûlullah'ın Refik-i A'la'ya ulaşmasından sonra Ebû Zerr bu lâkaba layık bir şekilde dünyadan el etek çekip kendini tamamen ibadete verdi. Ebû Bekir'in (radıyallâhu anh) vefatından sonra ise iyice dış dünyaya kapandı. Resûlullahtan ayrılığın hâsıl ettiği ızdıraba daha fazla dayanamayıp Şam'a gitti ve oraya yerleşti. Hz. Osman (radıyallâhu anh) ile birlikte İslam toprakları genişlemiş ve farklı kültürlerle kaynaşma olmuştu. Farklı geleneklerin İslam topraklarına girmesiyle de dünya hayatına düşkünlük giderek artmaya başlamıştı. İnsanlar lüks hayata alışmıştı. Peygamber devrindeki sâdelik unutulmuştu. Ama bunu

303 İbnü'l-Esir, Üsdül-Gâbe, 6/99-101

unutmayanlar da vardı ve Ebû Zerr (radıyallâhu anh) bunlardan biriydi. O, eskisi gibi zâhidane bir hayat yaşamaya devam ediyordu. Dünya malında gözü yoktu. Dünya hayatına meyledenlere nasihatlerde bulunup onları ikaz ediyordu.[304]

Vefat ettiği zaman arkasında dünyalık adına yıkık bir ev ile birkaç koyun ve keçiden başka birşey bırakmamıştır.

"Yoksulların Annesi"

Efendimiz'in hanımlarından *Zeynep binti Huzeyme* (radıyallâhu anhâ), cömertliğiyle tanınmış, yoksullara, fakirlere yardım etmesiyle meşhur olmuş merhametli, şefkatli, iyiliksever bir ahlâka sahip gönül zengini hanım sahabilerdendi.

Zeynep binti Huzeyme (radıyallâhu anhâ) annemize "Ümmü'l-Mesâkin= yoksulların annesi" denirdi.[305] Bu onun lâkabı olmuştu. Cahiliye devrinde bile böyle tanınırdı.

"Piyadelerin En Hayırlısı"

Seleme İbn Ekva (radıyallâhu anh) Arap toplumu içinde sayılı okçulardan kabul edilip cesaret ve kahramanlığı ile meşhur olan ve ok, mızrak atışı ve ata binişiyle de tecrübeli bir savaşçı olarak düşmanı takip eden piyadelerin kahramanı bir sahabi idi.

Değişik sebeplerle üç defa biat eden ve Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile beraber yedi savaşa katılan İbn Ekva (radıyallâhu anh), birini gözetlemek gerekirse gözetler, takip etmek gerekirse de onu takip eder ve yakalardı. Resûlü Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye dönüşü konakladığı yerde Hz. Seleme'yi gözcü yapmıştı.

Hz. Seleme (radıyallâhu anh), ok ve mızrak atmada da tecrübeli

304 Şamil İslam Ansiklopedisi
305 İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe, 6/129.

ve mahirdi. Onun savaş taktiği şöyleydi: Düşman ona saldırdığı zaman o, düşmanın önünden çekilir, düşman geri çekildiği veya dinlenmek için durduğu zaman ise süratle düşmana saldırırdı. Hz. Seleme, bu taktikle Zû Kared gazvesi ve bazı seriyyelerde düşman birliklerini tek başına dağıtmaya muvaffak olmuştu. Onun cesaret ve kahramanlığı Zû Kared gazvesinde daha açık bir şekilde görülmüştü . Şöyle ki:

"Resûlü Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), sağılabilen ve doğurmaları yakın yirmi tane devesi Gâbe-i Zû Kared'de otlatılıyordu. Bu yer Gatafan kabilesine ait bir yerdi. Hz. Seleme (radıyallâhu anh), her sabah erkenden develeri sağıp sütleri Peygamberimiz'e götürmek için at ile bu yere gelirdi.

Birgün Hz. Abdurrahman'ın (radıyallâhu anh) kölesi, Hz. Seleme'yi Gâbe dağının yakınlarında görmüş ve koşa koşa onun yanına varmıştı. Çok heyecanlıydı. Bundan sonrasını Hz. Seleme şöyle anlatıyor: "Ne oldu sana, dedim. O da: Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) çobanını şehit ettiler, develeri de alıp götürdüler, dedi. Develeri kimler götürdü, diye sordum. O da, Gatafanoğulları'nın götürdüğünü söyledi. Bu hadise beni çok üzdü. Hemen haber gönderip Medine'den yardım istedim. Ben de Gatafanoğulları'nı takip ettim. Hızlı bir şekilde onların peşine vardım. Hiç beklemeden onlara ok atmaya başladım. Bir yandan ok atıyor, bir yandan da: "Ben İbn Ekva'yım! Bugün, alçakların ölüm günüdür!" diyerek onları oyalıyordum. Vallahi aralıksız ok atıyor ve onları öldürüyordum. Bana saldıran her atlıyı öldürdüm. Dağdaki yol daralmaya başlayınca attığım oklar müşriklere değmez olmuştu. O zaman ben de dağın yukarısına çıkıp oradan ok atmaya başladım. Bunun üzerine onlar da Zu Kared denilen sulak bir vadiye doğru saptılar. Çok susadıkları için su içmek istiyorlardı. Fakat ben onları korkutup oradan da uzaklaştırdım. Bu sırada Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabıyla birlikte yetişti.

Onlarla beraber müşrikleri takip etmeye başladım. Yaya olduğum halde yalnız başıma müşriklere öyle yaklaşmıştım ki; sahabe ordusunu peşimde göremiyordum. Sabahtan beri kaçmaktan perişan olan müşrikler beni peşlerinde görünce çok şaşırdılar. Sonunda develeri bırakıp kaçtılar." İşte o gün Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına hitaben: "Süvarilerin en iyisi Ebu Katade, piyadelerin en hayırlısı Seleme İbn Ekva'dır." buyurdular.

İbn Ekva'nın (radıyallâhu anh) şecaati her savaşta görülürdü. Bir adam, Sakif ve Hevazin seferlerinde Müslümanların yanına gelerek işbirliği yapmayı teklif ediyordu. Ancak adamın sonra gizlice gittiği anlaşıldı. Hz. Seleme o adamı izlemiş ve dövüşerek onu öldürmüştü. Adamın devesini, silahını ve eşyasını alıp getirmişti. Peygamberimiz bu hadiseyi duyunca ele geçen tüm ganimetleri Hz. Seleme'ye vererek ona lütufta bulundu.

Hz. Seleme, Hz. Osman (radıyallâhu anh) şehit edildikten sonra Rebeze'ye taşındı. Hicrî 74 senesinde de Medine'de ziyaret için bulunduğu bir sırada vefat etti ve oraya defnedildi.

Hz. Seleme, aynı zamanda iyi bir atıcıydı.[306] Onun hızlı koşan bir atı geçtiği de kaynakların kaydettiği bilgilerdendir.[307]

Cennet Gençlerinin Seyyidi (Efendisi)

Peygamberimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), "Cennet gençlerinin seyyidi (efendisi)" olarak tavsif ettiği *Hz. Hasan* (radıyallâhu anh), 625 yılında dünyaya geldi. Allah Resûlü, adını 'Hasan' koydu.

Allah Resûlü'nün yanında yetişen Hz. Hasan, mükemmel bir talim ve terbiye görmüştü. Efendimiz, Hz. Hasan'ı hem çok sever hem de ona şefkatli davranırdı.

Birgün Ebu Eyyûb Hazretleri, Hz. Hasan ile Hüseyin Allah

---

306 İbn Esir, Üsdü'l-ğabe, 2/423

307 Bkz.: İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk, 10/85

Resûlü'nün yanında oynarken Efendimiz'in yanına gelerek:

- Ey Allah'ın Resûlü! Bunları çok mu seviyorsunuz? diye sormuştu.

Allah Resûlü de ona cevaben:

- Nasıl sevmem. Bunlar benim dünyada öpüp kokladığım iki reyhanımdır, diye karşılık vermişti. Bu yüzden Hz. Hasan ve Hüseyin efendilerimize "Reyhâneteyi'r-Resûl" denilmiştir.

"İki Kuşaklı"

Mekke'de doğdup büyüyen ve orada vefat eden *Esmâ binti Ebi Bekr es-Sıddîk*'ın (radıyallâhu anhâ) lakabı Zâtu'n-Nitâkeyn idi.[308]

Hz. Esmâ'yı bu şekilde bizzat Efendimiz isimlendirmişti. Hicret esnasında Hz. Esmâ (radıyallâhu anhâ), Allah Resûlü'ne ve onun sadık yâreni Hz. Ebu Bekir'e yol azığı tedarik ediyordu. Hz. Esma ve Hz. Aişe, hicret hazırlığı olarak deriden bir torbaya azık koymuş, bir kırbaya da su doldurmuşlardı. Ancak kapların ağzını bağlamak için ip bulamayınca Hz. Esma, babasının teklifi üzerine belindeki kuşağı (nitâk) çıkarıp ikiye bölmüş, bir parçasıyla azık torbasının, diğer parçasıyla da su tulumunun ağzını bağlamıştı. Bu durumdan son derece memnun kalan İki Cihan Serveri de "Allah bu kuşağının karşılığında sana iki kuşak versin." diye iltifat etmişti. İşte bu olaydan sonra Hz. Esmâ "zâtü'n-nitâkeyn (iki kuşaklı)" lakabını almıştır.

Bir başka rivayete göre ise, hicret esnasında Efendimiz ile Ebu Bekir'in üç gün saklandıkları Sevr mağarasına geceleri yemek taşıyan Hz. Esma, üçüncü gün mağarayı terk edip Medine'ye doğru yola çıkacakları sırada, azık torbasının ağzını bağlayacağı ipi evde unuttuğunu anlayınca, kuşağını ikiye bölerek kapların ağzını bağlamış ve bundan dolayı bu lakapla anılagelmiştir.[309]

308 İbnü'l-Esir, Üsd, 6/9-10.

309 İbnü'l-Esir, Üsd, 1/9. Hz. Esma'nın bu lakap ile anılması ile ilgili bkz.: Ali Aksu, "Asr-ı

"Sevgili (el-Hibb)"

Zeyd b. Hârise sahabenin ileri gelenlerinden olup, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) en çok sevdiği arkadaşlarındandı. Bu yüzden sahâbe arasında "el-Hibb: Sevgili" veya "Hibbu Resûlillah: Allah Resûlü'nün Sevdiği" diye anılırdı.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) cefakâr dostu Zeyd b. Hârise, hemen hemen tüm sıkıntılı zamanlarında O'nunla birlikteydi. Nitekim çevre kabileleri İslâm'a davet etmek için Tâif'e giden Resûlullah'ı yalnız bırakmamış, Tâiflilerin attığı taşlar İki Cihan Serveri'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) isabet etmesin diye kendi vücudunu siper etmiş ve başından çeşitli yaralar almıştı.[310]

"Sevgilinin Oğlu Sevgili (el-Hibbu İbnü'l-Hibb)"

Üsame b. Zeyd, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) azadlı kölesi Zeyd b. Hârise'nin oğludur.

Resûlûllah (sallallâhu aleyhi ve sellem), babası gibi Hz. Üsame'yi de çok severdi. Bu nedenle kendisine "Sevgilinin oğlu sevgili" manasına "el-Hibbu İbnü'l-Hibb" denirdi.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Üsame'yi sevdiğine dair şöyle bir hadis rivayet edilmektedir: "Şüphesiz Üsame b. Zeyd bana, insanların en sevimlisidir. Sizin iyilerinizden olmasını umuyorum. Onun hakkında iyilik ve hayır tavsiyesinde bulununuz."[311]

Hz. Âişe'den rivayet edilen şu olay da Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) daha çocuk iken dahi onu ne kadar sevdiğini gösteriyor. Hz. Âişe (radıyallâhu anhâ) diyor ki; "Bir gün Üsame'nin ayağı kapının eşiğine takılarak yere düşmüş ve yüzü yaralanmıştı. Allah'ın Resûlü bana; "O'nun yüzündeki pisliği temizle" demişti.

Saadet Ve Emevîler Döneminde Lakap Takma Ve Halifelerin Lakapları"

310 İbn Sa'd, a.g.e., 1/212

311 İbnü'l-Esîr, a.g.e., 1/79; İbn Abdi'l-Berr, a.g.e., 1/76

Ben onu kirli görerek denileni yapmadım. Bunun üzerine Allah Resûlü, onun yüzündekileri emerek tükürmeye başladı."[312]

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) divan teşkilatını kurunca, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) yakınlık derecelerine ve savaştaki başarılarına göre, Müslümanlara ulûfe dağıtmaya başlamıştı. Bu arada Üsame b. Zeyd'e dört bin veya beşbin dirhem kendi oğlu Abdullah'a ise ikibin dirhem vermişti. Abdullah babasına "Neden Üsame'ye bana verdiğinden daha fazla verdin? Hâlbuki ben, onun katılmadığı savaşlara katıldım." deyince Hz. Ömer oğluna: "Allah Resûlü Üsame'yi senden daha çok severdi. Üsame'nin babasını da senin babandan daha fazla seviyordu." diyerek cevap vermişti.[313]

Aynı şekilde Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mikdâd b. Amr'ı da sevdiği için bu lakapla isimlendirmiştir.[314] Hz. Mikdâd'ın lakaplarından biri de "Evvelü fürsâni'l-İslâm" yani İslâmın ilk süvarisi'dir.

"Hayırlı Bir Selef"

Medine'de vefat eden ilk muhacir olan Osman b. Maz'un, ilk Müslümanlardandı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Dâru'l-Erkam'a yerleşmeden önce İslâm'la şereflenmişti. Cahiliye döneminde de temiz yaratılışlı, ağırbaşlı bir insandı.

Hak yolunda yılmadan çalışan, hayırlı işlerde devamlı fedâkârlıklar gösteren Osman İbni Maz'un (radıyallâhu anh) hicretten otuz ay sonra ebedî âleme göçmüştü. O sırada Müslümanların henüz bir kabristanı yoktu. Efendimiz Medine etrafına çıktı ve "Bakî' ile emrolundum." buyurdular. Böylece Osman b. Maz'un (radıyallâhu anh) Medine'de ilk vefat eden sahabî ve Bakî' kabristanlığına defnedilen ilk muhacir oldu.

312 İbnü'l-Esîr, a.g.e., 1/80

313 İbn Abdi'l-Berr, a.g.e.; İbn Sa'd, a.g.e., 3/296, 297; el-Askalânî, a.g.e., 1/29; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l Gâbe, 1/80

314 Fuad Salih, Elkâb, s.82

Zevcesi kabri başında: "Ey Ebu Sâib! Cennet sana âfiyet olsun." deyince Sevgili Peygamberimiz de: "Allah ve Resûlünü severdi, desen kâfi idi." buyurmuştu. Techiz ve tekfin hazırlığı sırasında İki Cihan Güneşi Efendimiz onun alnından öperken gözyaşlarını tutamamış ve "Ey Ebû Sâib!.. Allah sana rahmet etsin!. Dünyadan çekip gittin... Ama ne sen ona iltifat ettin, ne de o sana..." buyurmuştu.

Defnedildikten sonra da: "O bizim ne iyi selefimizdir..." dedi ve kabrinin başına bir taş dikti. Ondan sonra birisi vefat edince "nereye defnedelim" diye sorulunca Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Selefimiz Osman İbni Maz'un'un yanına." cevabını verirlerdi. Kızı Rukiyye vefat ettiğinde de: "Bizim hayırlı selefimiz Osman'a kavuşmak ...." buyurarak devamlı onu anardı.[315]

"Mısır Fâtihi"

Amr İbn Âs, aklı, bilgisi ve siyasetteki dehası ile meşhur olan ve "Mısır fâtihi" ünvanıyla yâd edilen bir sahabi idi.

Amr İbni Âs (radıyallâhu anh) biat ettikten sonra aklını, dehâsını, becerisini ve cesaretini İslâm'ın hizmetine vermiş, ömrünü hep savaş meydanlarında geçirmişti.

O, Mısır'ın fethinin stratejik açıdan zarûrî olduğuna inanıyordu. Bundan dolayı Hz. Ömer'e (radıyallâhu anh) Filistin ve Suriye bölgesinde mağlub olan Bizans kumandan ve askerlerinden bazılarının Mısır'a kaçtıklarını ve her an o taraftan bir tehlike gelebileceğini anlatmıştı. Böylece Mısır'ın fethine halifeyi ikna etti. Miladi 640 tarihinde dört bin kişilik bir kuvvetle sınır kasabası Feremâ'yı aldı. Zübeyr İbni Avvam'ın (radıyallâhu anh) kumandasında 5000 kişilik takviye kuvvetin yardımıyla Aynişems'te güçlü Bizans ordusunu imha etti. Daha sonra İskenderiye'yi alarak Mısır'a hâkim

315 İbn Abdilber, Temhid, 21/226, Mağrib, 1387. Daha geniş bilgi için bkz.: Altınoluk Dergisi, 1997/Mayıs, Sayı: 135.

oldu. Bu başarılarından dolayı kendisine "Mısır fâtihi" ünvanı verildi ve böyle anıldı. Daha sonra da Mısır'a vâli oldu.

Hz. Ömer (radıyallâhu anh) onun devlet idaresindeki kabiliyetini takdir ederek: "Amr, dünyada kaldıkça hep idareci olmalıdır." derdi.

Amr İbni Âs (radıyallâhu anh) son hastalığında ziyaretine gelip hatırını soranlara şöyle derdi: "Ben İslâm'dan önce büyük hatalar işledim. Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) en sert kişilerden oldum. Eğer Müslüman olup Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) affına mazhar olmasaydım mutlaka cehennemliktim. Allah'a hamdolsun ki ona biat edip, teslim oldum. İslâm eski yaptıklarıma bakmadı."

"Temsilcilerin Temsilcisi (Nakîbu'n-Nukabâ)"

Es'ad b. Zürare, Efendimiz ile Akabe'de karşılaşıp Müslüman olan ilk Medinelilerden biri idi.

Birinci Akabe Biatı'nda gece gerçekleşen buluşmada Es'ad ve diğer Müslümanlar Hz. Peygamber'e biat etmişlerdi.

Es'ad b. Zürâre ve Müslümanlar Medine'ye dönünce davet çalışmalarını yeni bir hız ve güçle sürdürdüler. Fakat İslâm'ı anlatmakta özellikle Kur'ân'ı öğretmekte büyük zorluklarla karşılaşıyorlardı. Hz. Peygamber'e mektup yazarak bir öğretmen istediler. Hz. Peygamber Mus'ab b. Ümeyr'i Medine'ye öğretmen olarak gönderdi. Mus'ab ile onu evinde misafir eden Es'ad b. Zürâre tebliğ ve dâvet çalışmalarını birlikte yürüttüler. Ev ev dolaşıyor İslâm'ı anlatıyorlardı.

Bir yıl sonraki Hac mevsiminde Es'ad b. Zürâre ve Medineli müslümanlar Efendimiz'le Akabe mevkiinde yeniden buluşmuşlardı. Yine geceleyin ve gizli olarak yapılan görüşmede Allah Resûlü'nün ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye hicretleri ko-

nusu görüşülerek karara bağlanmıştı. Hz. Peygamber Medineli Müslümanlardan; kendisini, ashâbını barındırmaları, yardımcı olmaları, kendi nefislerini savundukları ve korudukları her şeye karşı Hz. Peygamber ve ashâbını savunup korumaları üzerine biat aldı. Biattan önce Efendimiz'in amcası Abbâs bir konuşma yaparak Ensâr'ı uyardı. Bu konuşmayı Es'ad b. Zürare cevaplandırdı ve bu biatın anlamını bir kere daha dile getirdi. Hz. Peygamber ensardan on iki nakîb (temsilci) seçmelerini istedi. İçlerinde Es'ad b. Zürâre'nin de bulunduğu on iki temsilci seçildi. Bunların her birisi kendi kabilelerini temsil edeceklerdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Es'ad b. Zürâre'yi nakîblerin de temsilcisi (Nakîbu'n-Nukabâ) atadı. Böylece Es'ad bütün Medineli Müslümanların temsilcisi oldu. Biata geçildiğinde yine ilk biat eden Es'ad idi. Biatını, "Ben Allah'a biat ediyorum. Resûlullah aleyhisselâma da biat ediyorum. Ahdimi yerine getirerek tamamlamak, sana yardım konusundaki sözümü işimle gerçekleştirmek üzere" diyerek yaptı. Sonra kadınlar hariç bütün Müslümanlar teker teker İki Cihan serveri'nin elini tutarak biat ettiler. "II. Akabe Biatı" olarak anılan bu biat İslâm tarihinin en önemli olaylarından birisi olan Hicret'in kapısını ve İslam'ın zafer yolunu açmıştı.

Es'ad b. Zürâre vefat ettikten sonra Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelen Neccâroğulları, nakîblerinin öldüğünü ve yerine birisini atamasını istemişler ve Hz. Peygamber de "Sizin nakîbiniz benim" demişti.[316]

Namazında Meleklerin Hazır Bulunduğu Sahabi

Sa'd b. Muaz, Ensar'ın büyüklerindendi. Mus'ab dergâhında gelip iman etmiş ve ardından da Müslümanlığı en kâmil mânâda temsile koyulmuştu. Hendek'te, Allah Resûlü'nün önünde göğsünü siper etmiş, savaşırken tali'siz bir ok gelip şahdamarına saplan-

316 İbnü'l-Esir, a.e.g., 1/72

mıştı ve o gün çok kan kaybetmişti. Allah Resûlü Sa'd b. Muaz'a ayrı bir önem veriyordu. Hastalığı esnasında onu birçok defalar ziyaret etti. Gel gör ki, Sa'd b. Muaz aldığı bu derin ve onulmaz yara sebebiyle her gün ahirete biraz daha yaklaşıyordu. Acı haberi Cibril ulaştırdı. "Sa'd b. Muaz'ın vefatıyla Arş lerzeye geldi!" dedi. Allah Resûlü yerinden fırladığı gibi koşmaya başladı. Sahabe de ardından koşuyordu.. kimisinin ridası düşüyor, kimisinin takunyası ayağından fırlıyordu. Allah Resûlü'ne yetişmek âdeta mümkün olmuyordu. "Bizi yordun yâ Resûlallah!" dediler. Niçin bu kadar acele edildiğini bilemediklerinden böyle diyorlardı. Allah Resûlü acelesinin sebebini izah etti: "Melekler bizden önce yetişir, Hanzala'yı yıkadıkları gibi Sa'd'ın cenazesini de yıkarlar ve biz bu pâyeden mahrum kalırız diye korktum ve onun için acele ettim." dedi. Cenaze namazında Allah Resûlü ayaklarının ucuna basarak yürüyordu. Sebebini soranlara, "O kadar çok melek var ki, adım atacak yer bulamıyorum."[317] diyordu.[318]

Sahabe-i kirâm, Sa'd bin Mu'âz'ın cenazesini taşırken: 'Yâ Resûlallah! Biz böyle kolay taşınan bir cenaze görmedik.' deyince Efendimiz şöyle buyurdu: 'Sa'd'ın cenazesine yetmiş bin melek indi. Şimdiye kadar yeryüzüne bu kadar kalabalık hâlde inmemişlerdi.'

"Sâhibü'l-Ezân"

Abdullah b. Zeyd "Sâhibü'l-Ezân" lakabıyla tanınırdı. İslam'ın en büyük şeâirinden biri olan "Ezân-ı Muhammedî"nin okunuşunu rüyasında öğrenmişti. Kendisi Efendimiz'den ezan ile ilgili hadis-i şerifi rivayet etmekle de meşhur olmuştu.

Efendimiz Medine-i Münevvere'ye teşrif edince "Mescid-i Nebevî" tamamlandıktan sonra Müslümanların ibadete nasıl çağ-

---

317 Buhari, Menakıbu'l-Ensar, 12; Müslim, Fezailu's-Sahabe 123,125; Tirmizi, Menakib, 3847; Mecmau'z-Zevaid, 9/308-310; Üsdü'l-Gâbe, 2/221-225; Zehebi, Siyeri A'lâmi'n-Nübela, 1/287, 294

318 M. Fethullah Gülen, Varlığın Metafizik Boyutu, Nil Yayınları, İstanbul 2008, s. 233–234.

rılacağı konusu gündeme geldi. Müzâkereler birkaç gün devam etti. Abdullah İbni Zeyd (radıyallâhu anh) bir gece rüyasında değişik kelimelerle birtakım sözler işitti. Bu işin gerçekleştiğini gördü. Sabah erkenden İki Cihan Güneşi Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna geldi ve rüyasını heyecanla anlattı. Rüyası şöyle idi:

Üzerinde iki kat (alt ve üst) yeşil elbise bulunan biri yanıma geldi. Elinde bir de nâkus (çan) vardı. Ona: Elindeki çanı satar mısın?" dedim. O da: "Ne yapacaksın?" diye sordu. Ben de: "Namaz vakitlerini bildirmek için çalacağım" dedim. O kişi bana: "Ben sana daha hayırlısını tarif edeyim." dedi. Kıbleye karşı durdu ve yüksek sesle "Allahu Ekber" diye başlayarak ezanı bütünüyle okudu. Sonra biraz durdu; ezan cümlelerini bir daha okudu. Aynı kelimeleri tekrar etti. Sonuna doğru iki defa "Kad kâmetis salâh" dedi. Bu cümleyi ilâve etti.

Abdullah İbni Zeyd (radıyallâhu anh) bu şekilde rüyasını anlatınca Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Bu sâdık bir rüyadır. Hak, gerçek bir rüyadır. Onu Bilâl'e öğret. Onun sesi seninkinden daha gürdür." buyurdu. Ezan'da geçen, cümleleri, sözleri Hz. Bilâl'e (radıyallâhu anh) öğretmesini istedi. O da Bilâl-i Habeşî'ye (radıyallâhu anh) aynı kelimelerle bugün okunmakta olan ezânı öğretti.[319]

Bilâl-i Habeşi (radıyallâhu anh) mescidin yakınında bulunan yüksek bir yere çıktı ve ilk ezânı okudu. Hz. Ömer (radıyallâhu anh) ezân sesini işitince koşarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) huzuruna geldi ve: "Ey Allah'ın Resûlü! Seni hak Peygamber olarak gönderen Allah için, onun gördüğünün aynısını ben de gördüm. Ama bu benden önce geldi." dedi. Bu kelimeleri aynen rüyasında duyduğunu söyledi. Bunun üzerine Nebiler Serveri (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'a hamdolsun, hakkı bildirdi." buyurdu. İki sahabinin rüyalarının aynı olmasından dolayı Allah Teâlâ'ya hamdetti. Böylece kıyamete kadar devam edecek olan ulvî bir davet şekli mey-

319 Altınoluk Dergisi, 1999/Ekim, Sayı: 164

dana geldi. Bu şeref Abdullah İbni Zeyd (radıyallâhu anh) için büyük saâdet oldu ve bundan sonra "sâhibü'l-ezân" diye şöhret buldu.

"İki Kulaklı"

Bu ifade, Enes b. Mâlik b. Dırâr'ın lakabıdır. Aynı zamanda Efendimiz'in hâdimi ünvanına sahip olan Hz. Enes'e bu lakabı bizzat Allah Resûlü verdi. Bir keresinde Efendimiz, Hz. Enes ile şakalaşırken ona "zü'l-üzüneyn" (iki kulaklı) demişti.[320] Her ne kadar kaynaklar, Peygamberimiz'in neden bu lakabı verdiğini belirtmeseler de, Enes'in, Peygamber'in emirlerine ve sözlerine kulak vermesinden dolayı bunun verilmiş olabileceği muhtemeldir.[321] Görüldüğü üzere Hz. Enes ile şakalaşan Efendimiz, şakalarında bile doğru sözden asla ayrılmazdı.

320 İbnü'l-Esir, Üsd, 1/151-152
321 Ali Aksu, "Asr-ı Saadet Ve Emevîler Döneminde Lakap Takma Ve Halifelerin Lakapları"

LAKABI OLAN DİĞER SAHABÎLER

SAHABİ İSMİ	LAKABI
Ümmü Haram	Şehîdetü'l-Bahr (Deniz Şehidi)
Sa'd b. Ebî Vakkâs	el-Esed fî Berâsinihî (Pençelerinde Bir Arslan)
Abdullah b. Zübeyr	Hamametü'l-Mescid (Mescid Güvercini)
Esmâ Binti Umeys	Sâhibetü'l-Hicreteyn (İki Hicret sahibi) (Habeşistana iki defa hicret ettiğinden dolayı)
Abbas b. Abdülmüttalib	Sâkî'l-Harameyn (Mekkede iken hacılara su verme vazifesi ile şereflenmesi ve Medînedeyken de kıtlıktan dolayı çıkılan yağmur duasında Hz. Ömer'in ondan dua etmesini istemesi ve yağmurun yağması sebebiyle)
Abdullah b. Abdinühm el-Müzenî	Zü'l-Bicâdeyn (Müslüman olma-

	sı ile, yanında kaldığı amcasının kendisini kovması ve böylece üzerindeki tek elbiseyi rida ve izar olarak iki parçaya bölüp giyindiğinden dolayı)
İkrime b. Ebî Cehil	er-Râkibü'l-Muhâcir (Müslüman olmak üzere Efendimize geldiğinde Allah Resulünün kendisine selam vererek "Hicret eden süvari" manasına kullandığı ifade)
Osman b. Maz'ûn	Râhibü Savmaati'l-Hayat–el-Müstecîrü billah (Allaha Sığınan)
Katâde b. Nu'mân el-Ensârî	Zü'l-Ayn (Uhud Savaşında gözünden yara alıp gözbebeği yanağına akınca Efendimiz gözbebeğini tekrar yerine koymuş ve diğer sağlam gözünden daha sihhatli bir hâle gelmiştir. Bundan dolayı kendisine bu lakap verilmiştir.)
Sâlim Mevlâ Ebî Huzeyfe	İmâmü'l-Muhâcirîn (Kuba Mescidinde namaz kılınması boyunca Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin imamı olarak yâd edildi.)
Tufeyl b. Amr ed-Devsî	Zü'n-Nûr (Mekkeye gelip Kur'ân'ı duymamak için kulağını pamukla tıkamıştı. Fakat Allah'ın murad buyurduğu üzere Müslüman oldu. Daha sonra iki gözünün arasında bir nur işareti belirdi. Allaha dua edip bu nurun yerinin değişmesi için niyazda

	bulundu. Allah da bu nur işaretinin onun kamçısının başına yerleştirdi. Kamçısının başındaki bu nur işaretinden dolayı “Nurlu” manasına bu lakapla anılır oldu.)
Halîme es-Sa’diyye	Murdiatü’r-Resûl (Efendimizin süt annesi)
Ümmü Eymen	Mevlâtü’r-Resûl (Efendimizin azatlı kölesi), Hâdinetü’r-Resûl (Efendimizin dadısı)
Mihrân Mevlâ Resûlillah	Sefîne (Bir yolculuk sırasında herkesin yükünü ona vermesinden dolayı Efendimizin kendisine “gemi” manasına gelen lakabı verdiği sahabi)
Nüfey’ b. Hâris	Ebû Bekre (Taif kalesinden bir makara ile sarkıp Efendimize ulaştığı için bu lakabı almıştır)
Fatıma binti Muhammed (sav)	Zehrâ
Ebû Zerr el-Ğıfârî	Zaîmü’l-Muârada
Bilal İbn Rebâh	es-Sahir mine’l-Ehvâl
İmrân b. Husayn	Şebîhü’l-Melâike
Üseyd b. Hudayr	Batal yevme’s-Sakîfe
Ammar b. Yasir	et-Tîbu’l-Mutayyeb
Amr b. Umeyye ed-Damrî	Sâî Resûlillah
Muhammed b. Mesleme el-Ensârî	Hârisü Resûlillah
Abdurrahman b. Ebî Bekr	el-Evvâb el-Batal

Utbe b. Gazvan	el-Emîn ez-Zâhid
Abdullah b. Üneys	el-Fedâî el-Musallî
Abdullah b. Cahş	eş-Şehîdü'l-Ecda'
Abdullah b. Amr b. Âs	el-Kânitü'l-Evvâb
Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî	Muharriru'l-Mü'minîn
Abdullah b. Zübeyr b. Avvam	Eş-Şehîd el-Âiz, el-Fârisü'l-Maslûb
Abdullah b. Amr b. Haram el-Ensârî	Zalîlü'l-Melâike
Huzeyme b. Sabit el-Ensârî	Zü'ş-Şehâdeteyn
Ebu'l-Heysem Mâlik b. et-Teyyihân el-Ensârî	Zü's-Seyfeyn
Abdullah b. Mesud	İbn Ümmi Abd
Hadîce binti Huveylid	es-Seyyide et-Tâhira
Hafsa binti Ömer	Hârisetü'l-Kur'ân
Hubeyb b. Adiyy	Batal fevka's-salîb
Rukayye binti Resûlillah	Zâtü'l-Hicreteyn

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

Kur'ân-ı Kerim

Aclûni, Keşfü'l-hafâ, nşr. Ahmed el-Kalâş, Haleb ts.

Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Kahire, 1313.

______, Kitabu'z-Zühd, Beyrut 1403/1983.

Ali Aksu, Asr-ı Saadet Ve Emevîler Döneminde Lakap Takma Ve Halifelerin Lakapları, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Altınoluk Dergisi, 1994/Ocak, Sayı: 95; 1997/Mayıs, Sayı: 135; 1999/Ekim, Sayı: 164, 1998/Ağustos, 1998/Ocak.

Ayni, Bedreddin, Umdetül-kârî, Kahire, 1392/1972.

Azimâbâdî, M. Şemsülhak, Avnu'l-ma'bûd, I-XIII, nşr. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1388-1389/1968-1969.

Beyhaki, es-Sünenü'l-kübrâ, Haydarabad 1344-1355.

______, Şuabu'l-imân, nşr. M.Said Besyûni Zağlûl, Beyrut 1410/1910.

Buhari, el-Câmiu's-sahîh, İstanbul, 1315.

______, el-Edebü'l-nıüfred, Beyrut, 1406/1986.

______, et-Târîhu'l-kebîr, nşr. Abdurrahman b. Yahya ve dğr., Haydarabad, 1360-1380.

______, et-Târîhu's-sağîr, nşr. Mahmud İbrahim Zâyid, Kahire-Halep, 1397/1977.

Cemal Ağırman, "Ad Koyma ve Hz. Peygamber'in İsimlere Karşı Tutumu", CÜİFD., Sivas 1998, Sayı:2, s. 123-143.

Dârimi, Sünen, İstanbul 1401/1981.

Deylemi, el-Firdevs bi-me'sûri'l-hitâb (Müsnedü'l-Firdevs), nşr. Said b. Besyûni Zağlûl, Beyrut, 1406/1986.

DİA, Haydar, DİA., İstanbul 1998, XVII, 24

E. R. Fığlalı, "Ali b. Ebi Talip" DİA., İstanbul 1995, II, 374.

______, "Abdullah b. Cafer", DİA., İstanbul 1988, I, 89.

Ebû Davud, el-Merâsil, Beyrut, 1406/1986.

______, Sünen (Meâlimu's-Sünen'le birlikte), Humus, 1388/1969.

Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, Kahire 1399/1979.

Ebussuud, Tefsir (Irşâdüi-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm), Beyrut, ts.

el-Askalânî, İbn Hacer, Tehzîbü'z-Tehzîb, Haydarâbâd 1325.

el-Askerî, Ebû Hilal, Evâil, thk. Muhammed el-Mısrî vd., Dımaşk 1975.

Firuzâbâdi, el-Kâmûs, Beyrut, 1407/1987.

______, Mu'cemü'l-Elkâb ve'l-Esmâi'l-Müsteâr, Beyrut, 1990.

Fuad Salih, Mu'cemü'l-Evâil fi Têrîhi'l-Arab ve'l-Müslimîn, Beyrut 1992.

Hafâci, Nesîmü'r-riyâz, (kenarında Ali el-Kârî'nin Şerhu'ş-Şîfa'sı), Kahire 1327.

Hâkim en-Nisâbûrî, el-Müstedrek, Haydarabad 1334-1342.

Halebi, İnsânu'l-uyûn (es-Siretü'l-Halebiyye), Beyrut ts.

Harezmi, Mefâtihu'l-ulûm, Kahire 1342.

Hayruddin ez-Ziriklî, el-A'lâm, Beyrut 1992

Heysemi, Mecmau'z-zevâid, Beyrut, 1967.

İbn Abdilber, Temhid, Mağrib, 1387.

______, el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb, (el-İsâbe'nin kenarında), Kahire, 1328.

İbn Abdilhakem, Sîretu Ömer b. Abdilazîz, Halep, ts.

İbn Âbidin, Reddü'l-muhtâr, Kahire 1386/1966.

İbn Asakir, Muhtasaru Târihi Dımaşk

İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, nşr. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut, 1409/1989.

İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe, Kahire, 1328.

______, Tehzîbü'z-Tehzîb, Haydarâbâd, 1325,

İbn Hişâm, es-Siretü'n-nebeviyye, nşr. Mustafa es-Sekkâ ve dğr., Kahire 1375/1955.

İbn İshak, es-Sîre, Mısır 1355/1936

İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, Kahire, 1351-1358/1932-1939.

______, es-Siretü'n-nebeviyye, Kahire, 1385/1966.

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Lisânü'l-Arab, Beyrut ty.

______, Muhtasaru Târihi Dımaşk, nşr. Rûhiyye en-Nahhâs ve dğr.

İbn Rüşd el-Cedd, el-Beyân ve't-tahsîl, nşr. M. Haccî, Beyrut, 1404-1407/1984-1987.

İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, nşr. İhsan Abbas, Beyrut, 1388/1968.

İbn Seyyidinnâs, Uyunul, eser, Beyrut 1402/1982.

İbn Şebbe, Târîhu'l-Medîneti'l-münevvere, Cidde, 1399/1979

İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe, nşr. M. İbrahim el-Bennâ ve dğr., Kahire 1390-1393.

İbnü'l-Cevzî, Sıfatü's-Safve, Haydarâbâd, 1355.

______, Siretu Ömer, Heybeti bölümü…

İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Târîh, Beyrut 1965.

______, Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe, Beyrut 1989.

Kalkaşandi, Subhu'l-a'şâ, Kahire 1910-1920.

Kâri, Ali b. Sultân, Mirkâtü'l-mefâtih (Şerhu'l-Mişkât), Kahire, 1309.

______, Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe, Beyrut, 1405/1985.

Kettani, Hz. Peygamber'in Yönetimi, Et-teratibu'l-idariyye, İz Yayıncılık, İstanbul, 1990

Köksal, Asım, İslam Tarihi, İstanbul 1981.

M. Fethullah Gülen, Prizma, İzmir, 2001

______, Sonsuz Nur, İzmir, 2005

______, Varlığın Metafizik Boyutu, , Nil Yayınları, İstanbul 2008

M. Yaşar Kandemir, "Ebu Turâb", DİA., İstanbul 1994, X, 243

______, "Hubâb b. Münzir", DİA. , İstanbul 1998, XVIII, 264.

Muhammed Rıza, Zin-Nûreyn Osman b. Affân, Beyrut 1982.

Mustafa Fayda, "Ebu Bekir", D.İ.A., İstanbul 1994, X, 101-108.

______, "Fâruk", DİA., İstanbul 1995, XII, 176.

______, "Halid b. Velid", DİA., İstanbul 1997, XV, 290.

______, Halid b. Velid, İstanbul 1990.

Muttaki el-Hindî, Kenzü'l-ummâl, Haydarabad, 1314.

Münâvi, Feyzü'l-Kadîr, Kahire 1357.

Müslim, el-Câmiu's-sahîh, nşr. M. Fuad Abdülbâki, Kahire, 1955-1956.

Nesâi, es-Sünen, İstanbul, 1401/1981.

Nevevi, Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât, Beyrut, ts.

Raşit Küçük, "Abâdile", DİA, I, 7

Rûdâni, Muhammedb. Süleyman, Sılatü'l-halef bi-mevsûli's-selef, nşr. M. Hacci, Beyrut 1408/1988.

Safedi, el-Vâfî bi'l-vefeyât, nşr. İhsan Abbas ve Şükri Faysal, I-XXH, Wiesbaden 1981-1982.

San'âni, Abdürrezzâk, el-Musannef, nşr. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut, 1403/1983.

Sarıçam, İbrahim, Hz. Ebu Bekir, Ankara, 1996.

Sehâvî, el-Mekâsıdu'l-hasene, nşr. Muhammed Osman, Beyrut, yy.

______, Fethu'l-Muğîs, Beyrut, 1403/1983.

Semhûdi, Cevâhirü'l-ikdeyn fî fazli'ş-şerefeyn, Bağdad, 1984.

Süyûti, ed-Dürrü'l-mensûr, Beyrut, 1403/1983.

______, Târîhu'l-hulefâ, Beyrut, ta.

______, Tedribü'r-râvî, Kahire 1378/1959.

Taberi, Tarih, Beyrut, 1967

Tirmizi, es-Sünen, İstanbul, 1401/1981.

______, eş-Şemâilü'l-Muharamediyye, Beyrut 1406/1986

Vahidi, Esbâbü'n-nüzûl, Kahire, tsz.

Zaman, Kürsü, 23.03.2007

Zebîdi, İthâfu sâdeti'l-müttakîn bi-şerhi ihyâi ulûmi'd-dîn, Kahire 1311.

Zehebi, Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, nşr. Şuayb el-Arnavût ve dğr.

______, Tezkiretü'l-huffâz, Haydarabad, 1377/1958.